

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL HİZMET DİSİPLİNİ VE SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ

Esra Yağmur KARADAĞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU

İSTANBUL- 2017

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYAL HİZMET DİSİPLİNİ VE SİVİL TOPLUM İLİŞKİSİ

Esra Yağmur KARADAĞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU

İSTANBUL- 2017

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Programı çerçevesinde yürütülmüş olan "Sosyal Hizmet Disiplini ve Sivil Toplum İlişkisi" isimli bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından 08.02.2017 tarihinde yapılan sınavda Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Doç.Dr. İsmail BARIŞ
Üsküdar Üniversitesi

İmza

Danışman : Doç.Dr. İsmet Galip YOLCUOĞLU
Üsküdar Üniversitesi

İmza

Üye : Doç.Dr. H. Hüseyin TAYLAN
Sakarya Üniversitesi

İmza

ONAY

Bu tez, yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun tarih ve Sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Nilgün SARP
Enstitü Müdürü

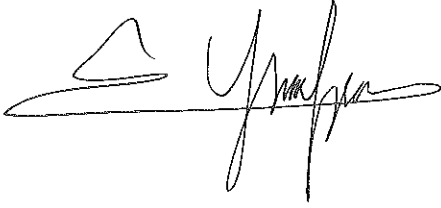
BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum

“Sosyal Hizmet Disiplini ve Sivil Toplum İlişkisi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08.02.2017

ESRA YAĞMUR KARADAĞ

ÖZET

Bu çalışmada, Türkiye’deki sivil toplumun tarihsel gelişim gücünün, devletin ve toplumun yönetsel sisteminin dışında kalmış olması durumu ve bu durumun Sanayi Devrimi gibi önemli tarihsel gelişmelerin ürettiği modernleşme süreçleriyle mukayese edilerek, derinlemesine irdelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, “sivil toplum” kavramına değinilip, sivil toplumun modelleri, sivil toplum düşüncesinin gelişimi, sivil toplum örgütleri ile birlikte Türkiye’de modernleşme dönemi, demokrasi ve sivil toplum etkileşimi incelenerek; sivil toplum anlayışı ve örgütlenme bilinci ile ilgili kavramlar ayrıntılı biçimde irdelenmiştir.

İkinci bölümde, Türkiye’de sivil örgütlenmenin tarihsel geçmişi, Türk hukuk mevzuatında sivil toplum örgütleri, sivil toplum örgütlerinin yapısı, dernekler, vakıflar, sendikalar ve sivil katılım konuları ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, sosyal hizmet disiplini, sivil toplum ile ilişkilendirilmiş; bu çerçevede sosyal hizmetin temel kavramları ile birlikte bilgi, beceri, değer temeli, ekolojik sistem yaklaşımı ve güçlendirme yaklaşımı incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, Türkiye’deki sosyal hizmet ve sivil toplum etkileşiminin eleştirel analizi, sivil örgütlenmenin toplumdaki yeri ve katılımcı toplum için sosyal politikalar değerlendirilmiştir.

Genel tartışma ve sonuç bölümünde ise kamusal alanda etkili bir sivil toplum iş birliği dönemine 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bile, tam olarak geçilemediği gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Sivil Toplum, Sivil Toplum Örgütleri, İş Birliği, Dayanışma

ABSTRACT

RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL WORK DISCIPLINE AND CIVIL SOCIETY

In this study, it has been aimed to depth compared and evaluated the historical development power of civil society that is out of the administrative system of the country and society in Turkey with modernization processes which the most important historical developments like the Industrial Revolution produced.

The study consists of five parts:

In the first chapter, deals with the concept of "civil society" and the models of civil society, the development of the idea of civil society, civil society organizations, modernization period, democracy and civil society interaction so that in Turkey civil society understanding and organizational awareness and related concepts has been examined in detail.

In the second chapter; historical background of civil organization in Turkey, civil society organizations in the Turkish legal legislation, the structure of civil society organizations, associations, foundations, unions and civic participation issues have been discussed.

In the third chapter, social work discipline has been associated with civil society and in this context it has been examined knowledge, skill, value-based, ecological system approach and empowerment approach together with the basic concepts of social service.

In the fourth chapter, the critical analysis of social work and civil society interaction in Turkey, the place of civic organization in society, social policies for participatory society have been evaluated.

Also in the general discussion and conclusion section, it has been shown that even in the first quarter of the 21st century, the period of effective civil society cooperation in the public sphere wasn't fully overcome.

Keywords: Social Service, Civil Society, Civil Society Organizations, Cooperation, Solidarity

TEŞEKKÜR

Bu tez çalıőmasını hazırlama s¼recinde sessiz ve rahat bir ortam sağlamaya çalışarak sadece teze odaklanabilmem için üst¼n çaba sarf etmekten, fedakarlıkta bulunmaktan çekinmeyen ve hayatımın her d¼neminde olduğu gibi bu stresli d¼nemde de bana duydukları inancı sonuna kadar hissettiren kıymetli ailem, **Badem Karadağ, B¼lent Karadağ** ve **Sibel Karadağ**'a; ayrıca manevi değeri y¼ksek bir alan olan sosyal hizmet ile benim b¼t¼nleőmemi sağlayan, bana her zaman g¼ven duyan, beni bıkmadan motive eden, oğrenci odaklı bir eğitim anlayışına sahip olduğunu bana her an hissettiren, onun oğrencisi olmaktan her zaman onur duyduğum danışman hocam, **Doç. Dr. İsmet Galip Yolcuoğlu**'na çok teőekk¼r ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar DİZİNİ	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. Sivil Toplum Kavramı	4
1.1.1. Sivil toplumun modelleri	6
1.2. Sivil Toplum Düşüncesinin Gelişimi	8
1.3. Sivil Toplum Örgütleri	11
1.4. Türkiye’de Modernleşme Dönemi, Demokrasi ve Sivil Toplum ...	13
1.5. Sivil Toplum Anlayışı ve Örgütlenme Bilinci	16
1.5.1. Sivil itaatsizlik.....	18
1.5.2. Vatandaşlık statüsü	21
1.5.3. Sosyal girişimcilik.....	23
1.5.4. Katılımcı demokrasi.....	25
1.5.5. Kamusal alan	28

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SİVİL ÖRGÜTLENME.....	31
2.1. Osmanlı Dönemi’nde Sivil Toplum	31
2.2. Cumhuriyet Dönemi’nde Sivil Toplum.....	34
2.3. Günümüzde Sivil Toplum	37

2.3.1. Türk hukuk mevzuatında sivil toplum örgütleri	39
2.3.2. Sivil toplum örgütlerinin yapısı	42
2.3.2.1. Dernekler	44
2.3.2.2. Vakıflar	46
2.3.2.3. Sendikalar	49
2.4. Türk Toplumunu İçin Sivil Katılım.....	51
2.4.1. TÜİK illerde yaşam endeksi verilerine göre sivil katılım	52
2.4.2. TÜSEV verilerine göre sivil katılım	56
2.4.3. YADA verilerine göre sivil katılım	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL HİZMET DİSİPLİNİ VE SİVİL TOPLUM.....	63
3.1. Sosyal Hizmet Çerçevesiyle Sivil Toplumun Konumu	63
3.1.1. Sosyal hizmet disiplininin bilgi, beceri, değer temeli ve sivil toplum	66
3.1.2. Sosyal hizmetin ekolojik sistem yaklaşımı ve sivil toplum	69
3.1.3. Sosyal hizmetin güçlendirme yaklaşımı ve sivil toplum	72
3.2. Sosyal Hizmetin Temel Kavramlarıyla Sivil Toplum İlişkisi	74
3.2.1. İnsan hakları ve sivil toplum	76
3.2.2. Sosyal adalet ve sivil toplum	79
3.2.3. Sosyal politika ve sivil toplum.....	81
3.2.4. Sosyal refah ve sivil toplum.....	84
3.2.5. Sosyal yardımlar ve sivil toplum	87
3.2.6. Demokrasi ve sivil toplum	89
3.2.7. Sosyal kalkınma ve sivil toplum.....	92
3.2.8. Yaşam kalitesi ve sivil toplum.....	94
3.2.9. Sosyal işlevsellik ve sivil toplum	97

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL HİZMET VE SİVİL TOPLUM İŞ BİRLİĞİNİN ELEŞTİREL ANALİZİ	100
4.1. Sivil Örgütlenmenin Toplumdaki Yeri: Devlete Karşı Mı Yoksa Devletin Yanında Mı?	100
4.2. Sivil Toplumun Sosyal Hizmetle Olan Kan Bağı	102
4.3. Katılımcı Toplum İçin Sosyal Politikalar	105
4.4. İşlevsel Toplum İçin Etkili Sivil Toplum Uygulamaları.....	107
4.5. Sosyal Hizmet Anlayışıyla Sivil Toplumun Geleceği	110
4.5.1. Diğerkâmlık duygusu ve değıştirici-dönüştürücü toplum	112
4.5.2. Toplum merkezleri ile sivil toplum inşası	114
4.5.3. Sivil toplum için sosyal inovasyon ve etkileşim	116
4.5.4. İnteraktif bir sivil toplum platformu: Change.org	117
GENEL TARTIŞMA VE SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA	122

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Türkiye'deki toplam sivil toplum kuruluşlarının sayısı.....	44
Tablo 2: Yeni vakıfların hedef kitlesi.....	48
Tablo 3: İşkollarındaki işçi sayıları ve sendika üye sayıları (ÇSGB, 2016 Temmuz)	51
Tablo 4: İllerde yaşam endeksi verilerine göre sivil katılımı en yüksek ve en düşük olan iller (TUİK)	54
Tablo 5: İllerde yaşam endeksi verilerine göre üç büyük ildeki sivil katılım (TUİK)	55
Tablo 6: Toplumda STK'lara üyelik durumu	60

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımı.....	45
Şekil 2: Vakıfların türlerine göre dağılımı	46
Şekil 3: Yeni vakıflar kapsamında vakıfların türlerine göre dağılımı	47
Şekil 4: Yıllar arası karşılaştırmalı olarak STK faaliyetlerine katılım oranı (TÜSEV, 2016)	57
Şekil 5: Sivil toplum örgütlerindeki faaliyetlere katılmama sebepleri ile ilgili karşılaştırmalı durum (TÜSEV, 2016)	57
Şekil 6: Toplum perspektifinden sivil toplum örgütlerinin problem çözmedeki etkisi (TÜSEV, 2016)	58
Şekil 7: Toplumun sivil toplum örgütlerine üye olmayı düşünme oranı (YADA, 2014)	60
Şekil 8: STK'ların üye sayıları.....	61

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKUT	Arama Kurtarma Derneği
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
IFSW	International Federation of Social Workers
NGO	Non-Governmental Organization
ODI	Overseas Development Institute
STEP	Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi
STGM	Sivil Toplum Geliştirme Merkezi
STK	Sivil toplum kuruluşları
STÖ	Sivil toplum örgütleri
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
YADA	Yaşama Dair Vakıf
WHO	World Health Organization

GİRİŞ

Tarih boyunca tüm toplumlar, var olabilmenin yanında insanca yaşamalarını da destekleyen hak ve özgürlüklerini kazanabilmek ve koruyabilmek için daimî olarak mücadele etmişlerdir. Sivil örgütlenme ise “bireylerin koruyucu kalkanı” olarak yaşam döngüsü içerisinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Devlet politikaları ve hizmetleri toplumun yaşam kalitesini yükseltmek adına varlığını birtakım politika ve statüko çerçevesinde sürdürürken toplumun tüm katmanlarına ulaşması zordur. Çünkü toplum sabit bir değişken değildir, sürekli olarak çeşitlenip yenilenen dolayısıyla bununla birlikte ihtiyaçları ve problemleri de değişip yenilenen adeta bir canlıya benzemektedir.

Temelde bireyin, grupların, toplumun ve dünyanın esenliği idealini taşıyan ve bu ideal doğrultusunda devlete karşı ve/veya devletle iş birliği içerisinde hareket eden sosyal hizmet disiplini, daimî olarak vatandaşın çıkarlarına uygun olarak hareket etme amacını taşımaktadır. Bu anlayış ona esneklik kazandırarak devlet kurumlarının yanında farklı oluşumlarla da toplumun günümüz dünyasındaki problem ve ihtiyaçlarına daha hızlı ulaşabilmektedir.

“Toplum merkezli örgütlenmeler” olarak da adlandırılabilir sivil toplum örgütleri ise toplumsal gelişimle birlikte anlamlı bir düzeye ulaşabilen, devlet merkezli örgütlerin, yetersiz politikalar sonucu bireylere, gruplara ve toplumun geneline yönelik uyguladığı hizmetlerde adil olmadığı, kimi durumlarda hizmetleri sistemsel bir düzende değil de gelişigüzel olarak gerçekleştirdiği noktalarda tampon olarak duruma müdahale etmekte ve toplum için varlığını göstermektedir.

Bu türdeki örgütler toplumu birçok koldan desteklemektedir. Fırsat verildiğinde bireylere, gruplara devlet harici önemli bir hareket alanı kazandırarak, problemleri tespit edebilme, iyileştirebilme ve çözebilme, sosyal politika yaratabilmek için iş birliğinde bulunabilme, devlet tahakkümüne karşı sosyal koruyucu olabilme, toplumsal çıkarları savunabilme gibi işlevsel özellikleriyle vücut bulmaktadır.

Elbette bu işlevsel özelliklerin yerine getirilmesinde ana rolü olan unsur ise toplumun kendisidir. Gerek sosyal hizmet disiplini gerekse sivil toplum alanında çeşitli sosyal politikalarla bireylere yarar sağlanabilmesi için toplumda kökleşmiş bir “savunuculuk” anlayışının olması beklenir. Bu araştırma sosyal hizmet disiplini ile sivil

toplumu aynı potada eriterek vatandaşın problemlerine çözüm getirebilmek için tercih ettiği yol olan sosyal hizmetin devlet merkezli yöntemlerine “ileri toplum” için makul bir alternatif olma noktasında olan sivil toplum yöntemlerinin Türkiye’deki toplumsal izdüşümünü incelemek, insana dönük faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının niteliğini tespit edebilmek ve sivil örgütlenmenin geleceğine ışık tutabilmek açısından önemlidir.

Sosyal hizmet ile sivil toplum arasında hedef benzerliğinden dolayı güçlü bir bağ vardır. Sosyal hizmet bilim ve mesleğinin ulaşmak istediği ana hedeflerden biri olan mağdur kesimler başta olmak üzere bireyin, ailenin ve toplumun tüm alanlarda işlevselliğini arttırma idealini sosyal hizmetin uygulamadaki bir aracı olan sivil toplum kuruluşları ne boyutta gerçekleştirmektedir? Sivil toplum örgütlerinin önemi günümüz koşullarında hızla artmakta olduğu aşikârdır. Söz konusu artış toplumsal gelişim için sevindirici ve umut verici iken, bu artışın niceliksel mi yoksa niteliksel mi olduğunun cevabını bulmak ise esastır. Çünkü tıptaki “teşhis ve tedavi” yönteminde olduğu gibi problemlerin önce tespit edilmesi diğer bir deyişle probleme tanı konulabilmesi probleme müdahale edebilmek için yapılabilecek öncelikli adımdır.

Bu kavrayış doğrultusunda sivil toplumun ve sosyal hizmetin gelişmesi iki alanın da aynı kaynaktan beslendiği topluma bağlıdır, bu yüzden öncelikle toplumsal farkındalığa ve aydınlanmaya ihtiyaç vardır. Çalışmada sivil toplum bilgisi ve örgütlenmenin geleceği ile ilgili devlet ve özellikle toplum bazında farkındalık yaratılarak uygulama ve politika geliştirilip toplumun aktifleştirilmesinin sağlanabileceği ve insana dönük örgütlenmelerin oluşturulmasına teşvik edilmesi desteklenerek böylece sosyal refaha ulaşılabileceği savunulmuştur.

Ayrıca çalışmada sosyal hizmet ile sivil toplum ele alınmadan önce dikkat çekilmek istenen öncelikli husus, iki alanın ana kaynağı olan toplumu merkeze alarak örgütlenme anlayışının hangi biçimler ve görüşler üstünde şekillenerek geliştiğini, felsefenin ötesine geçerek insana yönelik sorunların çözüm alanı olan sosyal hizmet disiplininin çatısında bir toplumsal varoluş ve işlevsel olarak toplumda nasıl yer edindiğini ve edinebileceğini görebilmektir. Bu amaç doğrultusunda sürekli güncellenen sivil toplum bilgisi ve örgütlenmelere ulaşmak ve böylece günümüz koşullarındaki sivil toplumun eleştirel analizini yapabilmek için araştırmada doküman analiziyle elde edilen

veriler ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının güncel rapor ve istatistiki verileri de ilişkisel ve betimsel olarak incelenmiş ve kuramsal bilgi ışığında çıkarıma varılmıştır.

Bu çalışmanın ekonomik, örneklem ve mekân bakımından sınırlılığı bulunmaktadır. Türkiye'nin sivil örgütlenme ile ilgili durumunun ve geleceğinin değerlendirmesini daha iyi yapabilmek, ayrıca çalışmanın hacmini büyütmek için çalışmada alanyazın taraması Türkiye bazında ve öne çıkan sivil toplum örgütleri olarak daraltılmıştır.

Çalışma dört bölümde ele alınmıştır:

- İlk bölümde sivil toplumla ilgili kuramsal çerçeveye yer verilerek çalışmaya yönelik tanımsal ve betimsel bir zemin çizilmiştir.
- İkinci bölümde Türkiye'deki sivil örgütlenmenin yapısına ve kapsamlı çalışmalar yapan önemli kurumların çalışmaya ışık tutan verilerine yer verilerek toplumsal katılım ayrıntılı ele alınarak açıklanmıştır,
- Üçüncü bölümde sivil toplumun sosyal hizmet disiplini ile ilişkisi, ortak noktaları ve sosyal hizmet alanında hizmet veren insana dönük çalışan sivil toplum örgütleri irdelenmiştir,
- Dördüncü bölümde ise eleştirel analiz yapılarak ülkedeki sivil toplum ile ilgili söz konusu durum ve yeterlilik düzeyi değerlendirilmiş ve sosyal hizmet disiplini ekseninde indirgenerek önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sivil Toplum Kavramı

Sivil toplum kavramı toplumu yansıtan bir alan olduğu için kavramın içeriğini kolayca tariflendirmek bu anlamda zor ve bu alanı sınırlayıcı olabilmektedir. Çünkü bu kavram, her toplumun kendine has kültürel, iktisadi ve sosyal gelişimi gibi toplumun temel yapı taşlarıyla doğru orantılı olarak tanımsal karşılığını bulmakta olduğu söylenebilir.

Bir toplumda sivil toplumun gelişmesi kültürel bir süreçtir ve birtakım unsurların gelişmesi ile paralellik taşımaktadır. Bunlar, çoğulculuk, bağımsızlık, dayanışma, toplumsal bilinçlenme, katılım, eğitim, sorumluluk ve yetki devridir (Dunkerley and Fudge, 2004: 237, akt. Şahin ve Öztürk, 2008:10). Bu unsurların olmadığı bir alanda sivil toplumun yeşermesi söz konusu olamamaktadır. Bu doğru orantı ilişkisi örneklendirilirse, bağımsız bir toplum olmazsa bireyler kontrol altında tutulacağı için düşüncelerini özgürce dile getirecek herhangi bir platforma sahip olamayacaktır veya toplumsal katılımın olmadığı yerde güçlü organın sadece devlet olması muhtemel gözükcektir.

Sivil toplum kavramı, tarihsel gelişiminde, düşünce dünyasının gelişmesinde önemli bir yere sahip olan fikir insanları ile şekil almaya başladığı söylenebilir. Her düşünür, kendi çağına uygun olarak fikirler geliştirip sivil toplum kavramına bilgi tohumunu atarak bir ağaç gibi büyüyüp kök salmasını ve bugünkü haline ulaşmasını sağlamıştır.

Gramsci, politik toplumun tahakküme dayalı yapısının karşısına sivil toplumu çıkarmaktadır (Dural, 2012:313). Hegel'in aileden sonraki ikinci uğrak yeri sivil toplumdur. Ona göre, sivil toplum ekonomik bir alandır ve bu alanda bireylerin farklı ihtiyaçlarından kaynaklanan çıkar çatışmaları söz konusudur. Bu çatışmalar bireyleri karşı karşıya getirerek birbirlerine düşman kılmaktadır (Haşlak ve Gülener, 2006:5). Locke, sivil toplumu devletten ayrı olarak konumlandırıp sivil toplumun devletin politika ve uygulamalarını görev misyonuyla denetleme amacında olduğunu ileri sürmektedir (Yolcuoğlu, 2014:321). Hobbes teorisinde, sivil toplumu doğa halinin karşıtı olarak ele almaktadır (Akpınar Gönenç, 2001:13). Marx'a göre de sivil toplum, üretici güçlerin

belirli bir gelişme aşamasında yer alan tüm bireylerarası maddi ilişkileri kapsamaktadır (Marx ve Engels, 1968:66-67, çev. Hilav, akt: Akpınar Gönenç, 2001:29).

Aydınlanma dönemiyle birlikte ortaya çıkan bunun gibi farklı düşüncelere sahip düşünürlerin sivil toplum kavramını adeta bir oya gibi işleyerek bugünkü çok boyutlu ve esnek anlamlar kümesi haline getirmelerinde katkıları yadsınamayacak derecede önemli olduğu ifade edilebilir.

Dönmezer (1993:281)'in ifade ettiği üzere sivil toplum kavramı, askerî toplum teriminin karşılığı olmamaktadır. Fransızca ve İngilizce karşılığındaki “civil” kelimesi şehirleşmiş toplum, medenî toplum anlamını taşımaktadır. Bilindiği gibi medenî kelimesi medine yani şehir kelimesinden gelmektedir. “Türk Medenî Kanunu” ibaresinde geçen medenî kelimesinde olduğu gibi; zira şehirleşmek ile medenîleşmek arasında çok sıkı bir ilgi vardır.

Şerif Mardin (1990:9), de sivil toplumun Türkçedeki karşılığının yanlış yorumlandığını sanıldığının aksine terimin “şehir adabı” anlamını taşıdığını vurgulamaktadır. Ona göre sivil toplumdaki “sivil” kelimesinin kökü şehir hayatının beraberinde getirdiği haklar ve yükümlülükleri ifade etmektedir.

Bu anlatım ile Mardin, toplumsal kültüre vurgu yapıp vatandaşlık ile ilişkilendirerek sivil toplumla ilgili hala geçerliliğini koruyacağı bir tanıma ulaşmıştır, şeklinde söylenebilir.

Sivil toplum, günümüzde kavramsal gelişimini sürdürmeye devam ederek kendi sınırlarıyla ilgili tam olarak bir fikir birliğine ulaşıldığı söylenememektedir. Bununla birlikte gelişmeye müsait esnek yapısı sayesinde çağın sürekli değişen karmaşıklaşan yapısına uyum sağlayabilme özelliği de taşıyabildiği söylenebilir. Bir başka ifadeyle denilebilir ki sivil toplum kavramı, gelişmiş toplumun bir sonraki aşaması fikrini dile getirmektedir.

Ayrıca sivil toplum kavramının, günümüze kadar ortaya çıkardığı bir diğer fikir de özgürce bir arada yaşama prensibidir. Bireylere kendilerini özgürce ifade edebilme, etkileyebilme, diğer insanlarla bir arada yaşayabilme gücü veren sivil toplum, topluma nefes alma alanı bırakarak onların enerjilerini doğru alanlara aktarmakta, böylece olası sosyal patlamaların önüne geçebilmektedir. Ancak burada sivil toplum kavramıyla

özdeşleşen özgürlük anlayışındaki sınırların oluşturulması gerekmektedir. Elbette burada temel alınacak kaynaklar çağa uygun dar olmayan hukuki kurallardır. Çünkü herkesin hakkını gözeterek oluşturulan özgürlük ile bir yandan gelişime müsait bir toplumsal alan yaratılırken diğer yandan da sınırsız özgürlüğün aynı zamanda kontrolsüz özgürlük olacağı ve bu sebeple adalet dengesini bozma riski taşıyacağı için toplumda meydana getirebileceği olası problemlerin de önüne geçilmiş olunacaktır.

1.1.1. Sivil toplumun modelleri

Ülkelerin siyasi oluşumlarına, gelişmişlik düzeylerine ve kültürel altyapılarına göre belirlenen, bununla şekillenerek sınıflandırılan birtakım sivil toplum modellerini sıralamak mümkündür.

Akay ve Kurma (2005:15-16)'nın aktarımına göre Subtler, bununla ilgili (Salamon, vd. 2000) dört tip üçüncü sektör modeli tanımlamaktadır. Buna göre:

1. Liberal Sivil Toplum Modeli;

- Özellikle Anglo-Sakson ülkelerinde görülen bu sistem mutlakiyet rejimlerinin zayıflığı ve liberal bakışa sahip güçlü bir burjuva sınıfının varlığına dayandırılmaktadır,
- Bu tür toplumlarda gruplar arasında “yardımlaşma” kavramı yaygın olarak görülmektedir,
- Sonraki emek hareketlerine bağlı olarak ülkeler arasında derece farklılıkları bulunmaktadır,
- Sosyal haklara temkinli yaklaşılmakta ve bu haklar “kötü riskler” temelinde açıklanmakta, bununla birlikte hedef gruba yönelik kamu hizmetleri sağlanmaktadır,
- Örneğin, ABD’de sağlık, eğitim, hastalık ve doğum yardımları, aile yardımları ve doğum izni “kötü riskler” olarak kabul edilmemektedir,
- Hedefe yönelik yardımda sadece yoksullara ve yaşlılara yönelik sağlık yardımları veya sadece bekâr annelere yönelik hizmetler bulunmaktadır,

2. Sosyal Demokrat Sivil Toplum Modeli;

- Özellikle İskandinav ülkeleriyle bağdaştırılan bir modeldir,
- Temel etken güçlü bir sınıf hareketinin varlığı ve evrenselciliğin benimsenmiş olmasıdır,
- Risklere karşı çok geniş bir koruma, yüksek yardım düzeyleri ve eşitlikçilik ön plandadır,

- Diğer bir faktör de hakların ihtiyaç ve istihdama göre değil, vatandaşlık temelinde tanınmaktadır,
 - Başka bir deyişle zengin veya yoksul herkes aynı haklar ve avantajlardan yararlanabilmektedir,
 - Bunun doğal sonucu olarak sosyal hizmetler büyük ölçüde devlet kuruluşlarınca sağlanmaktadır,
 - Rejim özellikle aile kurumunun önemini azaltmaktadır,
3. Korporatist Sivil Toplum Modeli;
- Özellikle Kıta Avrupası ülkelerinde (Almanya, Fransa) görülen, güçlü dini cemaatler ve bunlar ile devlet arasında kurumsal bağlar sonucunda ortaya çıkan sistemlerdir. Diğer bir etken de aristokrat sınıfın ve merkezi krallıkların modern devlet öncesindeki gücüdür,
 - Bu ülkelerde liberal düşünce 1. Dünya Savaşı'na kadar neredeyse hiç etkili olmamıştır. Savaş sonrası ise kapitalist sisteme geçiş temelde Hristiyan demokrat ve muhafazakâr (ve hatta faşist) koalisyonlarca sağlanmıştır,
 - Sosyal reformların başlangıcında da eşitlikçilik anlayışı değil, otoriter bir bakış rol oynamıştır. Savaş sonrası dönemde etkin olan iki faktör sosyal Katoliklik ve yetki ikamesi ilkesidir. Bununla birlikte Fransa'daki sosyal reformlar dinin etkisinden uzak olmuştur.
 - Bu sistemin en önemli özelliği toplumsal riskleri bir araya getirmesi (havuz sistemi-dayanışma kültürü) ve aileye verilen önemdir. Bir sivil kamu hizmeti geleneği bulunmaktadır. Genelde sosyal güvelik sistemlerinin zorunlu olduğu, risklere karşı korumanın ise istihdam temelinde şekillendiği görülmektedir,
 - Kalan risklere karşı korumada "gönüllü sektör" büyük rol oynamaktadır,
 - Ekmeği kazanan erkek ve bakmaktan sorumlu olduğu aileyi temel almaktadır,
 - Sistemin ailenin başarısız kaldığı hizmetler temelinde şekillendiği söylenebilmektedir,
4. Devletçi Sivil Toplum Modeli;
- Devletin kökeninin güçlü bir elit sınıfa dayanmadığı veya sınıf hareketlerinin güçlü olmadığı ülkelerdir,
 - Devlete itaat etme geleneğinin ve dini inançların etkisi vardır,
 - Devlet sosyal hizmetler alanında geniş çaplı bir rol üstlenmemektedir,
 - Özellikle istihdama ilişkin politikalarda pasif bir yaklaşım bulunmaktadır,

- Bununla birlikte, rejimlerin baskıcı niteliklerinin ve dini yardımlaşma kültürünün etkisiyle güçlü bir gönüllü sektörü de bulunmamaktadır.

Söz konusu bu dört model, içinde bulunduğu sosyolojik yapıya göre oluştuğu ve şekillendiği için kendi içinde sınırları, eksiklikleri ve olumlu yanları elbette bulunmaktadır. Ancak sivil toplumun büyümesini sağlayacak en elverişli modelin hangisi olacağı ile ilgili bir seçim yapılması konusunda dikkatli olmak gerekir, çünkü her ülkenin gelişim yapısı, gereksinimleri birbirinden farklıdır. Bu sebeple modellerden birini seçip direkt topluma uydurmaya çalışıp sivil toplum zemininin oluşmasını beklemek yerine, var olan modellerden o toplum için en uygun olanını uyarlamaya çalışarak ya da yeterli bulunmazsa o topluma özgü bir model geliştirerek sağlam bir zemin oluşturmak, daha uygun bir seçenek olabilecektir.

1.2. Sivil Toplum Düşüncesinin Gelişimi

Sosyolojik açıdan; toplum kavramı insanlığın varoluş sürecinin bir aşaması olarak (Demirel, 2011:150) literatürde yer almıştır. Başlangıçta insan doğa ilişkileri söz konusudur. Bireysel donanımının yetersizliği sonucu doğayla olan doğrudan ilişkilerinde sorunlarını çözemeyen insan, diğer insanlarla kurduğu ilişki sonucu sorunlarını çözmeye çalışmış ve bu durum toplum yaşamına geçilmesine yol açmış ve sonuçta bu kolektif çaba devlet aygıtını oluşturmuştur (Demirel, 2009:17). Devletin uzun bir süre toplumdaki rolü vatandaşların isteklerinde ve problemlerinde başvurulacak yegâne merci olarak görülmüştür. Ancak bu anlayış Sanayi Devrimi ve Aydınlanma döneminden itibaren yavaş yavaş kırılıp, kültürel, siyasi ve ekonomik yapı ile birlikte gelişerek farklı anlayışları doğurmuştur. Bu doğal süreç de sivil toplum çerçevesini oluşturarak kavram önce felsefi olarak düşünsel bazda yer bulmuş, daha sonra da devlete alternatif olma ve/veya devlet eksikliklerini kapatan bir toplumsal yapı inşası bazında şekil almaya başlamıştır.

Özellikle burjuvazinin ortaya çıkışı ve sanayi devrimi ile birlikte üretim araçlarında meydana gelen gelişmeler sivil toplum sürecinin iki ana dinamiğini oluşturduğu söylenebilir. Bu sürecin sonunda devletin dışında bugünkü anlamıyla sivil toplum ortaya çıkmıştır (Haşlak ve Güleler, 2006:4).

Şerif Mardin (1990:10-12), sivil toplumun oluşmasına zemin hazırlayan Aydınlanma Çağı öncesindeki iktisadi sınıflara sahip toplumsal yapıya önemle dikkat çekmiştir. Buna göre, toplumdaki şehirleşmenin başlamasıyla oluşan ve verilen imtiyazlarla birlikte şehirlielerin özgürleşmeleri sonucunda birtakım “hürriyet” anlayışının şehirlerde odaklaşmaya başladığı hatırlatılmaktadır. Bu haklar içinde belki en önemlilerinden birinin şehir içinde olgunlaşan grupların, bu grubu meydana getiren bireylerden ayrı olarak, yerini daha sonra “vatandaşlık” haklarına bırakacak olan "hükmi şahsiyet" kimliği kazanabilmesi ve bu kolektif kimlikle, kimliğin verdiği savunma kabuğunun arkasına sığınarak iş yapabilmelerinin sağlanmış olmasıdır. Ona göre devlet daha sonra güçlense de üretici sınıfların desteğine muhtaç durumundadır bu yüzden şehirlielerin iktisadî verimliliğini kısıtlayan uygulamalardan kaçınmışlardır. Bu durum daha sonra orta sınıfların palazlanmasına neden olarak çok fazla fedakârlık istendiği zaman devletle orta sınıflar arasında büyük bir çatışma çıkmıştır. İngiltere'de 1640'ların ayaklanması, Fransa'da 1789 ayaklanması (değişik bir bileşimi olmasına rağmen) genelinde bu çatışmaların ürünü olarak gösterilebilmektedir. İktisadî sınıfların devlet birimi içindeki bu özerklikleri bize "sivil toplum" zeminiyle ilgili neler kastedildiğini anlatmaktadır.

Karl Marx da sivil toplumu ekonomik faaliyetler alanı olarak görmektedir. Dolayısıyla bu ekonomik faaliyetler altyapıyı oluşturmakta, bu faaliyetler de üst yapıyı yani devleti belirlemektedir. Bu durum, Hegel'in sivil toplum-devlet ilişkisi düşüncesinin tam zıddıdır. Hegel'de devlet sivil toplum içindeki anlaşmazlıkları çözerken, Marx'ın düşüncesinde sivil toplum, devleti belirlemektedir. Buradan hareketle, sivil toplumda var olan ekonomik faaliyetler, sınıflar arası bir hiyerarşi oluşturmakta ve böylece Marx'ın devleti, ekonomik olarak güçlü olan yani hâkim sınıf tarafından belirlenen bir aygıt dönüştürmektedir. Dolayısıyla sivil toplum Hegel'in düşüncesindeki gibi bir çatışma alanı olarak kalmakta, fakat bu çatışma alanı devletin gözetimi ve hakemliğinden öte bizzat devleti belirlemektedir (Haşlak ve Gülener, 2006:5).

Keyman (2004:5), devletin dönüşümünde üç noktaya odaklanmaktadır: biri devletin insanlara, topluma karşı sorumluluğu, ikincisi devletin şeffaflığı, yani insanları faaliyetleriyle ilgili bilgilendirilmesi, üçüncüsü de devletin daha etkili yönetimi; bu etkili yönetim sivil topluma açık, karar alma süreçlerine insanları da katan bir yapıya sahip olması anlamına gelmektedir

(http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_4.pdf, Ulaşım: 22.04.2016). Buradaki temel vurgu, benzetme yapılırsa eğer devletin tepeden inme bir bakış açısıyla topluma yönelik surları olmasından çok, toplum ile arasında bir köprüye veya vatandaşların rahatça ulaşabileceği çift yönlü kapıların yer aldığı geçirgen bir sisteme sahip olmasının önemidir. Böylece hem devlet, bu sistemi sağlayarak sivil toplum zeminini sağlam temellere oturabilmektedir hem de kalkınma için en temel kaynak olan vatandaş ile kendisi arasındaki katı hiyerarşiyi kaldırarak gelişimi sağlıklı olarak devam eden bir toplum elde etmiş olmaktadır.

Sarıbay (1997:32-33)'in ifade ettiği üzere sivil toplum, on sekizinci yüzyılda Batı Avrupa'da toplum halinde yaşamının nasıl mümkün olduğunu anlamaya yönelik, analitik bir araç olarak ortaya çıkan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Sarıbay, sivil toplum kavramını üç aşamada ifade etmektedir. Sivil toplumun geçirdiği ilk aşama, bir devletin üyesi olmakla özdeşleşen anlamından kurtulması, yani devletten yavaş yavaş ayrılmaya başlamasıdır. İkinci aşama, sivil toplum içindeki bağımsız toplulukların kendilerini devlete karşı savunmalarının meşruiyet kazanmasına tekabül etmekte, yani aktivizm oluşmaya başlamaktadır. Üçüncü aşama, sivil toplumun içerdiği özgürlüğün, toplumsal çatışmaların kaynağı, devlet müdahalesinin bu çatışmaları önleyici faktör sayıldığı bir anlayışı yansıtırken, son aşamada ise üçüncü aşamaya tepki olarak devlet müdahalesinin dengeyi kuramayarak sivil toplumu yavaş yavaş boğacağından korkulmaya başladığı noktayı ifade etmektedir (<http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/06/Sayi-06.pdf>, Ulaşım: 10.07.2016).

Kaypak (2012:35-36)'a göre günümüzde sivil toplum olgusu, ideolojik çerçeveden çıkarak, demokrasi, katılımcılık, yurttaşlık bilinci, hemşehrilik, aktif vatandaşlık, insan hakları, çoğulculuk ya da çok kültürlülük, hoşgörü, empati, şeffaflık, kamusalılık, kamuoyu, yasallık, özerklik, güven, gönüllülük, yardımseverlik, ait olma (aidiyet), etik, hesap verebilme, kamu yararı kapsamında serbest örgütlenebilme, sosyalleşme, hizmet odaklılık, küresel normlu olabilme, müzakereci demokrasi gibi olguları kapsayan, içeriği zengin, evrensel değerlerle yüklü bir kavram haline gelmiştir. Sivilleştirmeden, yani bireysel ve kurumsal ilişkilerde karşılıklı varoluşa dayanan katılımcı ve paylaşımcı yaşam kalıplarını hayata geçirmeden sivil toplumu inşa etmek olası görünmemektedir (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/41798>, Ulaşım: 11.05.2016).

1.3. Sivil Toplum Örgütleri

Sivil toplumun somutlaşmış hali olarak nitelendirilebilecek olan dilimizdeki ifadesiyle sivil toplum kuruluşları veya sivil toplum örgütleri, birçok farklı şekilde toplumun renklerini ve ihtiyaçlarını temsil eden ve bu çerçevede yer alan örgütlerdir. Bu tür örgütler kâr amacıyla hareket etmemekte ve örgütlenmenin merkezinde toplumun bizzat kendisi yer aldığı için bireylerin bir araya gelip toplumsal çıkarları baz alması ile güçlü bir enerji oluşturmaktadır. Bu güçlü enerji, bireylerin, grupların, toplumun ve diğer toplumların kendilerini, dertlerini, anlatabilme ve resmi erklere toplumsal problemler için “bir ihtimal daha var” mesajı vererek devletle kurulacak iletişimde onlara anlamlı bir kanal açmaktadır.

Özer (2008:91)’e göre sivil toplum alanında etkinlik gösteren her örgütlenme sivil toplum kuruluşu olarak görülse de modern toplumlarda, iktisadi amaç gütmeyen, kolektif yarar esasına göre çalışan; kamuoyunu aydınlatmak ve yönlendirmek için gönüllük esasıyla hareket eden kuruluşlar sivil toplum kuruluşu olarak görülmektedir (<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/download/5000068187/5000063251>, Ulaşım: 18.05.2016).

Sivil toplum örgütleri kültürel bilinç, rasyonel karar alma, kolektif kendine güven, iktisadi açıdan karsızlık, gönüllülük, karşılık beklememe ve ortak iyi noktasında karar alma gibi nitelikleri ile Batı’da Non-Governmental Organization (NGO) olarak kabul edilen pek çok örgütten ayrılmaktadır. Kültürel bilinç ve rasyonel karar alma süreci, modern aydınlanmacı aklı ön plana çıkartan ve bilimsel olana itibar eden bir bilgilenme sürecini tanımlarken özellikle bireyselliği yok eden ve kutsal doğruları tartışmadan kabul ettiren aynı zamanda kendi kutsalları dışında olanları ötekileştirerek yok etmek eğiliminde olan dini cemaatleri ve ideolojik kamplaşmaları yadsıyarak topluluklar için değil toplum için karar alma sürecini desteklemektedirler (Demirel, 2009:81; <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, Ulaşım: 20.04.2016).

Sivil toplum örgütlerinin öne çıkan özelliklerine bakıldığında, kâr amacı gözetmemesi ya da başka şekilde ifade etmek gerekirse elde ettikleri kârı tamamen kuruluş misyonlarına uygun olarak temsil ettikleri kesim lehine harcaması, hukuki temeller taşıması aynı zamanda devlet temelli örgütlerden tamamen ayrı bir yapıya sahip olması, toplumla devlet arasında bir iletişim ağı görevi görmesi, yeri geldiğinde devletle

iş birliği kurabilmesi, yeri geldiğinde de devletin uygulama ve politikalarını denetlemesi, sosyal politika yaratması için toplumsal gücünü kullanarak çeşitli kanallarla devlete baskı oluşturabilmesidir.

Sivil toplum kuruluşlarının sınıflandırılmasına bakıldığında Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP, 2011)'ne ait sınıflandırmanın daha kapsamlı olduğu görülmektedir. Buna göre:

- İnanç temelli kuruluşlar,
- İşçi ve işveren sendikaları,
- Savunuculuk yapan STK'lar (örneğin, halk hareketi, sosyal adalet, barış, insan hakları, tüketici grupları),
- Hizmet veren STK'lar (örneğin, okur-yazarlık, sağlık, sosyal hizmetler ve toplumun gelişmesine destek veren STK'lar),
- Eğitim, geliştirme, araştırma gibi alanlarda aktif olan STK'lar (örneğin, düşünce üretme merkezleri, araştırma merkezleri, kâr amacı gütmeyen okullar, kamu eğitimi veren kuruluşlar),
- Kâr amacı gütmeyen medya,
- Kadın örgütleri,
- Öğrenci ve gençlik dernek/birlikleri,
- Sosyo-ekonomik olarak toplum dışında kalan (dezavantajlı) grupların oluşturduğu dernek/birlikler (örneğin, yoksullar, evsizler, toprağı olmayanlar, göçmenler, mülteciler),
- Meslek ve iş örgütleri (örneğin, ticaret odası, meslek birlikleri),
- Topluluk düzeyinde gruplar/birlikler (örneğin, başkasına muhtaç olmadan kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan gruplar, ebeveyn birlikleri),
- Ekonomik çıkara dayalı STK'lar (örneğin, kooperatifler, kredi birlikleri, karşılıklı tasarruf birlikleri),
- Etnik/geleneksel/yerel birlikler/kuruluşlar,
- Çevre örgütleri,
- Kültür ve sanat örgütleri,
- Sosyal konular ve eğlence ile ilgilenen STK'lar ve spor kulüpleri,
- Hibe dağıtan vakıflar ve fon geliştirme organları,
- STK ağları/federasyonları/destek merkezleri,
- Toplumsal hareketler (örneğin, barış hareketi), (İçduygu ve ark., 2011:65).

Talas (2011:392)'ın, Güneş (2004:2)'ten aktardığına göre de sivil toplum kuruluşlarının işlevsel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Kamuoyu oluşturmak yolu ile bireylerin taleplerinin dile getirilmesine yardımcı olmak,
2. Çoğulcu toplum yapısının oluşumunu sağlamak suretiyle piyasadaki metalaşmaya ve egemen piyasa değerlerine karşı dengeleyici bir unsur olmak,
3. Kendi içlerinde oluşturdukları katılımcı ve çoğulcu bir kültürle beslenmiş ve aynı zamanda yönetim deneyimi de edinmiş bireylerin yetişmesini sağlamak,
4. Ayrıca, pilot projeler üretmek, bu projelere kaynak bulmak ya da bu projeleri uygulamaya geçirmek yoluyla eğitim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümet politikalarına paralel ya da alternatif sorumluluklar alabilmektir (<http://tubar.dergipark.gov.tr/tubar/issue/16970/177312>, Ulaşım: 22.04.2016).

Sivil toplum kuruluşlarının etkin olduğu toplumlara bakıldığında, daha çok sistematik devlet uygulamalarına sahip olan, endüstriyel gelişimini tamamlamış, hukuki temellere dayanan bir yönetimin hâkim olduğu, devlet tahakkümün zayıf olduğu, kul anlayışını değil, vatandaşlık hak ve sorumluluk bilgisini özümsemiş, kendine güvenen, sormaktan ve sorgulamaktan çekinmeyen bireylerden oluşan toplumlardan meydana geldiğini söyleyebilmek mümkündür. Ayrıca bu tür toplumlarda bireyler arası ve gruplar arası iletişimin çeşitli araçların yardımıyla birlikte artmasıyla sivil toplum kuruluşlarının rolü doğru orantılı olarak artmakta ve böylece toplumdaki sağlam zeminini koruyarak gelişebilmektedir.

1.4. Türkiye’de Modernleşme Dönemi, Demokrasi ve Sivil Toplum

Kavramsal temelde düşünüldüğünde sivil toplum, içinde demokratikleşmeyi, toplumsal sorunlara yönelik çözüm aramayı ve kamusal tartışma alanını barındırmaktadır. Sivil toplum örgütleri de belli toplumsal sorunlara çözüm bulunmasını, belli değerlerin korunmasını ve belli çıkarların yaşama geçirilmesini amaçlayan örgütsel etkinlikler (Keyman, 2006:15) olarak ifade edilebilmektedir. Kısaca denilebilir ki canlı, dinamik, renkli, katılımcı, araştırıcı ve politik mekanizmayı etkileyici bir sivil toplum, bugün artık demokrasinin *sine qua non***'nunu oluşturmuş durumdadır (Çaha, 2012:67).

* *Sine qua non*: Olmazsa olmaz şey. Temel şart. Olmazsa olmaz. Vazgeçilmez koşul. Hukuk belgelerinde mutlaka olması gereken koşul. Olmazsa olmaz şart. Gerekli şart. Zaruri şey. Mutlaka aranılan şart. Başlıca

Demokratik kuruluşların gerçekten kök saldığı ve yüreklendirici gelişme göstergeleri sergilediği ülkelerden birisi Türkiye’dir. Bernard Lewis’e göre, ülkelerin her biri kendi tarihsel gelişimleri bağlamında, kendi geleneksel özellikleri ve tecrübeleri ışığında ele alınması gerekir. Ayrıca Lewis: “*Sadece birkaç ülkede demokrasi eskidir ve yerlidir, bu da büyük bir evrimin sonucudur. Çoğu ülkede, demokrasi yenidir ve ithal edilmiştir. Bazılarında da demokratik kuruluşlar ülkeyi terk eden emperyalistler tarafından miras bırakılmıştır; bazılarında galip gelen düşmanlar tarafından empoze edilmiştir. Türk demokrasisi ne miras alınmış ne de empoze edilmiştir; Türk demokrasisi Türklerin özgür seçimini temsil etmiştir. Büyük ölçüde yabancı modeller üzerine kurulduğu doğrudur, ancak modellerin seçimi -ya da yanlış seçimi- kendilerine aittir ve demokratik gelişmenin biçimi ve hızı dış güçlerden çok kendileri tarafından belirlenmiştir. Bu da bu kuruluşlara daha çok sağ kalma şansı tanımıştır* (Lewis, çev. Aydoğan ve Ermert, 2003:29).” şeklinde ifade ederek Türk demokrasisinin kazanılmasına yönelik önemli bir saptamada bulunmuştur.

Bu doğrultuda, özellikle 1990’lı yılların Türkiye için sivil toplumun gelişme dönemi olarak nitelendirilmesi mümkün görünmektedir. Ancak her ne kadar sivil toplumun gelişmesi yönünde olumlu adımlar atıldığı saptaması yapılabilirse de Türkiye’de bu yöndeki hareketin ağır bir seyir izlediği belirtilmelidir. Bu büyük ölçüde Türkiye’nin toplumsal/siyasî mirasının bir etkisi olarak değerlendirilebilir. Lewis’in haklı olarak belirttiği gibi, “köklü yetkisel geleneklerin egemen olduğu, din ve törelerin haklardan çok görevlerle ilgilendiği bir siyasî kültürün yoğunlukta bulunduğu bir bölgede özgür kurumların oluşması ve yaşaması pek kolay” değildir. Her ne kadar, cumhuriyet rejiminin kendisi ve getirdiği anayasal düzen, sivil toplumun oluşması için elverişli bir ortam yaratmış ise de toplumsal/siyasî yaşamda, büyük ölçüde devletin yönlendirdiği bir siyasî kültür varlığını sürdürmüştür. Devletin toplumsal/siyasî alanın her köşesine uzanan eli, seçim dönemlerinde oy vermeyle sınırlı dar bir siyasî katılım anlayışının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu anlayış, yaşanan askerî darbe deneyimleriyle de pekiştirilmiştir (Akpınar Gönenç, 2001:122).

Modern toplumun en önemli yakıtının bilgi olduğu söylenebilir. Modern çağda bilgiye ulaşmak artık kitle iletişim araçlarıyla hızlı ve toplumun tüm katmanlarına

koşul (<http://nedir.ileilgili.org>, Ulaşım: 22.07.2016). Ömer Çaha, burada sivil toplum ile demokrasi ilişkisini vurgulamak amacıyla Latince’de yer alan “sine qua non” deyimini kullanmıştır.

ulaşacak şekilde ve dünya ile entegre olarak gerçekleşebilmektedir. Kitle iletişim araçlarını etkili ve yararlı bir şekilde kullanan toplumların bireyleri ise diğer toplumlara oranla daha sorgulayıcı, araştırmacı, katılımcı bir yapıya sahip olabilmektedir. Böylece bu yapı toplumsal gelişime sirayet ederek kendisi için çok çeşitli bilgi ağlarını meydana getirmektedir. Bu sistem ile de sosyal gelişim sağlam temelli ve daimî olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle sorgulayıcı, araştırmacı, katılımcı yapıya sahip bireyler bir araya gelerek bilgi toplumunu oluşturabilmektedir.

Bilgi toplumu, demokratik ve sivil olan toplum demektir. Çünkü burada bilgi ağları vatandaşa dönük olarak çalışır ve vatandaşın taleplerini sisteme aktaran bir kanal vazifesi görür. Yani bilginin referansı devletin ideolojisi olmaktan çok, siyasal anlamda toplumsal talepler ve inisiyatifler olmaktadır. Bu da sivil toplum inisiyatifinin gelişmesi anlamına gelmektedir (Çaha, 2012:89).

Çok fazla detaya girmeden toplumsal bir değerlendirme yapıldığında; özellikle bilgi dağılımı hususunda adaletsizliğin yaşandığı görülmektedir. Bu durumun temel sebepleri incelendiğinde, Dündar ve Deniz (2010:130)'e göre özellikle son on yıllarda durdurulamaz bir akım haline gelen neoliberal politikanın etkileri mevcuttur. Bu etkinin sonucunda doğan insan tipi, bu politikanın varlığını devam ettirirken bu doğrultuda kendini de yeniler. Aşırı uçlarda bir düşünceyi veya hareketi ise reddeder. Bu insan profili; kendisinden olmayanı reddetmeyi esas alan, reddetmeyi başaramadığı anda da onu kendi içine hapsetme ve kendine uydurma yolunu tercih edendir. Böyle bir profilin oluşumuna zemin hazırlayan siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel birtakım faktörler bulunmaktadır. Tüm bunların dayanak noktası ise; sivil toplum, bireycilik, özgürlük gibi kavramlarla süslenmiş bir "sistem vatandaşı" yaratılmaya çalışılmasıdır. Bu vatandaş tipi; içinde yaşadığı karmaşık ve bunalımlı toplumu görmekle birlikte buna karşı bir duruş sergilememektedir. Oy verme davranış biçiminden, toplumsal olaylara verdiği tepkiye kadar, günlük alışkanlıklarından, para harcama biçimine kadar şekillendirilen bu insan tipi aslında nitelikten çok niceliği yücelten bir tip olarak karımıza çıkmaktadır. Köklü değişimler ve radikal mücadeleler yoktur bu durumun içinde. Yeni sağ düşüncenin kısaca öngördüğü şey; devlet müdahalesini en aza indirerek bireycilik, özelleştirme, özgürlük gibi kavramları ön plana çıkarmak; sosyal alandaki boşlukları ise aile, din, ahlak kavramları gibi gelenekçi ve muhafazakâr değerlerle eklemleştirmektir. Bu dönüşüm, popüler kültür ile birlikte vatandaş profilini de büyük ölçüde değiştirmiştir. Vatandaşların

gözünde öncelikli olan değerler bu dönemle birlikte değişime uğramış, sosyal hukuk, sosyal demokrasi, gelir dağılımı adaletsizliği gibi konular ikinci plana atılırken, istikrar ve serbest piyasa ön plana çıkarılmıştır (http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi12pdf/dundar_pelin_ve_didemdeniz.pdf, Ulaşım: 22.04.2016).

Nitekim, Keyman (2006:18)'a göre sivil toplum, Türk modernitesi ve demokrasinin dönüşümünün ayrılmaz bir parçası sayılmaktadır. Sivil toplumun yeniden canlanması ve küreselleşmesi süreciyle ilgili problemlere paralel olarak bu dönemde Türkiye'deki sivil toplum, sorunlarla karşılaşmıştır. Sivil toplumun örgütsel ve finansal (mali), aynı zamanda "insan kaynakları ve çalışılan konular üzerinde uzmanlık" alanlarında yaşadığı ciddi bir "kapasite oluşturma" sorunu bulunmaktadır. Ayrıca sivil toplumun, "iyi, adaletli, demokratik toplum yönetimi" temelinde toplumu dönüştürebilme gücünü etkin kılacak olan "niteliksel etkinlikten" de yoksun olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, sivil toplumun niceliksel önemini niteliksel etkinliğe dönüştürme sorunu, bugün Türkiye'deki sivil toplumun genel problemi olarak gün yüzüne çıkmaktadır (<http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/u/turkiye-de-sivil-toplumun-seruveni.pdf>, Ulaşım: 22.04.2016).

1.5. Sivil Toplum Anlayışı ve Örgütlenme Bilinci

Devlet ile toplum arasında ülkelerin yönetim tarzına göre değişen bir iletişim ağı bulunmaktadır. Kimi yönetimlerde bu ilişkiler seyrek, düzensizdir; yönetim gözlerden gizlenir, kendi içine kapanmış halde yaşar ve diğer yandan toplumla düzensiz aralıklarla kurulan temaslar yeterince çoğalmamıştır. Toplum sürekli bir biçimde hissetmez ve toplum tarafından hissedilmez. Bu tür yerlerde yönetimin etkinliği çoğunlukla dışa yöneliktir. Öteki toplumlarda ise, tam aksine, devletle toplumun diğer bölümleri arasında çok sayıda, düzenli, örgütlü iletişim söz konusudur. Demokrasinin ayırt edici özelliği olan bu sıkı iletişimi sağlamaya uygun kurumların varlığı veya yokluğuyla kendilerini dışsal olarak da belli etmektedirler (Durkheim, çev. Bertay, 2006:139-140).

Genellikle kabul edilen düşünceye göre, demokrasilerde, yetkili organları seçmekle halkın görevi sona ermemektedir. Hizmetle ilgili kararların alınmasında, uygulanmasında, çalışmaların denetlenmesinde de halka birtakım görevler düşmektedir (Geray, 1969:21).

Durkheim'in bahsettiği üzere örgütlü iletişim, karşılıklı olması gereken bir ilişkiyse eğer devlet unsurunun karşısında toplumun da katılımı mecburi olmalıdır. Yani gönüllülük esas olmalıdır. Bu durumun oluşabilmesi için ise toplumun tüm üyeleri ve devlet tarafından sivil toplum, kültür, yasa, politika ve iktisadi olarak sağlam temellere oturtularak toplumda derinlemesine özümsemiş bir örgütlenme bilincinin yer alması gerekmektedir.

Çünkü sivil toplum en basit tanımıyla ihtiyaçların giderildiği toplumdur (Küçükömer, 2009:147). Thomas Hobbes'un "Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri (Elementa Philosophica De Cive, 1947)" kitabında altını çizdiği gibi sivil toplumlar sadece insanların bir araya toplanması demek değildir; onlar, oluşumları için sağlam bir inanca ve sözleşmeye ihtiyaç duyan ittifaklardır (Hobbes, çev. Zarakolu, 2007:25).

Türkiye'de ve dünyada sivil toplum algısı üzerine yapılan tartışmalara bakıldığında ortaya çıkan temel soru; acaba sivil toplum, 1980'lerde başlayıp, birdenbire popülerleşen, insanların, akademisyenlerin, siyasetçilerin, entelektüellerin çok kullandığı, fakat aynı anda enflasyonist bir nitelik de gösteren, ne anlama geldiği pek belli olmayan, o yüzden hem akademik, hem kamusal söylemde bir ara meşhur olup, şimdi yavaş yavaş kaybolan bir kavram mıdır, bir klişe midir, yoksa 21. yüzyıla damgasını vuracak en önemli kavramlarından biri mi olacaktır (Keyman, 2004:1)?

Bu sorunun cevabı ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre değişebilmektedir. Toplumun katı hiyerarşiden oluşmadığı, her katmandan bireyin kamusal alanda söz sahibi olabildiği dolayısıyla örgütlü olmaya elverişli toplumlarda sivil toplum algısı sürekli olarak gelişme ve büyüme kaydederken, bu özelliklere sahip olmayan toplumlarda ise her çeşit problem, yeterli olup olmamasına bakılmaksızın sadece devlet merkezli örgütlenmeler ile karşılanabilmektedir.

Ayrıntılı perspektifte ele almadan önce birçok anlama gelebilen ve kavram olarak çok yönlü bir alan sivil toplum, genel bir ifadeyle kamu bilincinin gelişebildiği, demokratik katılıma imkân veren ve iletişime açık bir alan olarak tanımlanabilir. Dayanışma içinde harekete geçmek ve iletişim kurmak için bir grup insana ihtiyaç vardır. Sivil toplumdan, sivil toplum kuruluşlarına geçiş de bu noktada gerçekleşir: sivil toplum demek aynı zamanda örgütlü toplum demektir (<http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/sivil-toplum-is-basinda-2>, Ulaşım: 28.06.2016).

Küresel ölçekte pek çok toplum siyasal toplum aşamasındadır. Sivil toplum, siyasal toplumdan bir sonraki ileri düzeydeki ideal bir sosyo-kültürel aşamayı tanımlamaktadır (Demirel, 2009:68). Habermas da örgütlü toplum için toplumsal altyapının öncelikle uygun olması gerektiğine dikkat çekerek siyasal işlev gören bir kamunun sadece hukuk devleti güvencelerine değil, kültürel geleneklerin ve toplumsallaşma kalıplarının müsait olmasına ve özgürlüğe alışık bir halkın siyasal kültürüne de muhtaç olduğunu ifade etmiştir (Habermas, çev. Bora ve Sancar, 1997:51).

Sivil toplum belli bir toplumsal ortamın ürünüdür. Bu yönüyle bakıldığında genel olarak sivil toplumun geliştiği toplumların bazı özellikler taşıdığı görülebilmektedir: “farklılaşma”, “örgütlülük”, “iradi beraberlik” ve “otonomileşme” sivil toplumun geliştiği toplumların genel bir karakteri olarak dikkat çekmektedir (Çaha, 2012:62). Bu dört karakteristik unsuru içinde barındıran toplumlar için öne çıkan etken ise ilk olarak toplumsal bilinç zemininin sağlanmış olmasıdır.

Sivil toplumda gönüllülük esastır. Yani STÖ’ler yurttaşların gönüllü katılımları ile oluşmaktadır (Kaya, 2008:19). Dolayısıyla sivil toplumun beslendiği ana unsur tahmin edileceği üzere toplumun örgüt olma bilincine bağlıdır. Bu bilincin kazanılması ise belirli koşullar ve olanaklarla gerçekleşebilmektedir. Bu koşulları sağlayabilen disiplin ve mesleklerden biri sosyal hizmettir, denilebilir.

Sosyal hizmet ile sivil toplumun ilişkisini ele almadan önce sivil toplumun özünü, diğer bir deyişle hangi kavramların bir araya gelmesiyle nasıl oluştuğunu görebilmek bunun sonucunda ise kavramı daha doğru anlayabilmek adına asıl bağlamdan uzaklaşmadan sivil toplumla ilişkili, sivil örgütlenmeye dayanak oluşturan birtakım özel kavramlara yakından bakmak gerekmektedir.

1.5.1. Sivil itaatsizlik

John Rawls (1979)’a göre sivil itaatsizlik, yasaların ya da hükümet politikasının değiştirilmesini hedefleyen, kamuoyu önünde icra edilen, “şiddete dayanmayan”, “vicdani”, ancak “yasal olmayan” “politik bir eylem” olarak tanımlanmaktadır (Arendt ve ark., çev. Coşar, 1997:56). Rawls’ın bu hususla ilgili önemli tanımlamalar ve ayrımlar yaparak sivil itaatsizlik eyleminin ölçütlerini belirleyici şekilde hassas ifadelerle yer verdiğini görebilmek mümkündür.

Ona göre bu tür eylemlerle toplumun çoğunluğunun adalet duygusuna hitap edilmekte ve onlara enine boyuna düşündükten sonra, eşit ve özgür insanlar arasındaki toplumsal iş birliğinin ilkelerinin dikkate alınmadığı sonucuna varıldığı mesajı verilmektedir. Öncelikle belirtilmelidir ki, bu tanım sivil itaatsizlik eylemiyle, protesto edilen yasanın ihlal edilmesi zorunluluğunu getirmemektedir. Tanım hem doğrudan hem de dolaylı sivil itaatsizliğe izin vermektedir. Böyle olması da gerekir, çünkü bazen haksız olduğuna inanılan bir yasayı ihlal etmemek ya da bu tür politikalara karşı doğrudan protesto eylemlerinde bulunmamak için önemli nedenler olabilir. Bunun yerine trafik kurallarının ya da konuyla doğrudan ilişkili olmayan başka yasaların ihlaliyle söz konusu olaya dikkat çekilebilir. Örneğin, devlet belirsiz bir ihanet tanımı yapıp, ancak bu suçu işleyenlere karşı çok katı yasal düzenlemeler yapmışsa, bu gelişmeye karşı çıkmak için yasal düzenlemede tanımlanan ihanet suçunu işlemek uygun değildir ve böyle bir durumda, alınacak ceza, üstlenilmeye hazır olunanın çok üzerine çıkabilir. Bazen de dış politika ya da ülkenin bir başka bölümü ile ilgili durumlarda olduğu gibi, hükümetin politikalarına doğrudan karşı çıkmanın hiçbir yolu yoktur. İkinci bir nokta: Sivil itaatsizlik yasa karşıtı bir eylem olmalıdır ve katılanların amacı sadece yasanın anayasaya uygunluğunun sınındığı bir deneme yapmak değildir; söz konusu düzenlemenin anayasaya uygunluğuna karar verilmesi durumunda bile direniş devam ettirilmelidir. Elbette anayasal rejimlerde yargıçlar nonkonformistlerin tarafını tutup, karşı çıkılan düzenlemenin anayasaya aykırılığına karar verebilirler. Yani sivil itaatsizlik eyleminin yasaya aykırı olup olmadığının tartışmalı olduğu durumlar sık sık ortaya çıkabilir. Ancak bu sadece sorunu karmaşıklaştıran bir unsurdur. Adil olmayan yasalara karşı sivil itaatsizlik eylemine girişen kişi, tersi yöndeki bir karar çok istenir bir şey olsa da yargıçların kendi fikrini paylaşmamaları nedeniyle eylemine son vermemektedir (Arendt ve ark., çev. Coşar, 1997:56-57).

Sivil itaatsizliğin öncülerinden biri olan Henry David Thoreau, kendini büyük ya da küçük her yanlış düzeltmeye adanmış insanın görevi olmasa da eğer kötülüğün içinde olmak istenmiyorsa en azından yapılması beklenen davranışın kötülüğe hiçbir destek vermemek olduğunu ifade etmektedir (Thoreau, çev. Ölçüm, 2003:18-19).

Thoreau, bu sivil itaatsizlik tanımı ile bireyin çevresinde olup bitenlere bir şekilde görmezden gelmeyecek “yanlış” destek olmaktansa o yanlış güçlendirmemek için “kabul etmeyecek direniş gösterme” eylemini tercih etmenin insani bir gereklilik

olduğunu vurgulamaktadır. Rawls ve Thoreau'nun tanımındaki bu vurgudan yola çıkılırsa sivil itaatsizlik eyleminin sivil toplumun filizlenmesini sağlayan ilk nüvelerden biri olduğu söylenebilir.

Habermas, sivil itaatsizlik hakkını haklı gerekçelerle, meşruiyetle yasallık arasında hassas bir noktada konumlandırmaktadır. Ona göre böylece, demokratik devletin meşrulaştırıcı anayasal ilkeleri ile kendi pozitif-hukuki oluşumunun bütün formasyonlarının ötesinde bir anlamının var olduğu gerçekliğini ifade etmektedir. Bu devlet son tahlilde yurttaşlarından, hukuk düzeninin herkes için anlaşılabilir olan meşruiyetinden başka bir nedenle itaat istemekten vazgeçtiği için sivil itaatsizlik olgun bir politik kültürün vazgeçilemez bir unsurudur (Arendt, Dworkin, Habermas, Galtung, King, Rawls, Saner ve Thoreau, çev. Coşar, 1997:128)

İnsanoğlu sosyal bir varlık olarak kabul edilmektedir. Kimi durumlarda olumsuz bir duruma ya da durumlara karşı “hiçbir şey yapmamak” demek düşünülenin aksine bireyde ve toplumda aynı Gandhi örneğinde olduğu gibi değişimin tetikleyicisi olabilmektedir.

Sivil toplumun ise sivil itaatsizlikle olan ilişkisi şu şekilde ortaya çıkmaktadır: Siyasal iktidarın çıkardığı yasalar bazen sivil toplumun hak ve özgürlükleri bakımından kazanımlarını sınırlandırıcı veya kullanımını önleyici, gelişme yönünde yeni bir boyut kazandırması yerine daraltıcı yönde olabilmekte, dolayısıyla genel olarak demokratik anlayışa ters düşebilmektedir. Bu bakımdan söz konusu yasaları eleştirel nitelikte, üçüncü kişilerin haklarına zarar vermeyen birtakım eylemler yapılabilir. Bu durum ise sivil toplumun zaman zaman gösterdiği “itaatsizlik” eylemlerinin bir işareti olmaktadır (Yıldırım, 2003:237).

Tarih, bireylerin, grupların ve toplumun yanlış ve doğru kararlarının toplamından oluşmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, toplumu oluşturan bireylerin her alanda adaletsizliğe, haksızlığa, yanlışla, insani ve toplumsal sorumluluk filtresinden geçirmeden, sorgulamadan “itaatkâr” olması, bireyi çözüme kavuşturmanın da ötesinde yanlışın sürekli olarak teşvik edilmesine neden olarak daha çok haksızlığa ve sosyal karmaşaya sebebiyet vermekte olduğu tarihten bu yana görülmektedir. Bu sebeple gerekli ahlaki ve bilgi donanımına sahip her bireyin söz konusu durumlarda Habermas'ın da vurguladığı gibi sınırları ve koşulları belirlendiği sürece sivil itaatsizliği “yanlış” a

karşı bir duruş olarak seçmesi ile bunun günümüzde de halen geçerliliğini koruyacak olan bir yaklaşım olmasını sağlayabilmektedir.

1.5.2. Vatandaşlık statüsü

Toplumsal kalite, önce beyinde başlamaktadır. Zihinlerde bu olgunun kabullenebilirliği, yola çıkarken bireyin birey olmanın yanı sıra bir vatandaş kimliği taşıdığı gerçeğinin, her çıkış noktasının başlangıcında yer aldığını bilerek hareket etmekten geçmektedir. Bu açıdan bakıldığında; Hacısalihoğlu (Hacısalihoğlu, 2009: 35-36, akt. Dündar ve Deniz, 2010:132)'nun deyiimiyle “Vatandaşlık, birey olmanın gereğini vatan duygusuyla yoğurabilmenin becerisidir”. Yaşadığın coğrafyaya ve sahip olduğun değerlere sahip çıkma bilincini taşıyan vatandaşlık, sadece yaşadıklarından sorumlu olabilmeyi değil aynı zamanda ne gerekçeyle ve niçin yaşama sarılmayı getiren bir süreci anlamayı da içine almaktadır. Bunun altında yatan en önemli neden, vatandaş kimliğinin bir bütünün temel parçası olmanın sonucu doğan bir davranış şekli olmasıdır. (Tekeli, 1999: 230, akt. Dündar ve Deniz, 2010:132).

Dar anlamıyla, “site”nin (devletin) yönetimine, doğrudan ya da dolaylı katılımı tanımlanan yurttaşlık kavramı, modern içeriğini Fransız Devrimi sırasında, yani sivil toplumun giderek daha çok sayıda üyesinin yurttaşlık statüsü sayesinde siyasal karar alma sürecine katılmasıyla kazanmıştır. Fransız Devrimi, bireyin siyasal aidiyet ve statüsünün toplumdaki başka türden aidiyet ve ilişkileri üzerindeki zaferiyle, “yurttaş” teriminin, toplumdaki tüm eski unvan ve statüleri tehdit eden bir prestij kazanmasıyla sonuçlanmıştır (Nisbet, 1962:167, akt. Üstel, 1999:80).

“Vatandaşlık” denildiğinde Thomas Humphrey Marshall'ın modern anlamdaki kapsamlı tanımı önem arz etmektedir. Ona göre vatandaşlık, bir toplumun üyelerine bağışlanan veya sunulan bir statüdür. Bu statüye sahip olan herkes, haklar ve ödevler çerçevesinde tam bir eşitliğe sahip olmaktadır. Vatandaşlık ise üç ana öğeden oluşmaktadır. Bunlardan medeni öğe, mahkemelere intikal eden davalarla ve yargı kurumlarıyla ilgili haklar iken; siyasal öğe, seçme ve seçilme haklarıyla ilgili haklardır; sosyal öğe ise İkamet ve Yer Değiştirme Hukuku ile tanımlanan haklardır. Bu üç öğenin birleşmesiyle ortaya çıkan vatandaşlık kurumu bireylere sadece hakların nasıl tanımlandığını değil, aynı zamanda nasıl kullanılması gerektiğini anlatmaktadır. Ayrıca bu öğelerin oluşma sırasına bakılırsa eğer, öncelikle medeni hakların gündeme gelmesiyle

bu haklar 1832 tarihli ilk Reform Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle oluşmuştur. Siyasal haklar ise daha sonra gündeme gelerek on dokuzuncu yüzyılda önemli bir mesafe almıştır. Öte yandan, sosyal haklar ise, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda tamamen yok olma aşamasına gelmişken, yirminci yüzyılın başlangıcında ulusal düzeyde temel eğitimin gündeme gelmesiyle yeniden yükselişe geçmiştir. İşte bu dönemde medeni, siyasal ve sosyal haklar ilk kez eşit oranda modern yurttaşlık kurumunu şekillendirmeye başlamıştır (Marshall ve Bottomore, çev. Kaya, 2000:24-37).

Marshall'a göre sosyal hizmetlerin genişlemesinin anlamı tam tamına bir gelir eşitleme aracı olabilmesi değildir. Gelirleri eşitlemek kimi durumlarda mümkün olabilirken kimi durumlarda ise mümkün değildir. Bu nokta nispeten önemsiz sayılmaktadır; sosyal politikanın farklı bir bölümüne aittir. Ancak burada önemli olan, medeni hayatın somut dayanaklarının genel olarak zenginleşmesi, riskin ve güvensizliğin genel olarak hafifletilmesi, her seviyede -sağlıklı ile hasta, çalışan ile işsiz, yaşlı ile genç, bekâr ile aile babası arasındaki- eşitsizliklerin azaltılmasıdır. Burada, sınıflar arasında değil, tek bir sınıfmış gibi muamele edilen nüfus içindeki bireyler arasında bir eşitleme söz konusudur. Buna göre, statü eşitliği gelir eşitliğinden daha önemlidir (Marshall, der. Buğra ve Keyder, 2006:31).

Vatandaşlık, esas itibarıyla bireyin devlet karşısındaki konumlanışını tanımlayan bir statüdür. Böylesi bir formel durumu düzenlemekle birlikte, yurttaşlık bundan epey fazlasını, siyasi bir topluluğa mensubiyeti ve mensup olunan topluluğun şekillenmesine dair özel bir etkinlik kipini de göstermektedir. Bu itibarla, yurttaşlık aynı anda üç ögeye birden işaret etmektedir: Bir kısım hak ve yükümlülük sahipliğinden oluşan formel hukuki bir statü, siyasi bir topluluğa mensubiyet ve topluluğun kaderinin tayin edilme sürecine katılım, yurttaşlığın sacayaklarını oluşturur (Yeğen, 2005:69).

Vatandaşlık bilgisi, önce bireye sonra topluma ve dünyaya yönelik gerekli bir sorumluluk ve hak bilgisinin toplamı şeklinde ifade edilebilir. Bu bilginin, temel hak ve özgürlüklerin yanında, diğer insani tüm hak ve özgürlüklerin kazanılmasında da önemli bir rol oynamakta olduğu söylenebilir.

Toplum düzenini sağlamak ve toplumsal gelişmeyi hızlandırmak açısından vatandaşların ve sahip oldukları hakların iyice anlaşılması ve çözümlenmesi önemlidir. Daha sonra ise vatandaşlar arasındaki karşılıklı ilişki bağlarının genelleştirilmesi

gelmektedir. Bu açıdan sosyal politika ile birey ayrılmaz bir bütünlük teşkil etmektedir. Bununla birlikte, toplumu meydana getiren bireylerin ortak değer ve arzulara sahip olarak birbirlerine yaklaşması, bunların korunup geliştirilmesi sosyal politikanın da temel hedefleri arasındadır (Sarıpek, 2006:68).

Avrupa Birliği Komisyonu'nun "Sivil Toplum İş Başında" adlı raporunda belirtildiği üzere, Ralph Dahrendorf, sivil toplumu aktif vatandaşlık ile ilişkilendirerek, "başkalarına saygı gösteren, başkalarını cesaretlendirip, harekete geçmek isteyen ve geçebilen, eyleme yönelik araçları yaratabilen, kendinden emin, korkusuz ve korku duymak için nedeni olmayan kadınlar ve erkekler, yani vatandaşlar" olarak tanımlamıştır (<http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/sivil-toplum-is-basinda-2>, Ulaşım: 28.06.2016).

Bu sebeple bireyin yaşadığı toplumu daha doğru anlayabilmesi ve hâkim olabilmesi için vatandaşlık bilgisi şarttır. Bunun yanında bireyin gerekli donanıma sahip olması demek birtakım erdemleri de beraberinde getirebilmektedir. Bu erdemlerden biri olan "diğerkâmlık", bireyin dünyada tek başına değerli olmadığı, toplumların huzur ve refah çıkarı haricinde başka bir çıkar gözetmeksizin "ötekini" de düşünmek demektir. Diğerkâmlık anlayışını felsefi ve yaşamsal olarak geliştirebilmiş bireyler, "katılımcı" düşünceyi oluşturup devletin toplum için oluşturacağı politikalara müdahale ederek sosyal refaha katkı sağlayabilir. Bu da aktif vatandaşlığın önemini ön plana çıkarmaktadır, denilebilir.

1.5.3. Sosyal girişimcilik

Girişimcilik özünde bir kişilik yapısıdır. Girişimciler alışlagelen ticari alanda yapılan işlerin yürütücüleridir. Fakat girişimci özelliği olan kişiler sosyal sorumluluk sahibi ise, bu konuda da yaratıcı ve yenilikçi yaklaşımlar ile toplumsal sorunlara ve ihtiyaçlara çözüm üretebilirler. Böylece sosyal girişimciliğin toplumların kalkınmasında önemli mesafeler almasını sağlayabilirler. Sosyal girişimciler, yüzyıllardır toplumların alışlagelmiş davranışlarını değiştirerek dönüşümlere yol açmışlardır. 1980 yılında Amerikalı William Drayton, bunu sosyal girişimcilik olarak tanımlamış ve bu sayede farkındalığı artırmış ve kendinde bu potansiyeli gören kişilerin yolunu daha çabuk bulmasına ve iş birliği imkânlarının artmasına yol açmıştır (Denizalp, 2009:7).

Birçok disiplin, girişimciliği farklı yaklaşımlarla ifade etmektedir. Bu alana sosyal boyuttan bakanlar; sağlık, eğitim, çevre, sınıfsal yapı veya kültürel olarak kurumsal çalışma ve eylemlerin tümünü kapsama almaktadır. Sosyal psikolojik yaklaşım sergileyenler ise, bireysel ve kurumsal nitelikler arasında olan, güç, enerji, dayanıklılık, farkındalık yaratma, başarı gereksinimi, yaratıcılık ve yenilik olarak ele alınan yanında bireyin demografik özellikleri (cinsiyet, eğitim, gelir, aile yönetim biçimi gibi) üzerinde de durmakta ve girişimciliğin özerklik ile ilişkisine değinmektedir (Armağan, 2013:52).

Bir girişimci kâr kazanma hedefiyle bir girişimde bulunurken, sosyal girişimcinin ise adına uygun olarak daha “sosyal” hedefleri bulunmaktadır. Onlar, kâr sağlamak değil, toplumsal fayda sağlamak ve sosyal iyileştirmeler yapmak için girişimde bulunmaktadır. Bu anlamda misyonları toplumun gelişimi için çok önemli olmaktadır.

Serbest piyasa koşullarında mal ve hizmet üreterek ticari bir girişim işlevi gören sosyal girişimler, bu faaliyetlerinden elde ettikleri gelirleri yine sosyal amaçlara yönlendirmektedir. Ancak sosyal girişimler tıpkı ticari girişimlerde olduğu gibi faaliyetlerinde yaratıcı, cesur ve girişimci bir ruhla hareket etmektedir (<http://www.sosyalgirisim.org//content/detail.aspx?cid=10>, Ulaşım: 28.06.2016).

Sosyal girişimci olan kişi, yaşadığı toplumda ortaya çıkan sosyal aksaklıkları fark ederek o güne kadar akla gelmeyen ya da cesaret edilmeyen bir yaklaşımla sorunların üzerine giden; yaratıcı, ısrarcı, duyarlı, gerçekçi tavırları ile fark yaratan ve toplumun güvenini kazanan kişidir (Denizalp, 2009:8). Sosyal girişimcinin diğer kişilerden ayrılan belirgin özellikleri bulunmaktadır.

Bunlar (Denizalp, 2009:10):

- Yeni fikir: Toplumsal ihtiyacı çözecek yeni bir fikre sahiptir;
- Yaratıcılık: Hedef tespitinde, sorun çözümünde yaratıcılık geliştirmektedir;
- Girişimcilik: Vazgeçmeksizin fikrinin peşinden gider;
- Sosyal Etki: Fikrin etki alanını toplumun büyük bir kesimini kapsar duruma getirir;
- Etik Doku: Çevresinde ona inandıranlardan oluşan kişiler toplanır.

Sosyal girişimciliğin topluma direkt ve dolaylı katkısı şöyle sıralanabilmektedir (<http://www.sosyalgirisim.org//content/detail.aspx?cid=10>, Ulaşım: 28.06.2016):

1. Etkin ve kaliteli sosyal hizmetler sağlayarak kamunun üzerinden yük alır;

2. İstihdam imkânları yaratır;
3. Birer piyasa aktörü olarak ekonomik büyümeye katkıda bulunur;
4. Dezavantajlı grupların istihdamını sağlayarak topluma uyum sağlamalarına yardımcı olur;
5. Bireylerin bir araya gelmesini sağlayarak sosyal sermaye düzeyini yükseltir;
6. Sivil toplum kuruluşları için sürdürülebilir mali kaynak yaratarak sivil toplumu ve dolayısıyla katılımcı demokrasiyi güçlendirir ve
7. Böylece ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunur ve olumlu sosyal değişimi tetikler.

Sosyal girişimci sivil toplum örgütleriyle etkileşim halinde çalışabilmektedir. Sivil toplum örgütlerinde yarattığı bu etki ile sosyal girişimcinin etkisini gören kişi ve kurumlar onun çalışmalarını kopyalamaya ve/veya iş birliğine başlar (Denizalp, 2009:12). Bu da hem sivil toplum örgütlerindeki çalışanları girişimci olmaya zorlar hem de toplum merkezli örgütlenmeler ile sosyal girişimci arasında fikir alışverişini sağlar, hatta sivil örgütlenme ve devlet kurumları da sosyal girişimciyi bir anlamda “kanaat önderi” sayılabilecek bir mertebeye eristirebilir.

Sosyal girişimciliğin toplumdaki bu fayda ve önemine bakıldığında örgütlü olabilecek kültür ve kişilik özelliklerine sahip, hedeflerinin farkında, toplumdaki problemlere ışık olabilecek lider ruhlu kişilerin bir araya gelerek aktif toplumu oluşturması ile ileri topluma geçiş için adeta itici bir güç olacağı söylenebilir. Böylece sivil toplumun bu bilgi ve ahlakla donatılmış bireylerden oluşması sayesinde yani sosyal girişimcilik ile toplum sosyal hizmetin üstünde önemli durduğu olumlu yönde kısa sürede ivme kazandırabilecek, ülkenin gelişiminde olumsuz olarak rol oynayan problemlere direkt müdahale yapabilme gücünü verebilme potansiyelini taşır.

1.5.4. Katılımcı demokrasi

Demokrasi, sözlükte bir model olarak halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2000:266). Bu model, doğası gereği kendi içinde egemenlik ile ilgili bazı sınırlılıklar ve çözülmeyi bekleyen bazı sorunlar meydana getirmiştir. Nitekim demokrasilerde halkın kendi kendini yönetmesinin veya iktidarın kullanılmasına katılımının ne şekilde gerçekleştirileceği sorunu, tarihsel süreç içerisinde demokrasinin, farklı biçimlerde algılanmasına, yorumlanmasına ve uygulanmasına neden olmuştur (Nacak, 2014:196).

Demokrasinin en saf biçimi olan eski Yunan yönetim biçimlerinden sanayi toplumuna varana kadar ki süreç içinde vatandaşların görüş ve düşüncelerini siyasal alana aktaran ve temsilcilerin seçilmesini sağlayan oldukça önemli temel unsurlardan birisi olan temsili demokrasi oluşmuştur. Öyle ki, bazı kesimlerce seçimlerin demokrasi ile özdeşleştirildiği dahi görülebilmektedir. Ancak temsili demokrasilerin karşı karşıya olduğu en temel sorunların başında, halkın seçimler yoluyla temsilcilerini seçmesi uygulamasının gelmesidir. Çünkü her ne kadar temsili demokrasilerde egemenliğin gerçek sahibi halk olmakla birlikte halk, bu hakkın kullanımını belirli bir süreliğine seçtiği temsilcilerine devretmekte (Çam, 1999: 263-264, akt. Nacak, 2014:197) ve seçim dönemleri dışında genellikle pasif bir rol üstlenmektedir. Temsili demokrasi modelinde uygulanan bu yöntemle, zamanla vatandaşların, aktif bir birey olmaktan çıkarak sadece belirli aralıklarla yapılan seçimlerde, temsilcilerini seçmekle görevli bir seçmen durumuna dönüştükleri (Öner, 2001: 52, akt. Nacak, 2014:197), vatandaşların, karar alma ve politika oluşturma süreçlerinden hızla uzaklaştırıldıkları görülmektedir (Nacak, 2014:197). Bu problemler dâhilinde değişen toplum ihtiyaçları ve hızla gelişen özgürlükçü anlayışın egemen olmaya başlamasıyla katılımcı demokrasi seçeneği öne çıkmaktadır.

Kavram olarak katılım, bir kararın alınması ve uygulanması aşamalarında o karardan doğrudan etkilenecek kişilerin güçleri oranında katkıda bulunması anlamını taşımaktadır (TDK, 2000:547). Katılımcı demokrasi ise, toplumun kişileri ve kurumlarıyla geniş katılımının sağlandığı demokratik yapılanma olarak ifade edilebilir (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5776caad68c724.28284788, Ulaşım: 15.04.2016).

Daha geniş bir söylemle ise katılımcı demokrasi, sivil ağlar ve inisiyatifler yoluyla etkileşime açık katılımcı devlete geçişi; temsili demokrasinin ancak dört-beş yılda bir kendini vatandaş hissedenden “yarı-zamanlı” vatandaşından, yine sivil ağlar ve örgütler yoluyla kendi sorunlarına her daim sahip çıkabilmenin kanallarını arayan ve açan “tam zamanlı” vatandaşına geçişi ve artık ulus devletin rasyonel, homojen bireylerinden, küresel dünyanın karmaşık kimlik siyasetlerinin taşıyıcısı heterojen bireylerine geçerken, bu öznelerin bir arada tutulabileceği bir kamusal alanın oluşturulması ve böyle bir toplumda cereyan eden çatışmaların demokratik kurumlar yoluyla çözümünün nasıl

kotarılabileceği arayışını ifade eden bir düşünceyi işaret etmektedir (Tekeli, 2004:1), denilebilir.

Bir toplumda katılımcı demokrasinin kabul görmesi sadece sivil toplum/birey ekseninden gelen talepler ve bunlara bağlı savaşımlar veya kazanımlarla gerçekleşemez. Diğer bir deyişle, "katılımcı demokrasi" bireylerin ulus devlet (veya makro düzeyde) yönetime katılımları boyutuna indirgendiği zaman gündem konunun sadece özgül bir boyutunda odaklaşacaktır. Oysa tarih boyunca hem pratik hem de kuramsal yönleriyle çok çeşitli sorunlar ve yanıt arayışları doğurmuş olmasına rağmen gelecek yakın dönemde de "örgüt" ve "örgütlü yaşam" pratiğinin süreceğini söylemek bir kehanet sayılmaz. Bu durumda gündemin geniş bir bakışla örgüt, demokrasi ve katılım boyutunda belirlenmesi zorunluluk olarak görünmektedir. Buna bağlı olarak, örneğin, sivil toplum örgütlerinin içsel yapılanması yanında devlet örgütlenmesinin içsel yapılanması sürecinin de "katılımcı demokrasi" doğrultusunda yeniden çözümlenmesi, kurgulanması ve oluşturulması gerekmektedir. Kendi içsel yapılanmasında "katılımcı/demokratik" olmayan bir devlet örgütlenmesinin birey/sivil toplum ekseninden gelecek demokratik talepleri karşılayamayacağı açıktır. Aynı şekilde, sivil toplum örgütlenmelerinin de içsel demokratikleşme süreçlerini tamamlamış olmaları gerekmektedir. Bu nedenle, her şeyden önce, her düzeyde örgütlü yaşamın demokratikleşmesi sorunu ve bu yöndeki arayışlar önem kazanmaktadır (Üstüner ve Keyman, 1995:39-40). Çünkü, örgütsel sürecin temelini oluşturan demokrasi anlayışını özümseyememiş bir toplum, iyileşmeyi, değişimi ve dönüşümü yaratacak bir güce ulaşmakta zorlanabilecektir.

Sivil örgütlenmenin katılımcı demokrasiye katkıları hem toplumdaki farklı kimlikler arasında hem de karar alma süreçlerine alınan ve devlet politikalarını belirleyen konular arasında bir siyasal etki eşitliği ölçütünü yaşama geçirmektir. Böylece amaçlanan, bir taraftan bugüne kadar marjinalleştirilmiş kimlikler (örneğin kadın) ve bu kimlikle ilintili sorunların siyasal söyleme sokulmasıyken, diğer taraftan tali olarak görünen fakat bugün risk toplumuna geçişi ortaya çıkaran konuların (örneğin çevre, sağlık, doğayı korumak gibi) karar alma sürecinde "ciddi" konular olarak ele alınmasıdır. Bu anlamda, soyut vatandaş kategorisinin farklı talepleri yanıtlayabilecek bir tarzda genişletilmesiyle siyasal etki eşitliği temelinde kurulan katılımcı demokrasi anlayışının birbirleriyle ilişkili ve eş zamanlı olgular olduğu söylenebilir (Üstüner ve Keyman, 1995:47).

1.5.5. Kamusal alan

Örgütlenme kavramının diğere bir kolu olan kamusal alan söyleminin içindeki “kamu” kelimesinin Türk Dil Kurumu (TDK)’nda üç anlamı olduğu görölmektedir. İlki, “*halk hizmeti gören devlet organlarının bütünü*” iken ikincisi, “*bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme*” üçüncüsü ise “*hep, bütün*” anlamına gelmektedir (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.577a6c80e14318.64087021, Ulaşım: 15.04.2016).

Peki, bu durumda kamu denilince akla önce devlet mi gelmelidir, yoksa toplum mu? İlk anlamında isim olarak kamu devlet anlamına gelmekte iken, ikinci anlamında toplum öne çıkmaktadır. Sözlükteki bu iki ayrı yorum ile kamunun ve dolayısıyla kamusal alanın toplumda farklı yorumlanmasını desteklemiştir, denilebilir. Ancak burada Habermas’ın kamusal alan yorumu önem taşımaktadır. Onun şekillendirdiğı tanım kamusal alana daha geniş boyutlu bir anlam kazandırarak bu alanın günümüzde dahi uygulanabilecek bir özellik sağlamakta olduğu söylenebilir.

Kavram olarak Habermas’ın ifade ettiğı “kamusal alan” söyleminde her şeyden önce, toplumsal yaşam içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiğı bir alan kastedilmektedir. Bu alana tüm yurttaşların erişmesi garanti altına alınmıştır. Özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur.* Bu tür bir arada durumundaki bireylerin davranışları ne iş ve meslek sahiplerinin özel işlerini görürken yaptıkları davranışlar ne de bir devlet bürokrasisinin yasal sınırlarına tabi anayasal bir düzenin üyelerinin davranışlarına benzer. Yurttaşlar ancak, genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda, yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar. Bu tür bir iletişimin daha genel bir kamusal gövde içinde gerçekleşmesi, bilginin muhataplarına aktarılmasını ve onların etkilenmesini mümkün kılacak özgül araçları gerektirir. Gazeteler, dergiler, radyo ve televizyon kamusal alanın iletişim araçlarıdır (Habermas, ed. Özbek, 2004:95).

* Editörün notuna göre Habermas’ın bu metni, ilk kez 1964 yılında bir ansiklopedi makalesi olarak basılmasının ardından pek çok İngilizce derleme ve dergi için tercüme edilerek yenilen basılmıştır. Bu dergideki tercümenin kaynağı ise: A. Mattelart and S. Siegelau, *Communication and Class Struggle*, Vol. 1, IG/IMMRC, 1977, 198-200.

Bu kitle iletişim araçlarına günümüz teknolojisine göre ilave yapmak gerekirse internetin bu araçlar arasında yadsınamayacak bir rolü bulunmaktadır. Hatta özellikle yeni kuşak toplum tarafından internetin diğer kitle iletişim araçlarından daha fazla tercih edilmesi sebebiyle önemi diğer kitle iletişim araçlarından daha büyüktür. Bu da kamusal alanın toplumdaki bireylerin ifade alanını genişleteceği için daha etkin ve işlevsel olmasını sağlamaktadır, denilebilir.

Kamusal alan, kendini ifade etme konusunda çoğulculuğu vurgularken Habermas, kamusal alanı toplum ile kamu erki arasında konumlandırır. Her ne kadar devlet otoritesi için kamusal alanın yürütücüsü dense de devlet, aslında, kamusal alanın bir parçası değildir. Devlet otoritesi genellikle kamu otoritesi ya da kamu erki olarak ele alınmaktadır. Bu durum, kamusal alanın özelliğinden yani devletin tüm yurttaşların iyiliğiyle ilgilenmesi görevinden türetilmiştir. Dolayısıyla kamusal alan, devletin dışındaki toplumsal katılım ve etkileşim süreçleriyle ilgilidir (Habermas, ed. Özbek, 2004:95-96).

Hukuksal açıdan değerlendirilecek olunursa burjuva düşüncesine göre yasa, özel şahısların kamusal akıl yürütmeleri sonucunda ulaşılan toplumsal bir uzlaşmaya bağlı, ortak bir iyinin ifadesi olduğu için ortada devlet mutlakıyeti yoktur. Aksine yasalar, kamusal akıl yürütme sürecinden geçerek meşruluk kazanmıştır. Tipik burjuva düşüncesi, tüm devlet faaliyetlerinin kamuoyu olarak ifade edilen rasyonel akıl yürütme süreçlerinden geçerek denetlenmesini ve meşruluk kazanmasını hedeflemektedir (Koroğlu ve Koroğlu, 2013:918).

Kant'a göre kamusal alan gönüllü itaatkâr olarak, bireylerin özgürlüğünü aşkın devletin çatısı ve güvencesi altına almaktadır. Başka bir deyişle, kamusal alan, özgür bireyle aşkın devletin kaynaştığı bir platformdur (Çaha, 2008:14-15).

Kamusal alanın devlet ile toplum arasında bir köprü görevi olarak görüldüğü düşünüldüğünde bu ilişki biçimi eğer güncel olarak yorumlanırsa toplumun devlet ile burjuvazi etkileşiminden daha çok devlet ile örgütlü toplumun etkileşim kurabildiği bir alan yarattığı söylenebilir. Böylece toplumdaki her çeşit yurttaşın aktif katılımına olanak sağlayan kitle iletişim araçlarından olan internetin de devreye girmesiyle bu alan topluma yönelik çok daha sosyal reform sağlayabilecek özellikler taşıyabilir.

Devletleri mutlak hükümran otoriteler olmaktan çıkaran “uluslararası platformlar” olarak adlandırılabilir; uluslararası antlaşmalar, evrensel hukuk (temel hak ve hürriyetleri esas alan hukuk sistemi), uluslararası paktlar, Birleşmiş Milletler’in çatısı altında yürütülen konferanslar,  evre, demokrasi, kadın hakları, dinsel haklar, insan hakları gibi alanlarda gelişen uluslararası NGO’lar (Hükümet Dış  O rg tler), bilimsel gelişmeler, bilgi toplumunun  n n  açan bilgi araçları artık devletleri hükümran buldukları teritoryal alanda nihai g   olmaktan çıkarmışlardır, denilebilir (Çaha, 2008:26).

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİVİL ÖRGÜTLENME

2.1. Osmanlı Dönemi'nde Sivil Toplum

Dünya Bankası'nın "Türkiye'de STK'lar" konusunda 1997 yılında hazırladığı raporda belirtildiği üzere Türkiye'de sivil toplum, ilk olarak gönüllülük kavramı ile birlikte vücut bulmuştur, denilebilir. Bu ise Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarına kadar uzanan ve neredeyse 700 yılı kapsayan bir süreçtir (<http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/sivil-toplum-is-basinda-2>, Ulaşım: 28.06.2016).

13. yüzyılda Ahi Evran döneminde gelişen Ahilik teşkilatına bakıldığında ilk başta ekonomik bir teşkilat olarak algılansa da Türklerin hayatında birlik, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, ekonomik düzen, refah ve sosyal güvenlik gibi pek çok ihtiyacı karşılamak gayesiyle ortaya çıkmış bir teşkilattır. Çünkü Ahilik teşkilatında toplumun bir bütün olarak sosyal, ekonomik, kültürel vb. açılardan birlikte gelişmesi ve kalkınması önemlidir. Dolayısıyla Ahilik de bütün bunları kapsayıcı bir fonksiyon üstlenmiştir. Bu kurum toplumda devletin eldeki imkânlar dâhilinde sahip çıkamadığı birey ve gruplara ulaşma, sahip çıkma, hiç kimsesizin kimsesi olma iddiası üzerine kuruludur. Bu bakımdan, Ahilikte sosyal yardımlaşma ve dayanışma, “kardeşlik” anlayışının zorunlu bir gereğidir (Durak, 2016:111-112). Bunun gibi birtakım manevi duygularla harmanlanan bu teşkilatın böylece olası sorunlara karşı özdenetimini de kısmen sağlayabildiği düşünülebilir.

Ahilik çok fonksiyonlu bir kurum olarak, toplumsal yapının asli unsurları sayılabilmektedir. Bu çoklu fonksiyonun öğelerinin, konjonktürel olarak zaman zaman öne çıktığı söylenebilir. Asıl olan, toplumsal düzeni korumak, sürdürmek ve ayakta tutmaktır. İşte toplum her bunalıma düştüğünde, mevcut fonksiyon boşluklarını tampon bir mekanizma olarak ve hatta bugünkü anlamda sivil toplum kuruluşu olarak çözmek için ve toplumsal yapıyı güçlendirmek için hiçbir otoriteden emir almadan harekete geçmektedir. Doğal olarak nasıl madde boşluktan sakınırsa, toplumsal ve siyasal yapı da boşluktan sakınır. Otorite boşluğunu; en güçlü ve organize olan toplumsal öge üstlenir. Ahilik de o zamanın en organize mesleki toplum örgütüdür (Özerkmen, 2004:73).

Osmanlı İmparatorluğu'nda genel olarak devletin, özel olarak da dış siyasetin zayıflamasıyla birlikte Ahi Birlikleri de zayıflamaya başlamıştır. Ayrıca gerileme süreciyle birlikte savaşlardan ve taşra ülkelerinden elde edilen rant gelirleri kesilenlerin de esnaflığa başlaması Ahiliğin itibarını ve ticarete kâr marjını düşürmüştür. Bir başka neden ise sermaye birikiminin yetersiz oluşudur. Belirli bir sanat dalında faaliyet gösterenlerin zaman içerisinde hizmet alanlarını ve üretim kapasitelerini kendi iradeleri ile genişletmeleridir. Ancak esnaf, batıdaki üretim düzeyine ulaşabilmek için gerekli sermaye birikimine sahip olmadığından gerilemeye başlamıştır. Ayrıca özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda devletin bütün kurumlarının gerilemesiyle beraber bazı yeniçerilerin esnaflığın gerektirdiği donanımlara sahip olmaksızın esnaflığa, bazı esnafların da yeniçeriliğe geçmeye başlaması Ahi teşkilatını olumsuz etkilemiştir (Durak, 2016:114). Osmanlı Devleti'nin gerilemesi ile birlikte sadece siyasi ve ekonomik yapının değil toplumun, dolayısıyla Ahi teşkilatının da zedelenmesi şaşırtıcı olmamaktadır.

Batılı anlamda gelişemeyen tam anlamıyla olmasa da bir örgütlenme modeli sayılabilecek olan Ahilik teşkilatının topluma yarar sağladığı birçok özelliğinin bulunduğu söylenebilir. Özellikle kamunun toplumun çeşitli problemlerinin çözüme yetersiz kaldığı durumlarda geçmişte Ahilik Teşkilatı bu boşluğu doldurmada önemi bir görev üstlenmiştir, denilebilir. Ahiliğin temeli başkalarının çeşitli sosyo-ekonomik ihtiyaçların çözümüne olan duyarlılığa ve bu alanda gönüllülük faaliyetlerine dayanmaktadır. Ahiliğin önceliği sosyal değer yaratmadır. Kâr ise bu alanda amaçlara ulaşmada sadece bir araçtır. Benzer biçimde faaliyetlerini yerine getirmede çeşitli bağış, hibe, sübvansiyon gibi dışsal yardım ve destek yerine kendi kaynağını kendisinin yaratması söz konusudur. Ayrıca sivil bir örgütlenme modeli olması ve sivil inisiyatif kullanması söz konusudur (Durak, 2016:116).

Osmanlı'nın özellikle Batılılaşma çabalarının yoğunlaştığı 1839 Tanzimat Fermanı sonrasında 1876'da ilan edilen I. Meşrutiyet ve 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet Cumhuriyet Dönemi'nin toplumsal siyasal yapılanmasını yakından etkileyen hem parlamenter hem de anayasal geleneğimizin çıkış noktalarını oluşturmaktadır. İktidarın halkla yani halkın temsilcileriyle paylaşılacağı yönündeki ilk kabullenme I. ve II. Meşrutiyet Dönemi'nin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemin sonrasında, geleneksel Osmanlı devlet-toplum ilişkisinde gözlenmeyen yeni ikincil yapıların ortaya çıkması sadece sivil toplumun değil, sivil topluma oksijen taşıyan basın ve eğitim

kurumlarının yeni muhalefet odakları olarak dönüşümünde de rol oynamıştır. Ancak, özgürlüklerin kısa süre sonra askıya alınması örgütlenme hızının sürekliliğini engellemiştir. 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu ile daha önce kurulmuş olan birçok gizli, ihtilâlcı ve çeteci komiteler kurumsallaşmış, siyasal hedeflerini görünürde değişik amaçlı dernekler ardında gizleme olanağına kavuşmuşlardır. Fransız kanununun etkisinde kalınarak çıkartılan bu yasadan beş gün sonra, 21 Ağustos 1909 tarihli bir yasayla Kanun-i Esasi'ye 120. Madde eklenerek, dernek kurma hak ve özgürlüğü anayasal güvence altına alınmıştır (Arslan, 2010:57-58).

Osmanlı Devleti'nin açıkça olmasa da bunun gibi sivil toplum örgüt benzeri unsurların olduğu kabul edilebilir. Ancak Osmanlı Devleti'nde bu unsurlar Batı'daki özel mülkiyet ve serbest piyasa olmadığı için devleti sınırlandıran ve sivil toplumun temel unsuru olan aristokrasi ve burjuvazi gibi sınıflar ortaya çıkmamıştır (Aslan, 2010:260). Bu anlamda Batı'nın Aydınlanma döneminden bu yana olan tarihsel seyri, kültürel ve ekonomik gelişimi ile Osmanlı Devleti'nin buna paralel gitmemesi sonucunda sivil toplum zemininin zayıf kalmasına yol açtığı ve bu sebeple de sivil toplum, yapı ve işleyiş bakımından temel birtakım problemleri yarattığı söylenebilir.

Bürokratik bir devlet olarak Osmanlı Devleti'nin en belirgin özelliği merkez ile çevre arasındaki uzaklıkta yatmaktadır. Çevreden bağımsızlığı ve bu anlamda sahip olduğu otonomi, devletin kendine özgü örgütlenme ve yapılanma biçimini ortaya çıkarmıştır devlet otoritesinin oluşturduğu “merkez” ile halk kesiminin oluşturduğu “çevre” arasında Hegel'in tanımladığı anlamda aracı kurumları görmek mümkün değildir. Merkezi otoriteden bağımsız bir hareket alanı ve aynı zamanda Batı Avrupa'da görülen şekliyle mülkiyet haklarına sahip olan bir sivil toplum unsuru yoktur. Osmanlı Devleti temelde devlet normlarına göre yetişen sadık hizmetçilerin oluşturduğu merkezi bir otorite biçimindedir. Bu normlar çoğunlukla kendine özgü olan normlardır. Desteğini nispeten halkın kültür ve değerinden almış olsa da temel niteliği devletin kendine özgü ihtiyaçlarından çıkmasında gizlidir. Bu nedenle, devlet ile toplum arasındaki ilişki bir “sözleşme” ya da “uzlaşma” esasına değil, devletin topluma baskın gelmesi esasına dayanmaktadır (Çaha, 2012:144).

Bunun sonucu olarak on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl itibariyle dünyada tek tek yıkılmaya başlayan teokratik ve monarşik anlayışının yerine Aydınlanma Dönemi ile birlikte “sorgulayıcı” aklın gelmesi, ancak Osmanlı Devleti'nin buna uyum

sağlayamaması söz konusudur. Osmanlı Devleti döneminde toplumdaki ve kuruluşlardaki “gönüllülük” unsurunun sivil toplum için umut verici güçlü niteliğine rağmen, toplumsal katılımcılığın gelişmiş olması; var olan kuruluşların kökleşmiş ve taviz verilmemiş bir merkezîyetçi yönetim anlayışına rağmen devletten tam bağımsız olması; ayrıca bu dönemin kuruluşlarından toplumsal çeşitlilik ve kültürel zenginliğe rağmen sivil toplumunun özünde yer alan örgütsel çeşitliliğinin beklenmesi gerçekçi olmayacaktır.

2.2. Cumhuriyet Dönemi’nde Sivil Toplum

19. yüzyılda imparatorluğun bir reform sürecine girmesi ile ilk kez, bir "kamuoyu" ve bir "kamusal alan" fikri doğmuştur. Bu gelişmeler, Cumhuriyet döneminde asıl ifadesini bulmuş, cumhuriyet rejimi ve onun getirdiği hukuk düzeni, sivil toplumun gelişmesi için uygun ortamı yaratmıştır (Akpınar Gönenç, 2001:9). Ancak imparatorluğun 623 yıllık hüküm süreci içinde gelişen siyasal ve toplumsal olarak kalıplaşmış bir yapının Cumhuriyet dönemine, onun oluşturduğu yeniliklere ve vatandaşlara yönelik reformlara uyum sağlaması zor olmuştur.

1923’de Türkiye Cumhuriyeti’nin bağımsız bir modern ulus-devlet olarak ortaya çıkışı ile başlayan dönemde sivil toplumun modern bir ulus kurma çabası içindeki devletle organik bir bağ içinde yaşadığı görülmektedir. Bu bağlamda devlet sivil toplumu kendi ideolojik aygıtı içinde modernleşmeyi pekiştiren bir araç olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple bu dönemde sivil toplum örgütlenmelerinin tabandan geliştiğini söylemek zordur: bir yandan tek parti rejimi üzerine kurulan merkezi otoriter bir devlet anlayışı, diğer yandan ise neredeyse her on kişiden dokuzunun kırdan yaşadığı tarımsal ve geleneksel bir toplum yapısı hâkimdir (İçduygu ve ark., 2011:55).

Sivil toplumun ekonomisi tarımdan çok fazla olarak sanayiye yani gelişmiş çağdaş teknolojiye dayalıdır; bu nedenle sivil toplumun bir sanayi toplumu hatta bazen sanayi ötesi bir toplum olduğunu söylemek gerekecektir. Sivil toplumu belirleyen temel özelliklerden en önemlisi ise siyasî düzeninin hukuka dayalı olması ve temel insan hak ve hürriyetlerinin bu hukuk düzeni içerisinde hem hukuken ve hem de fiilen egemen bulunmasıdır yani sivil toplumun siyasî düzeni demokrasidir. İnsan kişiliğine saygı, insan haysiyetinin mutlak biçimde korunması sivil toplumun temel şartıdır. Bu şart sivil toplumun aynı zamanda bir refah toplumu olmasını da ifade etmektedir. Bu itibarla gelir

dağılımı çok bozuk olan toplumlara sivil toplum denilememektedir (Dönmezer, 1993:282).

Buna göre, refah toplumu ile sivil toplum arasındaki bu doğrudan ilişki sayesinde tüm toplumların mevcut durumları ve gelişim düzeyleri rehber alınarak, o toplumdaki birtakım zayıf yönlerin ortaya çıkarılmasıyla sivil toplum ortamı için uygun bir zemin oluşturup oluşturamayacağına yönelik çarpıcı bir tablo çıkarılabilmektedir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında "cemiyet"ler 1938 yılına kadar yürürlükte kalan 1909 Cemiyetler Kanunu'na göre kurulmuştur (Toprak, 1985:208). Burada, erken Cumhuriyet dönemi de dahil olmak üzere derneklerin çok yönlü yapılarını korumaya devam ettiklerini söylemek mümkündür. Bu dönemde en büyük şehir olan İstanbul, üç büyük vilayetten oluşan İstanbul Vilayeti, Beyoğlu Vilayeti ve Üsküdar Vilayeti adı altında değişik dernek türlerini barındırabilmiştir. Bununla birlikte bu Kanun mevzuatına göre ağırlıklı olarak spor alanında etkin olan kulüpler oluşmuştur. Kulüplerin bir kısmı da kayıtlarda yurt, şube ya da ocak şeklinde isimlendirilerek sınıflandırılmıştır. Bu örgütlenme ağı sınırlı ve devlet kontrollü olan oluşumlar ile Cumhuriyet döneminde de sivil toplum gelişiminin önemli derecede yavaşladığı söylenebilmektedir.

Lewis'in haklı olarak belirttiği üzere, "köklü yetkesel geleneklerin egemen olduğu, din ve törelerin haklardan çok görevlerle ilgilendiği bir siyasî kültürün yoğunlukta bulunduğu bir bölgede özgür kurumların oluşması ve yaşaması pek kolay" olmamaktadır. Her ne kadar, cumhuriyet rejiminin kendisi ve getirdiği anayasal düzen, sivil toplumun oluşması için elverişli bir ortam yaratmış ise de toplumsal ve siyasî yaşamda, büyük ölçüde devletin yönlendirdiği bir siyasî kültür varlığını sürdürmüştür. Devletin toplumsal ve siyasî alanın her köşesine uzanan eli, seçim dönemlerinde oy vermeyle sınırlı dar bir siyasî katılım anlayışının ortaya çıkmasına yol açmıştır. (Akpınar Gönenç, 2001:122).

Ayrıca Türkiye'de, Batı toplumunun yaşadığı sosyal, ekonomik ve siyasal dönüşümler yaşanmamıştır. Bu anlamda, Türkiye'nin toplumun iç dinamiklerinden kaynaklı gelişen bir sivil toplum geleneği olduğu söylenemez. Osmanlı devletinin son dönemlerinde başlayan ve cumhuriyet döneminde köklü bir dönüşümün konusu olan modernleşme hareketi, merkezden çevreye yöneltilen bir değişimin konusu olmuştur. Bu süreç içinde, devlet özgürlük talep eden bir sivil toplumu karşısında bulmadığı için otoriter kimliğini devam ettire gelmiştir. Ekonomiyi kontrol eden devlet, özerk bireyi

ortaya çıkaracak piyasa ekonomisine de fazla olanak tanımamıştır. Yaklaşık yüz elli yıldır modernleşmeye çalışan ve göreceli bunu gerçekleştirebilmiş Türkiye Cumhuriyeti devletinin demokrasiye geçme konusunda yaşadığı yapısal sorunların önemli bir sebebi, söz konusu sorunlardır, denilebilir (Uluç, 2013:400).

Bununla birlikte tek partili dönemin millet-devlet-parti özdeşliğinin, çoğulcu bir toplumsal yapılanmaya izin vermediği söylenebilir de çok partili döneme geçiş ile birlikte, toplumsal hayatta bir hareketlilik başlamıştır. Ancak art arda gelen askerî darbelerle kesintiye uğrayan siyasî süreç, Türkiye'de sivil toplumun gelişimine sekte vurmuştur. 1961 Anayasası döneminde sivil toplum, katı ideolojilerin ve aşırı siyasî kutuplaşmanın kurbanı olmuş, 12 Eylül askerî müdahalesi sivil toplum konusunda geri adımların atıldığı bir dönemi başlatmıştır. 1990'lara gelindiğinde ise, Türkiye'de sivil toplumun, entelektüel çevrelerce işlenmesinin olumlu katkılarıyla birlikte, toplumsal alanda karşılığını bulan bir kavram durumuna gelmeye başladığı söylenebilmektedir (Akpınar Gönenç, 2001:9). Ancak ne yazık ki, olumlu katkılara rağmen siyasî karmaşa ve iktisadi zayıflık içinde gelişen Türk toplumu kendi içine dönük, sorgulama yeteneği düşük ve bağımlı yapısını korumuş olduğu söylenebilir.

Dönmezer (1993:282-283)'e göre sivil toplum insanının prototipi bilime tam inanç taşımaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün söylemiyle bu prototip için “en hakikî mürşit ilimdir”. Bu prensiple onun oluşturduğu inkılapların tümünün ortak temel hedefi Türk toplumunu çağdaş bir sivil toplum yapısına, düzeyine ulaştırmak olmuştur. Çağdaşlaşmayı Türkçe sözlük “çağın tutumuna, anlayışına, gereklerine uymak, muasırlaşmak” olarak tanımlamaktadır. Tarif yerindedir; çağdaşlaşmak, çağa uymak, çağın gereklerine uyum sağlamak, geçmişte, tarihte yaşamamak, mazinin getirdiği “afonksiyonel” hâle gelmiş yani işlevsel değeri kalmamış, şekil olarak sürüp giden yapı unsurlarını, disfonksiyonel yani toplumsal sistemin varlığını sürdürmesini sağlamak şöyle dursun ters etki yapan toplumsal unsurları, uygulamaları bertaraf etmek, inançları, değerleri gerektiğinde sürekli yenilemek ve her şeyden önce bütün şartlarıyla yeni teknolojiye uyum sağlamaktır. Dikkat edildiğinde, bu tarif bilhassa sivil toplumu belirlemektedir ki esas olarak sivil toplum ile çağdaşlaşmış toplum kavramları birbirine eşittir.

Türkiye Cumhuriyeti, yıkılmaya yüz tutmuş, antidemokratik bir siyasal yapı, zayıf bir ekonomi ve biat kültürüne alışmış, savaştan bitap düşmüş bir toplum devralmıştır.

Tüm bu problemleri görmezden gelmek, var olan yeni devlet yapısı üzerinden değerlendirme yapmak tarihsel sorumluluk ve sebep-sonuç ilişkisini doğru kurabilmek açısından eksik kalacağı aşıkardır. Türkiye Cumhuriyeti, çağa ayak uyduran güçlü bir toplum yaratabilmek için Sanayi Devrimi'ni yaşamış ve bu gelişimle birlikte sivil toplum zeminini kurabilmiş toplumlardan farklı olarak, öncelikle var olan problemlerle ilgilenmek durumunda kalmıştır. “Kul” anlayışından “vatandaş” anlayışına geçen bir sistemin meydana gelmesiyle birlikte toplumun buna hızlı bir şekilde uyum sağlayabilmesinin, diğer bir deyişle “muasır medeniyetler seviyesine” geçebilmesinin birincil ve önemli aşaması eğitimidir. Buradan hareketle bir fikir olmanın da ötesinde olan “çağdaşlaşma” idealinin, gelecek toplum inşası ve sağlam bir sivil toplum zemini için olmazsa olmaz koşulu olduğu söylenebilir.

2.3. Günümüzde Sivil Toplum

Etkili ve varlığını sürdürebilir bir sivil toplum, demokratikleşme sürecine ve bu sürecin devlet-toplum ilişkilerinde yerleşip derinleşmesine katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Küreselleşmenin artık geçici ve sadece ekonomik alana indirgenebilecek bir ekonomik gerçeklik değil, aksine, dünyanın değişen yapısına anlam veren bir toplumsal olgu, bir tarihsel bağlam olarak algılanması sürecine paralel olarak, Türkiye’de de 1980’lerden itibaren sivil toplumun “örgütsel bir yaşam” olarak var olmaya başladığı gözlemlenebilmektedir. Demokratikleşme için önemli bir alan ve aktör olarak anılmaya başlanan sivil toplumun sayıca artışı ve tüm topluma yayılması, bu dönemde gözlemlenen bir unsurdur. Bugün ise gerekli olan, sivil toplumun demokrasi için niteliksel olarak da etkili bir aktör hâline getirilmesidir (Keyman, 2006:30). Bu niteliksel artış ile sivil toplumun toplumsal problemlerin çözümüne yönelik etkili bir araç olmasını sağlayarak problemlerin veya ihtiyaçların devlet kurumları haricinde sivil örgütlenmeler ile de giderilebileceği öngörülmektedir.

Türk Dil Kurumu, sivil toplum kavramını: “*devletin denetimi altında olmayan, kararlarını bağımsız olarak vererek toplumsal etkinliklerde bulunan bireyler topluluğu*” şeklinde tanımlayarak günümüzdeki sivil toplumun ana hatlarını kısaca çizmiştir (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=sivil%20toplum&guid=TDK.GTS.52c5bbf7567e36.53450971, Ulaşım: 15.04.2016). Aksoy ve Torun (2006:55)’a göre günümüzde sivil toplum kendi varlığından ve özgürlüğünden, sahip olduğu sivil inisiyatiften ödün vermeden devletle ilişki kurabilmektedir. Ancak

ülkemizde sivil toplum örgütlerinin devletle olan ilişkilerinde bu özellikler açısından problemleri bulunmaktadır.

STK'lara pratik uygulama çerçevesinden bakıldığında, hedef kitlelerle çalışma yapma, onları güçlendirme ve kendine yeterli hale getirme gibi program ve uygulamalarıyla söz konusu dezavantajlı gruplarla, ilgili topluluklarla doğrudan ilişki içinde bulunmaktadır. Örneğin doğal afetler ya da bizzat insanlar tarafından yaratılan felaketlerin ortaya çıkardığı değişen ve dramatik durumlara intibak edebilme, kriz dönemlerinde, bu durumdan en olumsuz biçimde etkilenen kesimlere destek olma yeteneğine sahip oldukları kabul edilmektedir. Ülkemizde de sivil toplum kuruluşlarının önemi, tam anlamı ile 17 Ağustos 1999 depremi ile çığ gibi büyümüş, toplumdan öte, bireylerin çok değişik ihtiyaç ve istekleri ile iç içe olunmuş, böylece sivil toplum kuruluşlarından beklenen, yeni görüşler ve yaratıcılık resimlenmiştir (Can, 2013:4-5).

Marmara depreminde bir sivil toplum örgütü olarak bir grup dağcı tarafından 1996 yılında kurulan Arama Kurtarma Derneği (AKUT), 150 gönüllüsü ile çalışarak 200'ün üzerinde insanın hayatını kurtarmıştır. 17 Ağustos 1999 öncesinde ülkemizde arama kurtarma konusuna odaklanmış tek gönüllü dernek olan AKUT, birçok sivil toplum örgütü ile kamu ve özel sektör kuruluşlarının arama kurtarmaya bakış açılarını, yaklaşımlarını değiştirerek yeni atılımların da öncüsü olmuştur (<https://www.akut.org.tr/tarihce>, Ulaşım: 15.04.2016). Bu büyük felaket sonucunda maddi ve manevi ciddi kayıplar veren toplum, hiçbir önlem almayan devletin zayıflığını görmüştür. Bu durumdan sonra sivil toplum sahneye çıkarak önce sempati kazanmış, daha sonra toplumda farkındalık oluşturmuş ve Türk toplumu bu alanı daha yakından tanıma fırsatını yakalamıştır. Böylece toplumdaki örgütsel yaşam hedefinin sacayaklarından biri oluşmuştur, denilebilir.

Çağın karmaşık çok boyutlu sorunlarına en iyi, en hızlı ve uzun ömürlü çözümler sunma potansiyeline sahip olan sivil toplum, gücünü bireyin ihtiyaç ve taleplerinden almakta ve bünyesinde dayanışma, farkındalık yaratma, iş birliği gibi güçlü unsurlar barındırabilmektedir. Bir suyun hangi kaba girerse o şekli alması gibi sivil toplum da geniş yelpazeli sivil örgütler vasıtasıyla bireye ve topluma rahatlıkla ulaşabilmesi ve toplumsal ihtiyaçlara yönelik hizmet edebilmesi; en azından olanaklar çerçevesinde bunu gerçekleştirebilme umudunu günümüzde daha fazla taşıması anlamlı bir gelişme olarak görülmektedir.

Özalp (2008:19)'a göre çağdaş sivil toplum anlayışını bugünkü yasal zeminde yansıtabilen dört ana kategori olarak dernekleri, vakıfları, sendikaları ve mesleki kuruluşları ele almanın, günümüz sivil toplumunu değerlendirmenin bir ölçütü olarak sivil toplum kuruluşlarını tanımak açısından önemli ölçüde yeterli olmaktadır. Çünkü sivil toplum kuruluşları içerisinde, dernekler, vakıflar, sendikalar ve mesleki kuruluşlar hem yapısal hem de işlevsel yönden önemli bir yere sahiptir.

Bu noktada insanın yaşam kalitesini iyileştirmeyi ve yükseltmeyi temel amaç alan sosyal hizmetin yine aynı ekseninde yer alan ancak geniş bir yelpazeye sahip sivil toplum alanının örgütsel bazda değerlendirebilmek için dernekler, vakıflar, sendikalar incelenmiştir. Bu çerçevede özellikle dernek ve vakıflar ağırlıkta olmak üzere yasal olarak bu tip örgütlerin konumuna odaklanılması elzem bir yaklaşım olarak görülmektedir.

2.3.1. Türk hukuk mevzuatında sivil toplum örgütleri

Türk hukuk mevzuatında “Sivil Toplum Kuruluşu” şeklinde bir hukuki statü ne yazık ki henüz bulunmamaktadır. Ülkemizde sivil toplum kuruluşlarını işlevsel ve niteliksel olarak karşılayabilen iki yasa kalıbı söz konusudur. Bunlar, Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanunu’dur. 1982 Anayasası dernek-vakıf kurma özgürlüğü ile ilgili düzenlemeler içerirken aynı zamanda temel kanun niteliğinde ki, Türk Medeni Kanunu da dernek ve vakıflarla ilgili olarak düzenlemeler içermektedir (Özalp, 2008:17). Bunun yanı sıra sivil toplum örgütlerine işleyiş yönünden bağlı oldukları kanuna uymalarını sağlamak amacıyla birtakım yönetmelikler mevcuttur.

Dernek kurma özgürlüğü, 1982 Anayasası’nın “Temel Haklar ve Ödevler” başlıklı ikinci kısmının, “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlıklı ikinci bölümünde, “Dernek kurma hürriyeti” başlıklı 33. maddesinde yer almıştır. 1995 yılında 4121 sayılı Yasa ile değişikliğe uğrayan 33. madde, 2001 yılında 4709 sayılı Yasa ile yeniden düzenlenmiştir. 4709 sayılı Yasa ile Anayasa’nın otuz yedi maddesinde yapılan değişiklik, “Genel Gerekçe”de; *“1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın; uygulamada olduğu dönem içinde ortaya çıkan ihtiyaçlar; kamuoyunun beklentileri ve yeni siyasi açılımlar doğrultusunda yenilenmesi gereği doğmuştur. Ayrıca Avrupa Birliğine tam üyelik sürecinde, ekonomik ve siyasi kriterlerin karşılanması, bu alanda gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasının ön şartı olarak Anayasada bazı değişikliklerin*

yapılması da kaçınılmazdır. Bu teklif toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek çağdaş demokratik standartlara ve evrensel normlara uygun, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü ön plana çıkaran bir Anayasa değişikliğini hedeflemektedir” şeklinde açıklanmıştır (http://yarsav.org.tr/index.php?p=190#.WBkNU4VOJPY, Ulaşım:10.04.2016).

1982 Anayasası, 33. maddesinde, 1995 ve 2001 yıllarında geçirdiği değişiklikten sonra “Dernek Kurma Hürriyeti”ni şu şekilde düzenlemiştir (Gözler, 2010):

“Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma hürriyeti ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir. Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir. Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde hâkim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin, suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci, derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı, yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde, bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar. Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde Devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir. Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.”

5253 sayılı Dernekler Kanunu Anayasa’nın 33. maddesinin 4121 ve 4709 sayılı Yasalarla yapılan değişik hükmü doğrultusunda hazırlanmış, “Avrupa Birliği’ne aday ülke olarak dernek kurma ve üyelik konusundaki kısıtlamaların azaltılması”nın ve “dernek faaliyetlerine serbestlik sağlanması”nın amaçlandığı, Yasa’nın “Genel Gerekçesi”nde belirtilmiştir (http://yarsav.org.tr/index.php?p=190#.WBkNU4VOJPY, Ulaşım:10.04.2016). Avrupa Komisyonu 2001 yılı ilerleme raporu ve devamındaki raporlarda ise örgütlenme özgürlüğünde iyileşmeler gözlemlendiği belirtilmiştir. Öncelikle uyum yasaları ile Anayasa ve yasalarda yapılan bazı değişiklikler daha sonrada yasaların değişmesi ile dernek kurma ve toplantı ve gösteri haklarında kapsayan önemli ilerlemeler kaydedildiği raporlarda belirtilmiştir. Kasım 2004 de kabul edilen Dernekler

Kanunu ile STK'lar seslerini daha iyi duyurabilmektedir ve örgütlenebilmektedirler. Ancak 2005 yılı raporunda özellikle insan hakları ile ilgili STK'ların hak ve özgürlükler alanında yasal engellerinin büyük oranda kalktığı fakat fiili olarak bazı etkinliklerinin hala sınırlı olduğuna dikkat çekilmiştir. Geçmişe göre daha büyük özgürlük sağlanmıştır ancak şiddet içermeyen ifadeler hala sınırlanmakta ve düzenlenen gösterilerde güvenlik güçleri tarafından orantısız güç kullanılmaktadır, denmektedir. Bununla birlikte yabancı STK'lardan alınacak mali yardımın şartlarının ve çeşitli ağır prosedürlerin yardımı geciktirmesi bu alanda özgürlüklere bir engel olmaya devam etmektedir. Ayrıca derneklerin tescili ile ilgili uygulamada hala bazı güçlüklerin gözlemlendiği 2005 yılı ilerleme raporunda belirtilmiştir (Karakuş, 2006:79-80; <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46224>, Ulaşım: 28.05.2016).

Bununla birlikte Anayasamızın 90. maddesi Sivil Toplum Kuruluşlarına temel oluşturan 'örgütlenme özgürlüğü'ne ilişkin içinde barındırdığı birtakım çelişkileri sebebiyle tam anlamıyla güven verememektedir. Bu maddenin birinci ve dördüncü fıkrasında: *“Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır. Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır.”* der iken, 2004 yılında yapılan bir değişiklikle *“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”* (Gözler, 2010) demektedir.

Yasaların “kamu yararı” taşıyan devlet dışı örgütlenmelere dayanak oluşturmasında, onu korumasında, güvence altına almasında kilit rol oynarken bu yasalarda çelişki ve eksikliklerin olması önemsenmesi gereken bir husustur.

Ayrıca 64. Hükümet'in 10 Aralık 2015 yılında yayınlanan ve bir yıl içerisinde gerçekleştirilecek reformlar başlığı altındaki 2016 yılı eylem planına göre, İçişleri Bakanlığı tarafından Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili STK'ları kapsayacak olan “Sivil Toplum Kanunu” adı altında sivil toplumun geliştirilmesi ve güçlendirilmesine dair bir çerçeve kanun çıkarılacağı; bu kapsamda sivil toplum kurumlarının hukuki statülerinin,

kurumsal yapılarının, faaliyetlerinin, kamu kurumları ile ilişkilerinin ve mali kaynaklarının düzenlenmesinin sağlanacağına dair vaadi bulunmaktadır (<http://reformlar.gov.tr/ui/pdf/2016-hukümet-eylem-plani.pdf>, Ulaşım: 09.05.2016). Ancak sivil toplumun desteklenmesinde ve hukuki statünün oluşturulmasında çok önemli rolü olacak bu kanun henüz çıkarılmamıştır.

2.3.2. Sivil toplum örgütlerinin yapısı

Kaya (2008:24)'ya göre çağdaş ekonomilerde kurum ve kuruluşların faaliyetlerini üç ana sektörde gruplamak olasıdır. İlki kâr amacı güden ya da gütmeyen kamu kurum ve kuruluşlarının yer aldığı kamu sektörü olup, ikincisi kâr amaçlı özel kurum ve kuruluşların yer aldığı "ikinci sektör" grubudur. Kâr amacı gütmeyen, kamu görevlilerine yardımcı olmak amacıyla gönüllü katılımı amaçlayan kurum ve kuruluşların yer aldığı grup ise "kâr amacı gütmeyen örgütler" ya da "üçüncü sektör" olarak adlandırılan sektördür. Üçüncü sektör vatandaşların kar paylaşma amacı gütmeksizin, gönüllü olarak kamu görevlilerine katılımını gerçekleştiren vakıf, dernek, sosyal kurumlar, kulüpler ve benzerlerinden oluşmaktadır. Bir anlamda kâr amacı gütmeyen bu kuruluşlar vatandaşların malvarlığı, dinamizmi, etkinliği ve yaratıcılığını gönüllü olarak kamu görevlerine yönlendirmeye yöneliktir. Söz konusu özelliği nedeniyle bu sektöre "vatandaşlar sektörü", "gönüllüler sektörü" ya da "bağımsız sektör" gibi adlarda verilmektedir.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda belirtildiği üzere, sosyal hizmetlerin gerçekleştirilmesinde, sistemin önemli bir parçasını oluşturan sivil toplum örgütleri temelde kamu gücü veya zorunluluk olmaksızın gönüllülük esasına dayalı olarak meydana gelen kuruluşlardır. Demokratik sistemin güçlü bir unsuru olan sivil toplum örgütlerinin, topluma dinamizm kazandırmada ve toplumsal gelişmede hayati önemde rol ve işlevlere sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Sivil toplum örgütlerinin en belirgin örnekleri dernek ve vakıflardır (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zet%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/153/oik605.pdf>, Ulaşım: 11.04.2016).

Sivil Toplum Kuruluşları, sivil toplumdaki belli ilgi gruplarını temsil etmek üzere organize olmuş kurumlardır. Etkinlik alanlarına göre, toplumun kalkınması amacı güden STK'lar, sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmayı hedeflerken; yardım amaçlı STK'lar,

dezavantajlı gruplar için insani yardım misyonunu üstlenmektedir (Yolcuoğlu, 2014:380).

Ülkemizde izin almadan yardım toplama hakkına sahip ayrıcalıklı birtakım sivil toplum örgütleri de bulunmaktadır. Bunlar:

- * Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Türkiye Milli Komitesi Derneği,
- * Türkiye Kas Hastalıkları Derneği,
- * Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği,
- * Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği,
- * Türkiye Kızılay Derneği,
- * Türk Eğitim Derneği,
- * Arama Kurtarma Derneği,
- * Türkiye Diyanet Vakfı,
- * İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı,
- * Türk Eğitim Vakfı,
- * Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı,
- * LÖSEV Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı (Eski adı Ankara Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı),
- * Tema Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı,
- * İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı (İstanbul'daki Müzelerde Giriş Biletleri Üzerine Pul Yapıştırmak Suretiyle),
- * Türk Silahlı Kuvvetleri Mehmetçik Vakfı,
- * Zihinsel Yetersiz Çocukları Koruma ve Geliştirme Vakfı,
- * Türk Hava Kurumu,
- * Türkiye Yeşilay Cemiyeti,
- * Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı (<https://www.dernekler.gov.tr/>, Ulaşım: 18.09.2016), şeklinde örgütlerdir.

Türkiye bazında en son verilere göre sivil toplum kuruluşlarının sayısına bakıldığı zaman ise en çok derneklerin, ikinci sırada da vakıfların faal olduğu en az sayıda ise sendikaların yer aldığı göze çarpmaktadır:

Tablo 1: Türkiye’deki toplam sivil toplum kuruluşlarının sayısı

DERNEK	VAKIF	SENDİKA	TOPLAM
109 813	5 507	2 474	117 794

Kaynak: <http://www.dernekler.gov.tr>; <http://www.vgm.gov.tr>, Ulaşım: 18.09.2016

2.3.2.1. Dernekler

Türk Medeni Kanunu’nun 56. Madde’sinin tanımı rehber alınırca dernekler, gerçek veya tüzel en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi toplulukları olup, hukuka veya ahlâka aykırı amaçlarla dernek kurulamaz (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>, Ulaşım: 22.06.2016).

İç İşleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı tarafından kamu yararına çalışan derneklerin sayısı **üç yüz seksen dokuz (389)** adet olarak belirtilmektedir (<https://www.dernekler.gov.tr/>, Ulaşım: 18.09.2016). Bu da yaklaşık olarak yüz binin üzerinde olan dernek sayısının ne yazık ki çok küçük bir miktarını oluşturmaktadır.

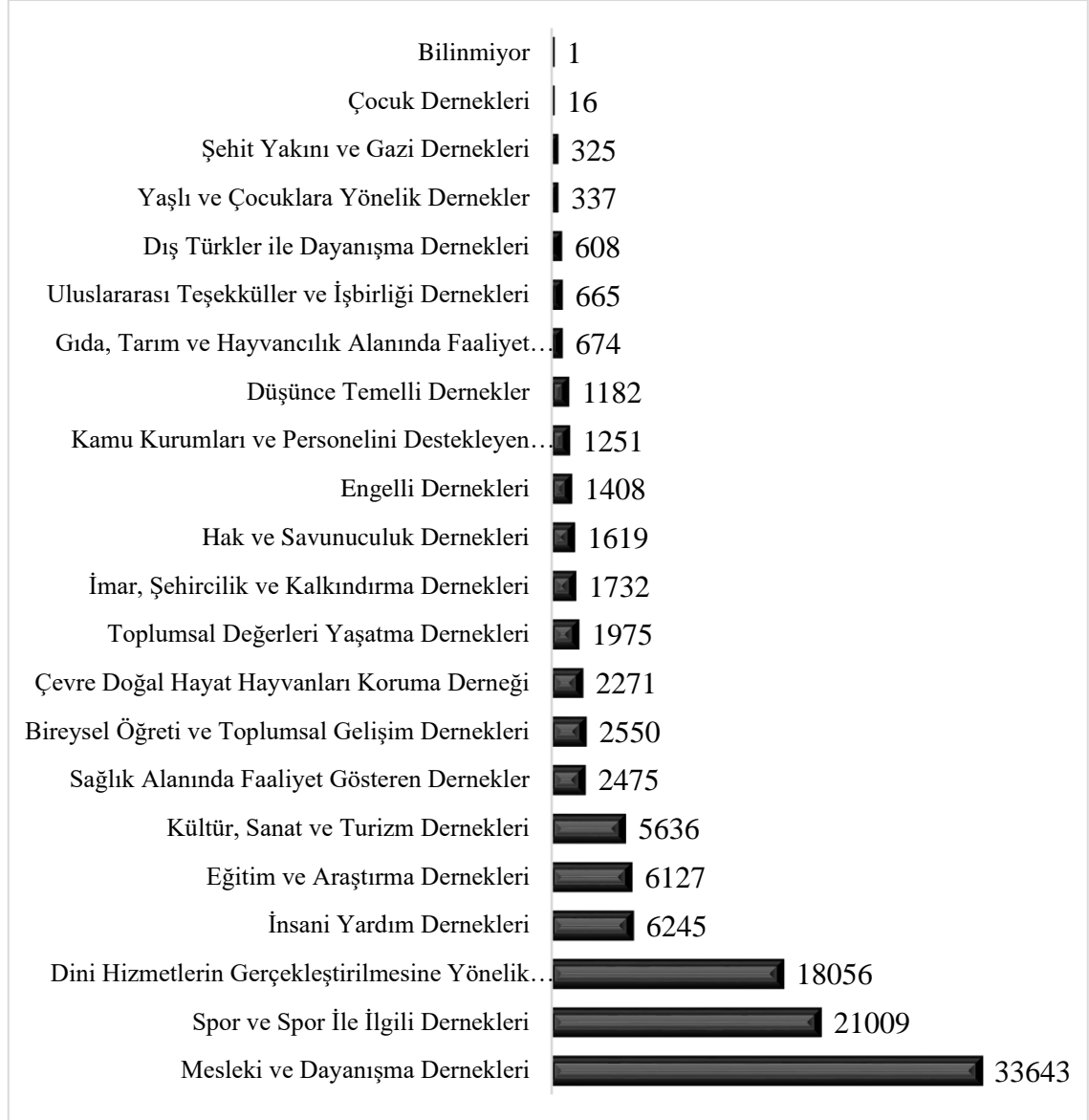
Bununla birlikte Dernekler Dairesi Başkanlığı’na göre derneklerin **%34,49** oranıyla en çok Marmara Bölgesi’nde faal olduğu saptanmıştır. Bunu **%18,09** ile İç Anadolu Bölgesi izlemektedir. En az olarak da **%5,80** oranıyla Güneydoğu ve **%5,79** ile Doğu Anadolu Bölgesi’nde yer almaktadır (<https://www.dernekler.gov.tr/>, Ulaşım: 18.09.2016).

Elbette ki bölgeler arasında bu oran farklılığının oluşmasında büyük şehirlerin konumunun, bölgelere göre değişen ekonomik yapının, eğitim düzeyinin, kültürel yapının ve diğer öğelerin etkisini görmezden gelmemek gerekir. Çünkü sivil toplum unsurları bizzat toplumdan beslenmektedir.

Zira, **yirmi iki bin (22 186)** dernek sayısı ile İstanbul birinci sıradayken, sadece **yüz seksen dört (184)** tane derneği bulunan Hakkâri en sonda yer almaktadır. Bunlardan kamu yararına çalışan 135 dernek diğer illere göre büyük bir farkla İstanbul’da yer almakta onu 130 dernek ile Ankara takip etmektedir (<https://www.dernekler.gov.tr/>, Ulaşım: 18.09.2016). Bu dengesiz dağılım çok çarpıcıdır.

Türkiye’de derneklerin sivil toplum örgütlerinden açık ara farkla en fazla sayıyı oluşturduğu görülmektedir. Ne var ki burada nitelik çok önemlidir. Bu sebeple bir sivil toplum örgütü olan derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımına bakıldığında nitelik hakkında kolaylıkla birtakım çıkarımlara varabilmek mümkündür:

Şekil 1: Derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımı

Kaynak: <http://www.dernekler.gov.tr>, **Ulaşım:** 18.09.2016

Bu istatistiki verilerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye’de derneklerin üstlendikleri görev alanları daha çok Mesleki ve Dayanışma Dernekleri, Spor ve Spor İle İlgili Dernekleri ve Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler adı altında olduğu görülmektedir. Burada dikkati çeken konu faaliyet alanlarının niteliği ve ülkenin hangi alanlarda eksikliği olduğu gerçeğidir. Daha geniş bir açıdan bakmak gerekirse merkezinde “insan” olan ve insanın ihtiyaçlarından doğan

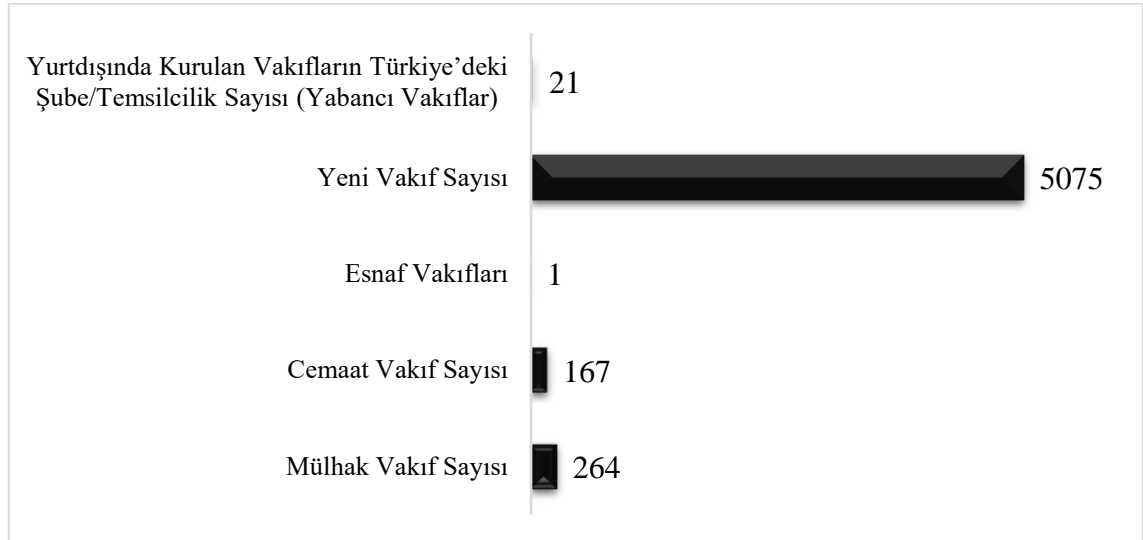
kuruluşlardan olan derneklerin sadece belirli alanlara ve bölgelere neden yoğunlaştığı, önemsenerek derecede çeşitliliğin neden az olduğu, sosyal hizmet faaliyeti gösteren dernek sayısının ihtiyaçla ters orantılı bir şekilde neden az olduğu, derneklerin faaliyet gösterdiği ülkemizin ihtiyaçlarıyla ne kadar paralel gittiği, tarafsız bir bakış açısıyla sorulması gereken önemli sorulardır.

2.3.2.2. Vakıflar

Türk Medeni Kanunu'nun 101. Maddesi'ne göre vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleriyle oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. Ek olarak Kanun'a göre bir malvarlığının bütünü veya gerçekleşmiş ya da gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilmektedir (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>, Ulaşım: 22.06.2016).

Başbakanlığa bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından vakıflarla ilgili 2016 yılının en son istatistiki verilerine bakıldığında derneklerle ilgili benzer çarpıcı sonuçlara ulaşılmaktadır. Buna göre:

Şekil 2: Vakıfların türlerine göre dağılımı

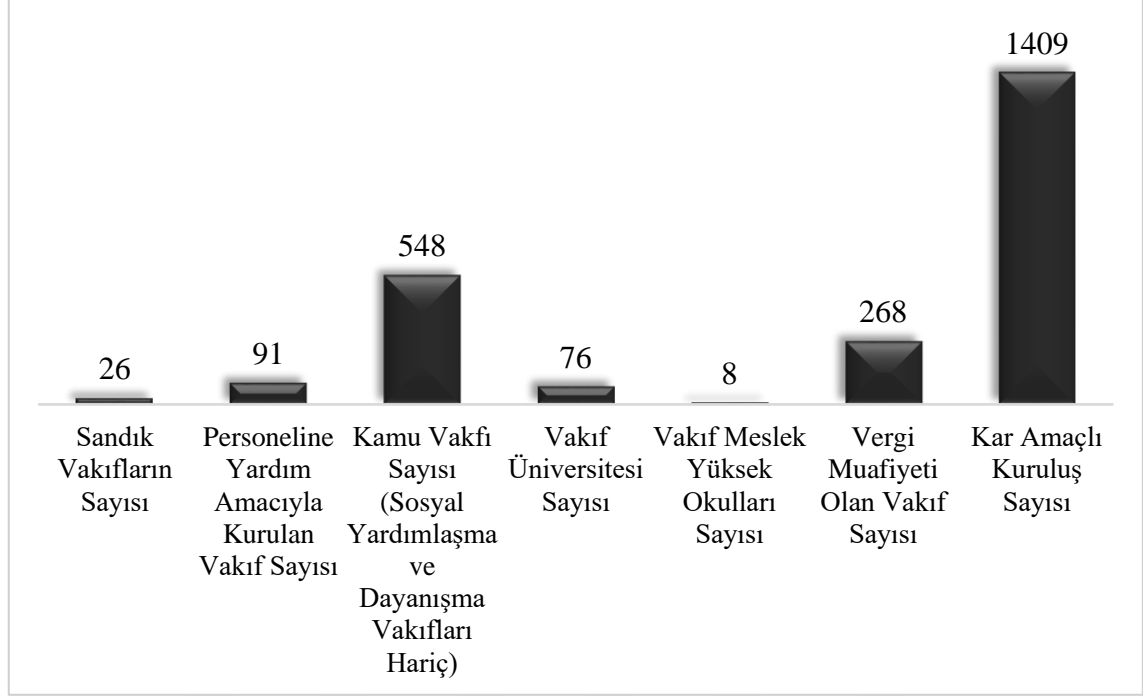

Kaynak: <http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>, Ulaşım: 18.09.2016

Şekil 2'de gösterilen vakıf türlerine göre Türk Medeni Kanunu'ndan sonra kurulan vakıf sayısının açık ara farkla fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum sivil

toplumun büyümesi için olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilmektedir. Yeni vakıfların türlerine göre bakıldığında ise:

Şekil 3: Yeni vakıflar kapsamında vakıfların türlerine göre dağılımı

Kaynak: <http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>, Ulaşım: 18.09.2016

Şekil 3’de gösterilen yeni vakıfların dağılımında düzensizlik dikkati çekmekte kâr amaçlı kuruluş sayısının ciddi oranda fazla olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne göre yeni vakıflar başta sosyal hizmetler olmak üzere en çok eğitim ve araştırma ve diğer faaliyet alanlarıyla ilgili harcama yapmakta olduğu ifade edilmektedir (<http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>, Ulaşım: 18.09.2016).

Diğer bir taraftan yeni vakıflardan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının sayısı **bin (1 000) adet**, çevre koruma vakıflarının sayısı **on dokuz (19)** adet iken, çok amaçlı diğer vakıflar ise yeni vakıfların sayısının **dört bin elli altı (4 056)** adedini oluşturmaktadır (<http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>, Ulaşım: 18.09.2016). Tek başına tek bir sosyal hizmet faaliyetinde bulunan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının sayısı, çok amaçlı vakıf olan yani, içinde sosyal hizmet faaliyeti barındırmakla birlikte başka faaliyet kollarını da barındıran vakıfların sayısından çok az olduğu ortadadır.

Yeni vakıfların hedef kitlesine bakıldığında ise durum şu şekildedir:

Tablo 2: Yeni vakıfların hedef kitlesi

Hedef Kitle	Vakıf Sayısı
Çocuklar/Gençler	3 159
Yoksullar	2 141
Kadınlar	1 680
Yaşlılar	1 633
Engelliler (Özürlü)	1 376
Diğer	990
Belli hastalığı olanlar	937
Belli bir kurumda çalışanlar veya meslek sahipleri	457
Çevre ve doğal hayat	403

Kaynak: <http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>, Ulaşım: 18.09.2016

Tablo 2'ye göre tüm yeni vakıfların hedef kitlesini öncelikli olarak çocuklar ve gençler olmak üzere yoksullar, kadınlar, yaşlılar ve engelliler oluşturmaktadır. Bu şekilde bakıldığında bir sorun görünmemektedir ancak kazanç sağlayan kuruluşların sayıca fazla olması sebebiyle buradan asgari olarak ekonomik gücü zayıf olan da dahil olmak üzere her kesimden hedef kitlelerine ulaşamayacakları sonucu çıkarılabilmektedir.

Yeni vakıflar, 2016 yılının son istatistikî verilerine göre aynı derneklerde olduğu gibi en çok **1 640** sayısı ile İstanbul'da yer almakta, onu **812** sayısı ile Ankara izlemektedir (<http://www.vgm.gov.tr/icerik.aspx?Id=192>, Ulaşım: 18.09.2016). Bu anlamda vakıflarda da il dağılımının nüfus yoğunluğunun yanında açıkça muhtemel olan ekonomik güç, eğitim düzeyi ve benzeri etkenler ile dengesiz olduğu görülebilmektedir.

Henüz gelişmekte olan ülkemizdeki vatandaşların ihtiyaçlarına cevap verebilecek, devlet hariç en iyi alternatiflerden biri olabilecek vakıfların da kar elde etmeyip toplum yararına çalışan, topluma gelir dağılımı eşitsizliğini devlet politikalarının yanında keskin olarak hissetmesini en aza indirebilecek potansiyele sahip olan vakıfların bu şekilde düzensiz dağılımı sivil toplum gelişimi ve beraberindeki refahın sağlanabilmesi için endişe verici gözükmektedir.

2.3.2.3. Sendikalar

Sendika, 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'na göre; işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek için en az yedi işçi veya işverenin bir araya gelerek bir işkolunda faaliyette bulunmak üzere oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kuruluşlarını ifade etmektedir. On beş yaşını doldurmuş her işçi, işçi sendikasına üye olma hakkına sahiptir (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6356.pdf>, Ulaşım: 22.06.2016).

Birleşmiş Millet İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi Madde 23' e göre de her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır. Herkesin, hiçbir fark gözetilmeksizin, eşit iş karşılığında eşit ücrete hakkı vardır. Çalışan her kimsenin kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla da tamamlanan adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır. Herkesin menfaatlerinin korunması için sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı bulunmaktadır (UNICEF, 2004:9). Bu, Birleşmiş Milletler tarafından insan için en önemli haklardan biri olarak görülürken, ülkemizde ise sivil toplum örgütü kapsamında devlet politikalarına baskı uygulayarak işçi lehinde politikaların gelişmesini sağlayan güçlü ve etkili bir unsur konumunda olduğu söylenememektedir.

Sendikalar, mevzuatta Anayasa, 4857 Sayılı İş Kanunu, İş Kanunu (1475), 6356 Sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanun, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu, 4817 Sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun, 854 Sayılı Deniz İş Kanunu, 5953 Sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun, 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 6301 Sayılı Öğle Dinlenmesi Kanunu, 394 Sayılı Hafta Tatili Hakkında Kanun, 2429 Sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun, 5188 Sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun, (İlgili Kanun) Sayılı İş Mahkemeleri Kanunu ve 3201 Sayılı Yurtdışında Geçen Sürelerin Sosyal Güvenlik Bakımından Değerlendirilmesi Kanunu tarafından düzenlenmektedir (http://www.teksif.org.tr/mevzuat_shk_19.html, Ulaşım: 22.06.2016). Sendikaların işleyişi ve organları, genel kurullarca saptanan tüzüklerine göre düzenlenir. 12 Eylül yasaları sendikaların tüzüklerini özgürce belirleme hakkını tanımamaktadır. Yasa sendikanın tüzüğünün hemen tamamını belirlemiştir. Bu anlamda

bir sendika özgürlüğünden söz etmek de mümkün değildir (<http://sendika11.org/2005/08/10-soruda-sendika/#2>, 22.06.2016). Sendikalar, yasal desteğe elbette ihtiyaç duymaktadır, ancak bununla birlikte özerk yapısını da koruması gerekmektedir.

Sendika, diline, dinine, rengine, siyasi görüşüne bakmaksızın bütün işçileri kapsayan bir kitle örgütüdür. Sendika, çalışanların ortak hak ve çıkarlar uğruna birliğinin ifadesidir. Sendika, işçilerin ekonomik ve demokratik örgütlerdir. Sendika, sadece işçilerin örgütü olduğu için bir sınıf örgütüdür. Sendika, devlete, siyasi iktidara, partilere karşı bağımsız bir örgüttür. Daha genel biçimde ifade etmek gerekirse; sendika, işçinin birliğini etkin bir güce dönüştüren mekanizmalardır (<http://sendika11.org/2005/08/10-soruda-sendika/#2>, 22.06.2016). Sendikalar işçi ve işveren yönünden önemli hakları barındırdığı ve iki tarafı da koruduğu için haksızlığa, adaletsizliğe karşı en önemli caydırıcı güç olarak kabul edilmektedir. Ayrıca küçük bir kartopunun dağın tepesinden inerken hızla büyümesi gibi sivil toplumun gelişmesini de sağlayarak sosyal kalkınmanın önemli kilometre taşını oluşturabilmektedir.

Sendikal örgütler, çevrelerinden etkilendikleri gibi çevrelerini de etkilemektedirler. Sosyal sendikacılık bilincinin egemen olmasıyla birlikte, sendikalar yalnız çalışan üyelerinin değil tüm nüfusun ve her kesimin refahını en üst düzeye çıkarmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte sendikalar, gücünü sahip oldukları üyelerin ya da gönüllülerin amaçları ve hedefleri doğrultusunda çalışmalarından alırlar (Kabasakal, 2008:41).

Türkiye’de toplam sekiz yüz on dört (814) tane işçi sendikası, altmış dokuz (69) tane, işveren sendikası ve bin beş yüz doksan bir (1 591) de kamu görevlileri sendikası bulunmaktadır (<http://www.dernekler.gov.tr>, Ulaşım: 18.09.2016). Ancak burada sendikaların yeterliliğinden çok, öncelikle var olan sendikalardaki üye sayısının ne kadar olduğu yani toplumun sendikalaşmaya ne kadar çok yatkın olduğunun tespit edilmesidir. Çünkü sivil toplumun özelliklerinden biri olan katılımcılık yani sendikalaşma olmadan sendika varlığının bir önemi yoktur.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na ait en son istatistiki verilere bakmak gerekirse sendikalaşma miktarını ortaya koyduğu görülebilmektedir. Buna göre:

Tablo 3: İşkollarındaki işçi sayıları ve sendika üye sayıları (ÇSGB, 2016 Temmuz)

İŞKOLU ADI	TOPLAM İŞÇİ	ÜYE SAYISI
Ticaret, Büro, Eğitim, Güzel Sanatlar	3 079 761	152 439
İnşaat	1 730 246	45 406
Metal	1 480 048	256 370
Dokuma, Hazır Giyim, Deri	985 106	91 080
Genel İşler	962 131	282 845

Kaynak: http://www.cs.gb.gov.tr/media/3400/2016_temmuz_6356.pdf, Ulaşım: 17.08.2016

Tablo 3, en çok işçiye sahip beş işkolu seçilerek oluşturulmuştur. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın verilerine göre toplam **on üç milyon otuz sekiz bin üç yüz elli bir (13 038 351)** işçiden sendikaya üye olan toplam **bir milyon dört yüz doksan dokuz bin sekiz yüz yetmiş (1 499 870)** işçi bulunmaktadır (http://www.cs.gb.gov.tr/media/3400/2016_temmuz_6356.pdf, Ulaşım: 17.08.2016). Bu da ülkemizde işçi sayısına oranla sendikalaşmanın ne kadar az olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir.

2.4. Türk Toplumunu İçin Sivil Katılım

Sivil toplum alanı denildiğinde organize olmayan, başına buyruk toplum akla getirilmemesi gerekir. Çünkü sivil toplum alanı, ihtiyaç ve problemlere müdahale etmek için toplumun lehine fikir geliştirmek durumunda olan, toplumun potansiyel enerjisini alarak yararlı alanlara yönelten, onu iyileştirebilen bir alandır, bu büyük misyonla hareket ettiği için devlet dışı olmakla birlikte vatandaş olma bilinciyle kendi içinde sorumlulukları da olan bir alandır. Bu sebeple bulunduğu çağa uygun olarak hatta daha da ileride fikirler geliştirmek ve bir araya gelerek organize olmak durumundadır, denilebilir.

Günümüz dünyasında sivil toplum örgütleri giderek daha büyük bir önem kazanmaktadır. Bugün adeta, STÖ'lerin karar alma mekanizmasına katılım şekli ve oranı bir ülkedeki demokrasi standartlarının seviyesini belirler hale gelmiştir. Sivil dayanışma anlayışı ile sivil toplum anlayışı örtüşürken, sivil toplum anlayışı da demokrasi ile örtüşmektedir. Bu bağlamda STÖ'ler de demokrasi ile bağdaşmaktadır. Bu durum bir

yandan, farklı grupların ve akımların seslerini duyurabilmelerini sağlayarak "katılımcı demokrasi" anlayışını güçlendirirken, bir yandan da STÖ'lerin meşruiyetinin sağlanması zorunluluğunu doğurmaktadır (Kaya, 2008:53).

Bir benzetme yapmak gerekirse nasıl ki dil olmadan bireyler kendilerini ifade edemeyip iletişim kuramaz, aynı bakış açısıyla sivil toplumun da felsefe ve idealizm çerçevesinden çıkabilmek ve yaşama yönelik somut uygulamalar yapabilmek için örgütlenmeye gereksinimi vardır. Ancak bu oluşumlar tamamen toplumun bireyelerine bağlı bir durumdur. Sivil toplum, insanla var olacağı için örgütlenmeye ve bireylerin katılımına mutlak ihtiyaç duymaktadır. Çünkü katılım olmadan kurulan sivil toplum örgütlerinin hiçbir anlamı olmamaktadır. Sivil toplum, devlet merkezli örgütlenmelerin hizmetlerine alternatif olabilecek hatta devlet hizmetlerinin daha iyi olması için hem örnek hem de ona baskı oluşturabilecek güce sahiptir. Sivil toplum örgütlerinin gelişmesi demek, toplumun birçok alanda gelişmesi demektir. Toplumun gelişmesi demek sivil toplum idealinin gelişmesi demektir. Sivil toplum idealinin gelişmesi demek de sosyal hizmetin de ideali olan sosyal kalkınmanın ve sosyal refahın gelişmesi demektir.

Türk toplumunun sivil katılımını incelemek adına önemli kuruluşlardan olan ve sivil katılım ile ilgili kapsamlı çalışmalar yapan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), ve Yaşama Dair Vakıf (YADA)'nın açıkladığı rapor ve istatistiki verilerine bakarak bu kapsamda daha tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirme yapılabileceği ön görülmektedir.

2.4.1. TÜİK illerde yaşam endeksi verilerine göre sivil katılım

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), ilk defa yayımlanan illerde yaşam endeksi ile bireylerin ve hanehalklarının yaşamını objektif ve subjektif göstergeler kullanarak yaşam boyutları ayırımında il düzeyinde ölçmeye, karşılaştırmaya ve zaman içinde izlemeye yönelik bir endeks çalışması yapmıştır. Çalışmanın amacı, ildeki yaşamın tüm boyutları ile izlenmesine ve iyileştirilmesine altlık oluşturacak bir gösterge sistemi geliştirmektir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561>, Ulaşım: 22.04.2016).

İllerde yaşam endeksi; konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti olmak üzere yaşamın 11 boyutunu kapsamakta ve 41 gösterge ile temsil edilen bu boyutları tek bir bileşik endeks yapısı içinde sunmaktadır. Endeks 0 ile 1 arasında değer

almakta ve 1'e yaklaştıkça daha iyi bir yaşam düzeyini ifade etmektedir (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561>, Ulaşım: 22.04.2016). Bu kapsamlı çalışmanın sivil katılımın da içinde olduğu birbiriyle doğrudan ve dolaylı yönden ilişkili birçok önemli başlığın bir araya gelmesiyle toplumla ilgili bir başarı karnesi sunabilen, aydınlatıcı ve sorgulayıcı bir perspektif oluşturabilen bir gösterge olduğu söylenebilir.

Sivil katılım, toplumun her kesimini yakından ilgilendiren önemli bir toplumsal konudur. Bireyler için yaşadıkları çevredeki yönetim sistemine dahil olmak; toplum içinde çok sesliliğin oluşması, yaşamını ilgilendiren konulara katkı sağlaması, toplumsal ilişkilerini geliştirmesi açılarından çok önemlidir. Bireylerin talepleri, istekleri ve sesini duyurması ancak yönetime katkı sağlaması ile mümkün olur. Ayrıca sivil katılım kapsamında yer alan değerler insana verilen değeri de artırmaktadır (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561>, Ulaşım: 22.04.2016).

İllerde Yaşam Endeksi, sivil katılım boyutunu üç gösterge ile belirtmiştir. Buna göre (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1106, Ulaşım: 22.04.2016):

- Mahalli idareler seğıimlerine katılım oranı: 2014 yılı mahalli idareler seğıimlerine seğıimenlerin katılım oranını ifade etmektedir. 2014 mahalli seğıimlerde oy kullanan seğıimen sayısının kayıtlı toplam seğıimen sayısına bölünüp 100 ile çarpılmasıyla elde edilmektedir. Seğıimlere katılım demokrasinin temel taşarlarından biri olup bir vatandaşlık görevidir. Düzenli aralıklarla gerçekteştirilen seğıimlerde elde edilen katılım oranı toplum içinde demokrasiye yatkınlığı, yönetime katılım isteğini, yönetim veya mevcut sistemden memnuniyeti ortaya koymaktadır.
- Siyasi partilere üyelik oranı: İldeki bireylerden siyasi partilere üye olanların oranını ifade eder. İl genelinde herhangi bir siyasi partiye üye kişi sayısının ilin toplam 18+ yaş nüfusuna bölünüp 100 ile çarpılmasıyla elde edilir. Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın önemli bir unsurudur. Bireyler ve kamuoyu ile siyasal sistem arasında bağlantı kurmaktadır. Ayrıca, bireylerin veya kitlelerin yönetim mekanizmalarına aktif katılımına aracılık eden önemli yapılarıdır.
- Sendika/dernek faaliyetleri ile ilgili olanların oranı: İldeki bireylerin sendika/dernek faaliyetleri ile ilgili olma oranını ifade etmektedir. Dernekler ve sendikalar birer sivil toplum kuruluğu olup demokratik toplum yapısının önemli kavramlarıdır. Bilinçli ve yardımsever toplumlarda sendika üyelik sayıları, dernek üyelik sayıları, çalışanların

sendikal faaliyetlere ilgi oranı ve vatandaşların yararlı dernek faaliyetleriyle ilgilenme oranlarının yüksek olduğu görülmektedir.

TÜİK İllerde Yaşam Endeksi verilerine göre sivil katılım değerleri şu şekildedir:

Tablo 4: İllerde yaşam endeksi verilerine göre sivil katılım en yüksek ve en düşük olan iller (TÜİK)

İl (En Yüksek)	Sıralama	Endeks
Sakarya	1.	0,7967
Kocaeli	2.	0,6512
Sivas	3.	0,1017
İl (En Düşük)	Sıralama	Endeks
Hakkâri	81.	0,1017
Ağrı	80.	0,1433
Muş	79.	0,1773

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1106, **Ulaşım:** 22.04.2016

Tablo 4'e göre, sivil katılımın en düşük olduğu illerin Doğu Anadolu Bölgesi'nde olduğu ve sanılanın aksine sivil toplum örgütlerinin yoğun olarak bulunduğu bilinen İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerin değil, ilk ikisi Marmara diğeri İç Anadolu Bölgesi'nde olmak üzere diğer büyük şehirlerin yer aldığı dikkati çekmektedir. Sivil katılımın toplumda birçok etkene bağlı olarak geliştiği düşünülürse, diğer boyutlarla birlikte ele alınarak yorumlanması durumu anlamak açısından daha sağlıklı olacaktır.

Buna göre, genel endekste Isparta, **birinci sırada** yer alırken, onu Sakarya ve Bolu izlemekte iken en düşük endeks değerine sahip iller ise **seksen birinci sırada** olan Muş olmak üzere, Mardin ve Ağrı'dır. Tablodaki illerin yüksek değer aldığı diğer yaşam boyutlarına bakıldığında ise sivil katılım en yüksek değeri alan Sakarya, **Genel endekste ikinci sırada, konut endeksinde birinci sırada, sosyal yaşamda altıncı sırada ve yaşam memnuniyetinde de on beşinci sırada**dır. Sivil katılım ikinci sırada olan Kocaeli, **gelir ve servet endeksinde dördüncü sırada, çalışma hayatında ve altyapı hizmetlerine erişimde onuncu sırada** yer alırken, sivil katılım üçüncü sırada

yer alan Sivas'ta ise diğer yaşam boyutlarında düşük değerler almıştır. Diğer yandan sivil katılımında en düşük değeri alan Hakkâri, yaşamın konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, altyapı hizmetlerine erişim ve sosyal yaşam boyutlarında da benzer düşük değerler aldığı ancak **yaşam memnuniyetinde ise on ikinci sırada** olduğu tespit edilmektedir. Diğer en düşük değeri alan Ağrı ile Muş ise sivil katılımında olduğu gibi diğer yaşam boyutlarında da düşük değerler aldığı görülmektedir (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1106, Ulaşım: 22.04.2016).

İstanbul, Ankara ve İzmir illerinde ise sivil katılım aşağıdaki tabloda şu şekilde ifade edilebilir:

Tablo 5: İllerde yaşam endeksi verilerine göre üç büyük ildeki sivil katılım (TUİK)

İl	Sıralama	Endeks
İstanbul	12.	0,5096
Ankara	23.	0,4660
İzmir	30.	0,4460

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1106, Ulaşım: 22.04.2016

Büyük şehirlerden İstanbul, **genel endekste beşinci, gelir ve servette, altyapı hizmetlerine erişimde ve sosyal yaşamda birinci** olurken, Ankara, **genel endekste on yedinci, gelir ve servette ikinci, altyapı hizmetlerinde üçüncü** olup sosyal yaşamda da **dördüncü sırada** yer almaktadır. İzmir ise **gelir ve servette üçüncü, altyapı erişimlerinde ikinci sırada**dır (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1106, Ulaşım: 22.04.2016).

Buna göre, üç büyük şehirdeki sivil katılımın diğer şehirlere göre yüksek, ancak sivil katılımın yüksek olduğu şehirlere göre de düşük olduğu fark edilmektedir. Bu şehirler dernek, vakıf ve sendikanın yani sivil toplum örgütlerinin en yoğun bulunduğu şehirler olmasına rağmen sivil katılımında neden geride kaldıkları düşündürücü ve sorgulanması gereken önemli bir sorundur. Çünkü sivil toplum örgütlerinin varlığı ve devamının sağlanması ancak sivil katılıma bağlı olabilmektedir. Ayrıca sivil katılım, yaşamın diğer boyutlarıyla da ilişkili olup birbirini doğrudan veya dolaylı etkileyebilmektedir. Bu da diğer yaşam boyutlarının da iyileştirilmesi zorunluluğunu

beraberinde getirmektedir. Endekse göre konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti şeklinde ifade edilen ve içinde temel ihtiyaçları da barındıran yaşam boyutlarının ülkemizde özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'nde çok yetersiz kaldığı bu alanlarda öncelikle yaşam koşullarının iyileştirilmesinin gerekliliği daha sonra tüm şehirlerde sivil katılımın artırılmasının toplumsal gelişim için şart olduğunu vurgulamak gerekir.

Sivil katılım, çağı yakalamış, sivil toplum örgütlerinin geliştiği toplumlarda yetişebilmektedir. Bu anlamda toplumsal gelişimin bir sonraki aşaması şeklinde de ifade edilebilir. Sivil katılım, toplumun sosyal işlevselliklerini yerine getirebildiği alanı temsil etmekle birlikte alınacak ve/veya alınan her türlü hizmeti sorgulama gücü kazandırarak kaliteli ve yeterli hizmetlere ulaşabilme imkânı sağlayabilme potansiyeli taşımaktadır. Bu misyon çerçevesinde ele alındığında, TÜİK İllerde Yaşam Endeksi'nin başta sivil katılım olmak üzere birbiriyle ilişkili birçok önemli alanlar ile ilgili üzerinde durulması gereken dikkate değer sonuçlar sunduğu söylenebilir.

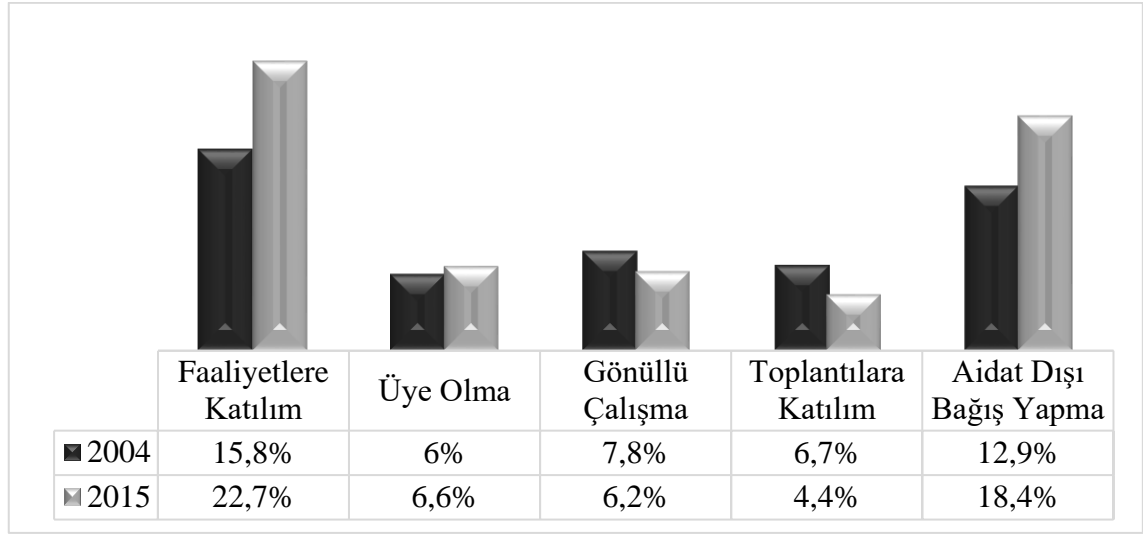
2.4.2. TÜSEV verilerine göre sivil katılım

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), saygın diğer kuruluşların da katkısı ile sivil toplumla ilgili kapsamlı birçok projeye imza atması ve teşhis niteliğinde anlamlı bulgulara erişilebilmesi sebebiyle bu anlamda önemli sivil toplum kuruluşlardan biri olduğunu söylemek mümkündür.

“Türkiye’de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik” Raporu, aynı zamanda TÜSEV’in bağışçılık kültürünü teşvik etmek amacıyla yürüttüğü Değişim için Bağış Projesi’nin daha etkin şekilde uygulanmasına katkı sağlayan bir kaynak niteliğinde görülmektedir (Çarkoğlu ve Aytaç, 2016:11). TÜSEV’in çalışmalarında yer alan başlıklardan biri olan sivil katılım ise birçok açıdan incelenerek oluşturulmuştur, denilebilir. Böylece sivil katılım ile ilgili bazı değerlendirmelerin yapılabileceği düşünülmektedir.

TÜSEV’e göre Türkiye’de sivil toplum üyeliğine ilgi zayıf düzeydedir. “Türkiye’de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik” Raporu’nda STK üyeliği zayıf çıkarken, bu zayıflığa neden olan faktörler şöyle sıralanmaktadır:

Şekil 4: Yıllar arası karşılaştırmalı olarak STK faaliyetlerine katılım oranı (TÜSEV, 2016)

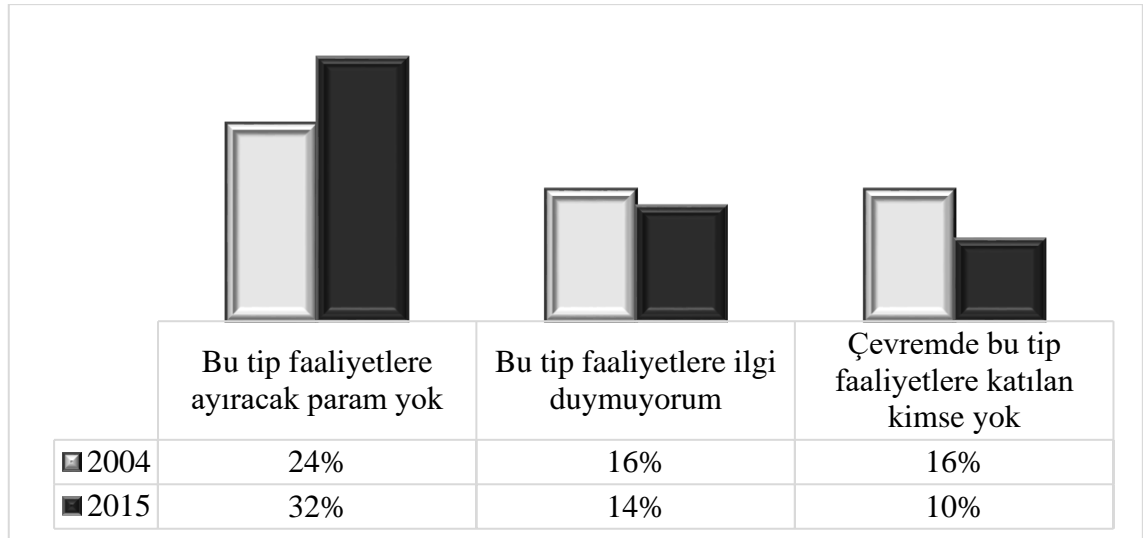

Kaynak:

http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Turkiye'de_Bireysel_Bagiscilik_ve_Hayirseverlik.pdf, Ulaşım: 20.09.2016

Şekil 4’de katılım oranı 2004 ve 2015 yılları arasında bir karşılaştırma olarak verilmiş, böylece sivil katılımın artış düzeyinin görülebilmesi de sağlanabilmektedir. Buna göre, uzun bir zaman geçmesine rağmen oranlarda belirgin bir değişiklik genel olarak görülmemekte, hatta “gönüllü çalışma” ve “toplantılara katılım” oranında ne yazık ki azalma görülmektedir.

Şekil 5: Sivil toplum örgütlerindeki faaliyetlere katılmama sebepleri ile ilgili karşılaştırmalı durum (TÜSEV, 2016)

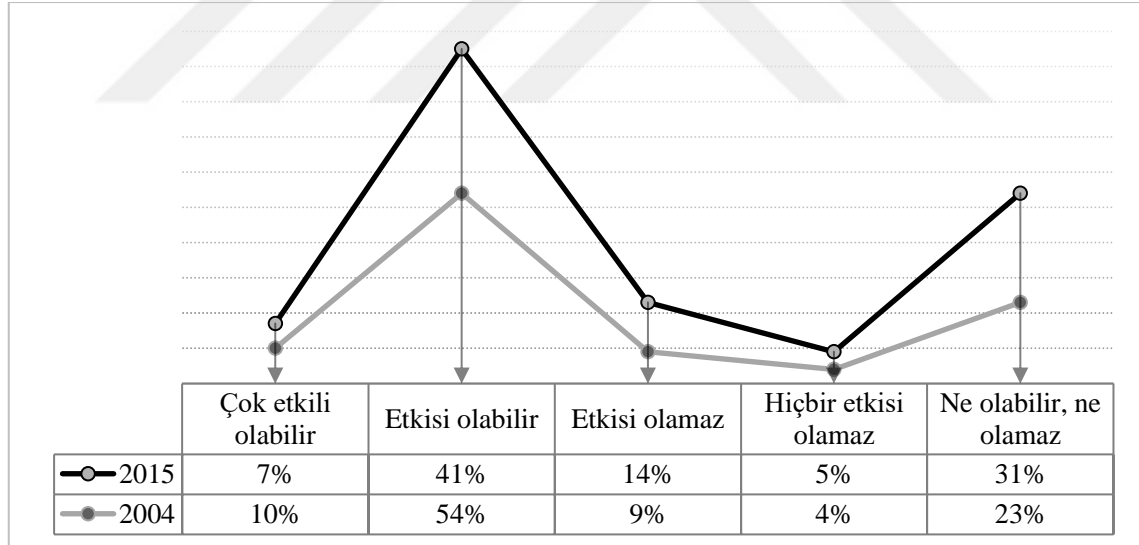
Kaynak:

http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Turkiye'de_Bireysel_Bagiscilik_ve_Hayirseverlik.pdf, Ulaşım: 20.09.2016

Şekil 5’de de görüldüğü üzere ekonomik yeterlilik ile sivil katılım arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir. Ayrıca katılımcıların sivil katılıma ilgi duymamalarının ve çevrelerinde bu tip faaliyetlere katılan kimselere gereksinim duymalarının da aktif katılımcılığın gelişmesi için aşılması gereken en önemli iki engel olarak görüldüğü düşünülmektedir.

Sivil Toplum Endeksi Araştırma bulgularına göre de son yıllarda güçlü ve etkin bir grup STK’nın ortaya çıkmasına rağmen Türk halkının geneli sivil toplum hareketinden kopuk kalmaktadır. Her “yüz bin (100 000)” kişiden sadece “beş bin yedi yüz doksan (5 790)” kişi bir derneğe üyedir (Bu sayılar sendikaları kapsamamaktadır). Vatandaşlar yakınlarına ve akrabalarına yardımda bulunma eğilimi gösterebilir de STK’lara bağış yapmamakta, üye veya gönüllü olarak STK’lara destek vermemektedir. STK’lar bu konuda endişelerini dile getirmekte ve vatandaş katılımını artırmaya yönelik faaliyetlere ihtiyaç duyduklarını doğrulamaktadır (İçduygu ve ark., 2011:15).

Şekil 6: Toplum perspektifinden sivil toplum örgütlerinin problem çözmedeki etkisi (TÜSEV, 2016)

Kaynakça:

http://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/belgeler/Turkiye'de_Bireysel_Bagiscilik_ve_Hayirseverlik_Ozel_Bulten.pdf, Ulaşım: 20.09.2016

Şekil 6.’da anket katılımcılarına göre sivil toplum örgütlerinin toplumsal sorunların çözümünde etkili bir seçenek olacağına dair görüşte yıllar arasında önemli bir düşüş fark edilmekte ve sivil toplum örgütlerine olan güvenin çok az olduğu dikkati

çekmektedir. Buradan toplumsal problemlerin çözümünde güvenilen ilk merciin en çok devlet merkezli örgütlenmeler olduğu sonucunu çıkarabilmek mümkündür.

TÜSEV'e ait bir araştırma girişimi olan Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP), CIVICUS (Vatandaş Katılımı İçin Dünya İş Birliği)'un da katkısıyla oluşturulan kapsamlı bir projedir. Sivil katılım ile ilgili önemli saptamalar da içeren STEP kapsamında gerçekleştirilen “Türkiye’de Bölgesel Düzeyde Sivil Toplum Değerlendirmesi”nde STK üyeliğinin yetersizliğine dair genel bir fikir birliği söz konusu olsa da bölgesel farklılıkların varlığı da dikkati çekmektedir. Diyarbakır ve Ankara’yı kapsayan toplantılarda sorumlu vatandaş anlayışının gelişmemiş olması, Adana toplantısında ise halkın STK'lara yeterli güveni duymaması düşük STK üyeliği oranlarına sebep gösterilmiştir. Ancak hemen her toplantıda engelleyici sosyoekonomik koşullar, sivil katılım ve örgütlenme özgürlüklerinin önündeki engeller vurgulanmıştır. Çözüm önerisi olarak vatandaşlık eğitimleri ve halkta farkındalık yaratacak medya faaliyetleri önerilmiştir. STK faaliyetlerinin gittikçe artan görünürlükleri ile ancak bu alanda gelişme sağlanabileceği düşüncesi hakimdir (İçduygu ve ark., 2011:48).

Bu noktada sivil toplum örgütlerine de önemli görevler düşmektedir. Bu tür örgütler günümüze ait birçok iletişim aracını kullanıp toplumda farkındalık uyandırarak ve vatandaş nezdinde güven tazeleyerek böylece sivil katılım oranını da yükseltebilir. Ancak sivil katılım, aktif vatandaşlığı gerektirdiği için sürdürülebilir katılımı sağlayabilmek adına vatandaşların öncelikli olarak giderilmesi gereken ihtiyaçlarını göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu sebeple burada sosyal politikaların iyileştirilmesi için devlet unsuruna baskı yapmaya da ihtiyaç duyulması söz konusudur.

Son olarak sosyal gruplarla ilgili diğer rapor verilerine bakıldığında ‘elit’lerin STK'lardaki temsiliyet oranı yüksek iken, az gelirli, kırsal kesimden, kadın ve azınlık gruplarının temsiliyeti daha sınırlı olduğu görülür. Bu durum, “Türkiye’de Sivil Toplum Araştırması Anket Çalışması”nda da (TÜSEV, 2005) desteklenmektedir. Anket katılımcıları arasında, kadınların STK'lara üyeliğini normalin altında olarak değerlendirenlerin oranı %79,5'tir. Buna karşın katılımcılar arasında “elit” kesimin üyeliğini normalin üstünde olarak değerlendirenlerin oranı ise %73,3 olarak belirtilmiştir (İçduygu ve ark., 2011:50). Buna göre, sivil toplum örgütlerindeki temsiliyetin ne yazık ki cinsel ayrımcılığa ve vatandaşların yoksul olup olmamasına maruz kaldığı gerçeği söz

konusu olmakla birlikte bununla ilgili örgüt üyeliğinde de benzer sonuçlara ulaşıldığı, sonuç olarak bu alana da süratle müdahale edilmesi gerektiği açıktır.

2.4.3. YADA verilerine göre sivil katılım

Yaşama Dair Vakıf (YADA), Türkiye’de sivil toplumun gelişimi ve sivil toplum kamu iş birliğinin güçlendirilmesi projesi kapsamında, sivil katılımın bir unsuru olan sivil toplum örgütlerine üye olmakla ilgili birtakım verilere ulaşmıştır. Buna göre:

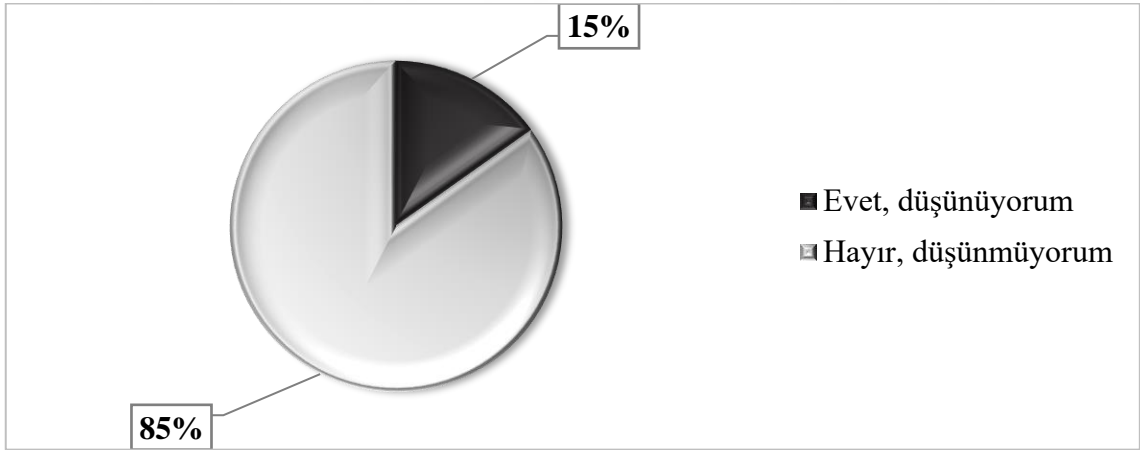
Tablo 6: Toplumda STK’lara üyelik durumu

Dernek\Vakıf	Cemaat, Grup, İnisiyatif veya Platform
% 11,9	%4,1

Kaynak: <http://en.yada.org.tr/pdf/c9b3f2a6d1595bde1124f6df6e830903.pdf>, Ulaşım:20.05.2016

Tablo 6’da da açıkça görüldüğü üzere toplumun sivil toplum örgütlerine üye oranı diğer araştırmalarda da olduğu gibi çok düşük olmakla birlikte en çok dernek ve vakıfa üye olunmaktadır. Bununla birlikte YADA, toplumun gelecekteki sivil toplum üyeliği ile ilgili çarpıcı bulgular elde etmiştir. Buna göre:

Şekil 7: Toplumun sivil toplum örgütlerine üye olmayı düşünme oranı (YADA, 2014)

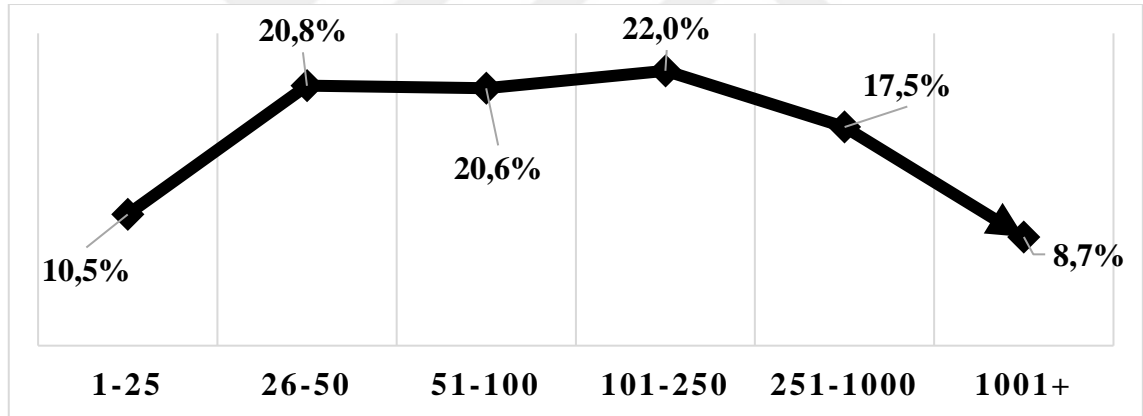
Kaynak: <http://en.yada.org.tr/pdf/c9b3f2a6d1595bde1124f6df6e830903.pdf>, Ulaşım:20.05.2016

Şekil 7’de belirtildiği üzere toplumun sivil toplum örgütüne üye olmayı düşünme oranına bakıldığında katılımcıların çok büyük bir kısmı **herhangi bir STK’ya üye olmayı düşünmediğini** ifade etmektedir. Bu çok yüksek oran ile vatandaşların sivil katılımına, sivil toplum anlayışına ne kadar uzak kaldığının, gerek devlet nezdinde yasal zeminin kurulmasının gerekse sivil toplum örgütlerinin vatandaşları katılımına teşvik etmesinin ne kadar elzem olduğunun bir göstergesi şeklinde de yorumlanabilmektedir.

Toplumda herhangi bir STK'ya üye olmayı düşünenlerin bu STK'ların en önemli özelliklerini belirtmeleri istendiğinde %20'lik bir kesimin hayırsever bir STK'ya üye olmak istediği görülmüştür. Bunu %14,1 ile çevre STK'ları ve %11,8 ile insan hakları alanında çalışan STK'lar takip etmiştir (YADA, 2014a:60). Bu tercihler sivil toplum örgütü algısıyla da örtüşmekte ve bu anlamda sivil toplum örgütlerinin yönelmesi gereken alanları da ifade etmekte olduğunu söylemek mümkündür.

Ancak YADA'nın, STK'ların yönelimlerine ve üye motivasyonlarına göre geliştirdiği sivil topoğrafya sınıflandırmasında en fazla **hemşeri**, kategorisinde olmak üzere ilk sıralarda **yaptırma, vaşatma, güzelleştirme, sosyalizasyon** ve **sivasi yönelimli** sivil toplum örgütlerinin yer aldığı görülmektedir (YADA, 2014a:58). Bu da vatandaşın yönelimleri ile sivil toplum örgütlerinin yönelimlerinin örtüşemediği hatta tersine bir seyir izlediği anlamına gelir ki bu durumda arz-talep dengesi yokken toplumun sivil katılım oranının yüksek olmasını beklemek gerçek dışı bir beklenti olacaktır.

Şekil 8: STK'ların üye sayıları

Kaynak: <http://en.yada.org.tr/pdf/c9b3f2a6d1595bde1124f6df6e830903.pdf>, Ulaşım:20.05.2016

Şekil 8'de belirtilen üye sayılarındaki farklar önemlidir, zira az sayıda aktif üyeden oluşan ve kitleselleşmeyi hedeflemeyen kuruluşların yapısı ile kitlesel kuruluşların yapısı birbirinden oldukça büyük farklılıklar sergileyebilmektedir. Hukuki zorunluluğu karşılamak için gerekli üye sayısı, organ üyeleri sayılarına göre değişmekle birlikte 20-25 civarındadır. Bu yüzden ilk sütündeki 25 ya da daha az üyeye sahip olan kuruluşlar diğerlerinden ayrıksıdır. Bazı kuruluşlar zorunlu üye sayısını sağladıktan sonra bu sayının minimum miktarlarda üzerine çıkarlar fakat kitlesel olmaktan da geri dururlar. Kimi gruplar ise taban bağı ve temsile ve/veya gönüllü sayısının fazla olmasına önem verirler. Bu yüzden kuruma bağış yapmak ya da destek olmak isteyen gönüllüler

genellikle kuruluşlara üye yapılırlar. Hatta bazı kitlesel kuruluşların üyelerinin önemli bir kısmının bir defaya mahsus bağış yapan kişilerin bu bağışı yaparken üye olarak kaydedilmeleri yoluyla olduğu gözlemlenmiştir. Kitlesel kuruluşlar hem kamuoyu nezdinde üye sayısının fazlalığına ihtiyaç duyan kuruluşlardır, hem de hedef gruplarını üye yaparak aidiyet duygusu geliştirmeyi amaçlarlar. 1000'den fazla üyeye sahip olan STK'ları "kitlesel" olarak nitelediğimiz durumda dahi, bu tür STK'ların oranının sadece %8,6 olduğu görölmektedir. Bu oranlar, Batı ölkelerine kıyasla Türkiye'deki oldukça az sayıda bulunan STK'ların üye sayılarının da hayli geride olduğuna işaret etmektedir (YADA, 2014a:70).

Açıkça görölmektedir ki, Türkiye'de ciddi oranda kitlesel bir sivil toplumdun ve sivil katılımdan söz etmek mümkün değildir. Bunun en önemli sebeplerinden biri olarak nitelendirilebilecek, sivil toplum örgütleri ile toplumun aynı amaçta buluşmaması durumudur. Belirli sayıdaki gruplar halinde dağılan örgütlerin olması ve kitlesel örgütlerdeki katılım eğilimin az olması, örgütsel çeşitlilik açısından belki olumlu gözükebilir, ancak kitlesel eğilimin az olması demek aynı zamanda sivil toplumun sosyal iyileşmeyi ve sosyal politikayı etkilemesi, ek olarak evrensel farkındalık yaratması açısından zayıf kalması demektir. Bu da sivil katılımın amacını zedeleyerek toplumsal ve evrensel etkinliğini zayıflatmaktadır, şeklinde söylenebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL HİZMET DİSİPLİNİ VE SİVİL TOPLUM

3.1. Sosyal Hizmet Çerçevesiyle Sivil Toplumun Konumu

Sosyal hizmet daimî olarak gelişimini sürdüren ve birçok alanla da iç içe olan bir disiplindir. Bu sebeple alan ile ilgili birçok tanım literatürde mevcuttur. Bu tanımların çoğu doğru kabul edilmektedir, ancak daha makro boyutta bir ifadeye ulaşmak ve çerçeveyi buna uygun oluşturmak adına saygın bir kuruluş olan International Federation of Social Workers (Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu- IFSW)'ın tanımına bakmak yeterli görülmektedir.

IFSW'nun tanımına göre “*sosyal hizmet mesleği sosyal değişimi, insan ilişkilerinde sorun çözmeyi ve insanların esenliğini arttırmak için (onların) güçlendirilmesini ve özgürlüklerini desteklemektedir. İnsanların çevreleri ile etkileşimlerinde insan davranışları ve sosyal sistem teorilerini, sosyal hizmet müdahalelerini kullanır. İnsan hakları ve sosyal adalet prensipleri sosyal hizmette esastır*” (<http://ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/>, Ulaşım: 28.05.2016). Şüphesiz, eşitlik ve sosyal adalet diğer insani hizmetlerle de ilişkilidir. Ancak, sosyal hizmet disiplinine dair yapılması gereken asıl vurgu, bu meselelerin bir meslek olarak sosyal hizmetin amaç ve doğasını tanımlama girişiminin merkezinde olduğudur. Bu disiplini bir meslek olarak icra eden sosyal hizmet uzmanlarının tanımlamayı amaçladığı sosyal sorunların bir parçası olan eşitsizlik ve adaletsizliğin ortadan kaldırılması için hangi adımları atmak gerektiğinin belirlenmesi ve sosyal hizmet disiplininin sosyal adalet çerçevesinde insancıl kalabilmesi açısından çok önemlidir (Thompson, çev. Yıldırım ve diğerleri 2014:28-29).

Sosyal hizmet disiplini bireyi tek başına değil çevresiyle etkileşim halinde olan bir birey olarak algılamaktadır. Sheafor ve Horejsi (çev. Çiftçi, 2015:27)'nin de belirttiği üzere bu disiplininin “çevresi içinde insan” üzerine benzeri olmayan bu odaklanma durumu, sosyal hizmet uzmanının insanın birbiri ile ilintili birçok boyutu ile ilgilenmesini gerektirmektedir. Bunlar: biyolojik, entelektüel, duygusal, sosyal, ailesel, tinsel, ekonomik, toplumsal ve benzeridir. Bütünlüğü içinde birey için duyulan bu ilgi, sosyal hizmet mesleğinin alanının genişliğine katkıda bulunmaktadır.

Sosyal hizmet disiplini öncelikle bireyin, grupların, toplumun problemlerine odaklanmakta ve bu yaklaşımı benimsemektedir. Aşamalı olarak önce problemi veya problemleri olabildiğince kesin olarak tanımlar, olası alternatif çözümler üretir, alternatif çözümleri değerlendirir, kullanılacak çözüm veya çözümleri seçer ve bu çözümleri uygulamaya yönelik hedefler oluşturur, çözümleri uygular ve çözümlerin nasıl işlev gördüğünü değerlendirmek için sonucu izler (Zastrow, çev. Çiftçi, 2015:7). Bu sistematik yaklaşım ile sosyal hizmet, vatandaşların insanca yaşama hakkını gözetip ihtiyaç ve problemlerini en kısa sürede çözerek bireyin grupların ve toplumun sosyal refahını sağlayabilmektedir.

Ancak günümüz dünyasının işleyen sosyal çarkına insani olarak katkıda bulunabilen bir meslek ve disiplin olan sosyal hizmetin tek bir yönden yani sadece devletin görev ve sorumluluğu dâhilinde sunulması, amacı sosyal refah olan bu disiplin için sınırlayıcı ve yetersiz kalacaktır. Bu sebeple devlet harici üçüncü sektör kuruluşları olarak da adlandırılan sivil toplum örgütlerine de yer verilmesi hizmetin çeşitli olması vatandaşların sosyal hizmetlere hızlı ulaşabilmesi ve bizzat katkıda bulunabilmesi açısından gereklidir. Ayrıca devlet merkezli örgütlenmelerin sağladığı sosyal hizmetlere yönelik alternatif oluşturmanın ötesinde bir hedefi daha doğurmaktadır. Bu da devletin sivil toplum örgütlerinde sağlanan ve başarılı olan örnek uygulamaları tespit edip kendini güncelleyerek kurumsal bünyesinde uygulaması ile sosyal hizmetleri daha işlevsel ve kaliteli hale getirebilme şansını elde edebilecek olmasıdır.

Günümüzde sivil toplum, liberal değerler çerçevesinde gelişmiş, devletin doğrudan denetimi altında tuttuğu alanların dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından görece bağımsız olarak, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum ve etkinlikler alanı olarak tanımlanmaktadır. Sivil toplumcu yaklaşım, sivil toplumun etki alanı genişledikçe devletin etki alanının daralacağını kabul etmekte ve bundan dolayı da siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda “sivil toplumun güçlendirilmesi gerektiğini” savunmaktadır (Yolcuoğlu, 2014a:322). Çünkü siyasal, ekonomik ve kültürel alanlar, sivil toplumun adeta harcı gibidir. Bu harç ne kadar güçlü yapılırsa o kadar sağlam, o kadar sürdürülebilir olmaktadır.

Payne (2015), sivil toplum sektörünün sosyal hizmete yönelik oynadığı rolleri şöyle tanımlamaktadır:

- Kamu sektöründe de benimsenebilecek ya da ayak uydurulabilecek, yeni hizmetlerin ve provizyon yöntemlerinin yenilik getirme konusundaki öncü rolü,
- Hizmetlerin sağlandığı ve organize edildiği yöntemde hem hizmet kullanıcıları hem uzmanlar için alternatifleri ve seçeneklerin sağlanmasındaki rolü,
- Sosyal destek sağlama ve yönetmede hizmet kullanıcıları ve halktan kişilerin katılımı için fırsat yaratma,
- Kamu çalışanı olarak yapılması zor olan, kamu hizmetlerindeki değişim ve ilerlemeyi destekleme ve kampanya yapma ihtimali,
- Kamu sektörünün gereksinim duyduğu yöntemlerin ötesinde kariyerlerini ve uygulamalarını geliştirme konusunda uygulayıcılar için fırsat sunulması,
- Sosyal yardım için alternatif ve ilave finansman biçimi (Adams ve ark., çev. Tuncay, 2015:400).

Bununla birlikte sosyal politika açısından, sivil toplum örgütlerinin iki temel işlevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, demokratik hakların elde edilmesi; ikincisi de ekonomik açıdan bireyler ve sınıflar arasında oluşan dengesizliği gidermeye yönelik politikalar geliştirmektir. Bu açıdan devletin yetersiz, kararsız kaldığı durumlarda sivil toplum örgütleri politikalar üreterek ya da baskı oluşturarak, bazı sosyo-ekonomik hakların elde edilmesinde önemli bir rol üstlenebilmektedir. Günümüz dünyasında özellikle gelişmiş ülkelerde doğru kararlar alma düşüncesi olan iktidarlar, sivil toplum örgütleriyle el ele vererek önemli etkinliklerde bulunmaktadır. Sivil toplum örgütleri gelişmiş ülkelerde, çok kademeli siyasal sistemde, ulusal düzeyde koalisyon ve ortak görüş platformları oluşturacak biçimde örgütlendiklerinde, iş birliğini arttırarak ve politik tartışma ortamını etkileyerek sosyal politika tercihlerini yönlendirebilmektedirler (Yolcuoğlu, 2014a:323). Böylece bu bilinçli yapının meydana getireceği toplum sistemi ile doğru sosyal politikalar oluşturularak doğru sosyal hizmete ulaşabilme imkânı sağlanabilmektedir.

Sivil toplum gelecekteki toplumun inşasındaki en dikkat çekici adım olduğu söylenebilir. Küreselleşme ile birlikte hızla büyüyen nüfus ve bunun sonucunda oluşan sosyal yükün ağırlaşması ile sosyal hizmetlere olan ihtiyaç daha fazla artmaktadır. Bu sebeple bu alanın çağa ayak uydurması gerekir. Bu söz konusu beklenti ile beraber toplumun da katılımcı bir yapı oluşturup örgütlenerek sivil toplum örgütlerini oluşturması ve bununla yetinmeyip geliştirmesi önem arz etmektedir. Zira bu iki alanın topluma

yönelik ortak hedeflerini bir araya getirip bütünleştirilmesiyle toplumsal iyileşme ve gelişme desteklenebilmektedir.

3.1.1. Sosyal hizmet disiplininin bilgi, beceri, değer temeli ve sivil toplum

Sosyal hizmet, sorumluluğunun erdemi ve sosyal hizmet sağlamayı zorunlu kılması ile diğer mesleklerden ayrılmaktadır. Çoğu meslek daha uzmanlaşmış hale gelirken, sosyal hizmet genel ve geniş çaplı yaklaşımı vurgulamakta olduğu söylenebilir. Bir pratisyen hekim çok çeşitli tıbbi problemler ile baş etmek üzere eğitim alırken bir sosyal hizmet uzmanı ise çok çeşitli toplumsal ve kişisel problemlerle uğraşmak üzere eğitim almaktadır (Zastrow, çev. Çiftçi, 2015:6). Bu sebeple özellikle “insanla” çalışan her mesleğin koruyucu kalkan görevinde yer alan kendine has ve diğer mesleklerle ortak bazı temel yapı taşlarını barındırması beklenir. Bu yapı taşları bilgi, beceri ve değer temeli olarak üç kolda buluşmaktadır. Bilgi, beceri ve değer temeli kavramlarından hiçbirisi tek başına değil birlikte yer aldığı anda anlam kazanabilmekte ve buna göre sosyal hizmet mesleği şekillenebilmektedir.

Bilgi temeli kavramı, büyük oranda benzer arka planları olan ve sosyal hizmet uzmanlarına bilgi ve deneyimlerini miras olarak bırakmış olan uygulayıcıların, kuramcılarının ve araştırmacıların bilgi birikimini temsil etmektedir. Bunlar, insanın gelişimini, din ve tinselliğini, sosyal süreçleri ve kurumlarını, kişilerarası ilişkilerini, grup ve örgüt dinamiklerini, sosyal hizmet sürecini, kuramsal paradigmalarını, müdahale yöntemlerini ve etik ve değerlerini içermektedir (Thompson, çev. Yıldırım ve diğerleri 2014:83-106).

Bilgi bağlamında sosyal hizmet uzmanının uygulama becerileri, insan farklılıkları ve bireyselliğin değerinin ve önemini bilmenin yanı sıra, bireyin sahip olduğu gücü ve sosyal çevrenin gücü, kaynaklarını da görebilmeyi içermektedir. Meslek elemanları, müracaatçıların yaşamlarından ve paylaştıkları deneyimlerden bilgi edinmeye, değerlendirmeye açık olmalıdır. Ancak bu şekilde mesleğin bilgi temelini güçlendirebilecekler ve etkili bir müdahaleye müracaatçıları da güçlendirebileceklerdir. Alan uygulamalarında edinilen bilgi, farklı durum ve bağlamlarda kullanılabilir ve sosyal hizmet uzmanları mesleğin bilgi temelini bütünleştirerek, uygulamaya aktarılabilir kapasiteye sahip olmalıdır. Bilgi ancak eğitimle kazanılabilir; kullanmayla, keşifle ve alan uygulamalarıyla yeniden üretilerek, zenginleştirilebilir

(Yolcuoğlu, 2014b:16-17). Bilginin sürekli büyüyen yapısı sebebiyle meslekteki bu önemli konunun her daim dikkate alınması ve bilgiyle donatılmamış hiçbir mesleğin, kumdan kale gibi kalıcılığını koruyamayacağı hatırdan çıkarılmamalıdır.

Beceri temelinde, her meslekten beklenen sabrın, duyarlılığın, iyi organize olmanın ve kendine güven duymanın yanında; telefonla, sözsüz ve yazılı şekilde iletişim becerileri; başka kimselerin sosyal hizmet uzmanını nasıl algıladıkları ve sosyal hizmet uzmanının onlarda nasıl bir izlenim yarattığı konusunda kendisi hakkında fikir sahibi olmasını içeren öz-farkındalık becerilerini; bağlantıların, örüntülerin açığa çıkması için bir durum veya sorunun parçalara ayrılmasını içeren analitik beceriler; duyguların farkında olunması ve duygulara yanıt verilmesini içeren duyguların yönetilmesi becerisini; girişkenlik, stres yönetimi ve zaman yönetimini içeren öz-yönetim becerileri; hazırlıklı olmayı, amaç konusunda net olmayı, dengeyi doğru sağlamayı, ses tonunu doğru kullanmayı ve rahat olmayı içeren sunum becerilerini; bakım yönetimini, multidisipliner çalışmayı ve iş yükü yönetimini içeren koordinasyon becerilerini; beden dili okumayı, empati kurmayı, kişilerarası dinamiklerini, güç ilişkilerini, kişinin varlığının uygulamaya etkisi paradoksunu, kriz noktalarını ve farklılığın farkına varmayı içeren duyarlılık ve gözlem becerilerini; düşünme etkinliğini içeren düşünme becerilerini; her türlü fikir, uygulama, çözüm yaratma yeteneğini içeren yaratıcılığı; öngörmeyi, iletişim kanallarını açık tutmayı, duruma ilişkin genel bir bakışa sahip olmayı, sakin olmayı ve odağı netleştirmeyi içeren hızlı düşünüp doğru tepki verme becerisini; zor ve sınırlayıcı koşullarda neyin başarılacağına ilişkin sınırların farkına varabilme becerisini içeren alçakgönüllülüğü; dirençliliği; birlikte çalışma becerilerini; hayatta kalma becerilerini ve çalışma yönetimi becerilerini kapsamaktadır (Thompson, çev. Yıldırım ve diğerleri, 2014:125-149). Beceri temelinde, mesleği yönetebilmek için o beceriye yatkın olmanın yanında sonradan da kazanılarak yetkinlik genişletilebilmekte böylece mesleğe tam uyum sağlanabilmektedir.

Sosyal hizmetin değer temelinde ise; bireyin itibarına ve biricikliğine saygı, müracaatçının öz belirlenim hakkı, gizlilik, ezilenlerin toplumsal mücadelesinin savunulması, hesap verebilirlik, kurumsal yönelim, diğer kişilerin manevi ve dinsel inançlarına saygı, sosyal ve ekonomik adaletin desteklenmesi ve insan haklarının korunması gibi temel unsurları barındırmaktadır (Zastrow, çev. Çiftçi, 2015:139-153). Shardlow (2015)'a göre bu değerlerin temelde prosedür odaklı sosyal hizmet uygulama

biçimleri ile yüksek oranda yaratıcı ve bireyselleştirilmiş sosyal hizmet uygulama biçimleri arasında aracı görevi görmesi elbette ki kaçınılmazdır (Adams ve ark., çev. Tuncay, 2015:82). Böylece mesleğe “insani”, “vicdani” ve “anlam” gibi boyutlar kazandırılarak sosyal hizmet mesleği, toplumda saygın, desteklenebilir bir alanda rahatça yer bulabilmektedir.

Buna göre, sosyal hizmet uzmanları, bir “sosyal filozof” gibi kendilerini yetiştirmeleri, yaşam boyu öğrenme ilkelerine bağlı kalmaları gerekmektedir. Diğer taraftan sosyal mevzuatın da sosyal hizmet uzmanlarının mesleki becerilerini geliştirici ve derinlikli bilgilerini, birey-aile ve toplum sorunlarını çözebilmede kullanacakları mesleki uygulamalara elverecek biçimde düzenlenebilmesi gerekmektedir (Yolcuoğlu, 2014:380).

Sosyal hizmetin sac ayaklarını oluşturan bilgi, beceri ve değer temeli, sosyal hizmet uzmanlarının meslekte hata yapma olasılıklarını en aza indirmeyi ve profesyonelleşmeyi hedefleme amacını taşımakta olduğu söylenebilir. Sosyal hizmet idealinin iki adımda işlev görmesi beklenmektedir: öncelikli mağdur kesim olmak üzere bireylerin, grupların ve toplumun problemlerine odaklanarak en hızlı ve etkili bir yöntemle müdahaleyi yapmasıdır; ikinci adımda ise koruma ve geliştirme için savunuculuk, sosyal adalet, insan hakları, sosyal işlev gibi kavramlar rehberliğinde vatandaşların iyilik halinin yükseltilmesi için vazgeçmeden umutla mücadele etmesidir, denilebilir. Bu bakış açısı, sivil toplum anlayışı ile bağdaşan önemli unsurları da kendisinde barındırmaktadır. Sivil toplum, hem sivil toplumu oluşturan bireyler için hem de sivil toplum örgütleri için katılımcı olmayı gerektireceğinden belirli normlara ihtiyaç duymaktadır. Zira bu normlar, sosyal hizmette olduğu gibi insanla çalışan sivil toplum alanında da geçerli kavramlar olarak yer alabilmektedir.

Sivil toplum alanı sosyal hizmetin olmazsa olmaz üç temel kavramları olan bilgi, beceri ve değer temelini kapsayan bir alandır şeklinde yorumlamak mümkündür. Çünkü, sivil toplum ve sivil toplumu oluşturan yapılar yani örgütler; sosyal adalet, demokrasi, insan hakları, sorumluluk bilinci, hesap verebilirlik, sosyal girişimcilik, aktivizm gibi değerler çerçevesinde hareket etmesi doğası gereği mecburidir. Beceri konusunda ise, sivil toplum örgütlerinin doğru organize olması, toplumun çeşitli katmanlarına ulaşabilmesi ve ihtiyaçlar doğrultusunda etkili uygulamalara yer verebilmesi yani işlevsel olabilmesi ayrıca devlete sosyal politika için baskı oluşturabilecek yetkinliklere sahip

olması beklenir. Son olarak bilgi konusunda da sivil toplum, merkezinde karmaşık bir yapıyı barındıran “insan” olduğu için misyonu gereği sosyal hizmette olduğu gibi ülkesindeki toplum hakkında bilgi sahibi olması edindiği bilgilerle farklılıkları gözetebilmesi, buna göre ihtiyaç analizi yapması, nokta atışı yapabilmek için bu doğrultuda örgütlenebilmesi, ayrıca sivil toplum bulunduğu çağın problemlerine merhem olabilmesi ve etkili iletişim kurabilmesi için sürekli gelişerek bilgi teknolojilerinden yararlanması gerekir.

3.1.2. Sosyal hizmetin ekolojik sistem yaklaşımı ve sivil toplum

Bireyin davranışı, biyolojik ve sosyal gelişimi, yaşadığı sosyal çevre içerisinde meydana gelen etkileşimlerin yönüne göre değişmektedir. 1960’lı yıllardan sonra sosyal hizmet mesleğinde meydana gelen gelişmelerle, “çevresi içinde birey” anlayışı öne çıkmış ve o döneme kadar mesleki uygulamalarda hâkim olan “medikal model” yetersiz bulunmaya, kullanışlılığı sorgulanmaya başlanmıştır. Bilindiği üzere medikal modelde, davranışsal sorunlar, müracaatçının kendi içindeki hastalığı olarak kabul edilmekte ve müracaatçıya “hasta” gözüyle bakan sosyal hizmet uzmanının ilk görevi, hastanın problemini teşhis etmek ve tedavisini sağlamaya çalışmaktır. Bu çerçevede, bireyin duygusal ve davranışsal sorunlarının nedenleri bireysel patolojilerde aranmakta ve ağırlıklı olarak içsel yaşantı ve süreçler üzerinde durmaktadır (Yolcuoğlu, 2014b:31). Ancak bu modelde insanın karmaşık doğası öğrenildikçe oluşan ve oluşabilecek problemlerin çözümü için sığ kalacağı görüşü zamanla egemen olduğu söylenebilir.

Ekoloji; organizma ile çevre ilişkilerinin incelenmesi anlamına gelmektedir. “Ekolojik sistem” de, birey (organizma) ve onun çevresinin oluşturduğu bir bütün, anlamına gelmektedir. Bu kavrayışta, “birey ile çevre arasındaki” “karşılıklı etkileşime” vurgu yapılmaktadır (Yolcuoğlu, 2014a:404). Yani bu yaklaşım, insanları çevrelerine pasif olarak tepki verenler olmaktan çok bu çevrelerle dinamik ve karşılıklı etkileşimciler olarak ele almaktadır (Zastrow, çev. Çiftçi, 2015:16).

Çevresi içinde insan kavramlaştırması bağlamında sürekli olarak bazı bireyler, aile sistemi, eğitim sistemi, sosyal hizmetler sistemi, dini sistemi, mal ve hizmetler sistemi, istihdam sistemi, politik sistem gibi sistemlerle birlikte hareket etmektedir (Zastrow, çev. Çiftçi, 2015:18). Bununla birlikte bir sistemin farklı parçalarının birbirinden izole olmayarak sistemi bir bütün olarak tamamlamak için birbirine bağlı

şekilde ve etkileşim halinde işlev göstereceği ve bütünün, her bir parçanın katılımı olmadan tamam olamayacağı (Teater, çev. Karatay, 2015:27) bilindiğine göre, bu sistemler bireyin etkileşim alanına göre değişmekte ve sivil toplum gibi gerek birey toplum etkileşiminin gerekse örgütsel etkileşiminin çok yoğun olduğu bir alanı da dahil etmek söz konusu olabilmektedir.

Bu yaklaşımda Teater (çev. Karatay, 2015:36)'a göre, bireylerle müdahalede özsaygıyı, kendilik değerini, baş etme becerilerini, bağımsızlığı ve yetkinliği artırma ya da ruhsal sıkıntıları azaltmak için girişimde bulunmaya çalışılabilir. Ailelerle ve gruplarla müdahalede üyelerin iletişim örüntülerini ve etkileşimlerini farkına varması ve değiştirmesi sağlanabilir. Alternatif olarak çevreye müdahaleler ayrımcılığı, baskıyı ve önyargıları azaltma, özel ihtiyaçlarını karşılama için bireyler ve grupların çevrelerine aktif olarak katılma imkanlarını çoğaltma gibi bireyler için uyumu artırıcı faaliyetlerde bulunabilir.

Ekolojik yaklaşıma göre, insan organizması ile çevrenin özellikleri karşılıklı uyum içinde olmalıdır. Sorun olarak nitelendirilen bir uyumsuzluğun ortadan kaldırılabilmesi için, bireyin işlevlerini tanımlamaya olanak veren davranışları, bireyin içinde yaşadığı çevre sistemleri ve bireyin sorun tanımlaması olmak üzere konunun açıklığa kavuşturulması gerekir. Davranışın, birden fazla çevre sistemi ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre, davranışları yalnızca uyarıcı ve uyarana verilen yanıt veya etki-tepki ilişkisi yoluyla açıklamak yeterli olmamaktadır. Zaman, fiziksel çevre koşulları ve sosyal etkileşim de davranışları olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkileyebilmektedir. Çevre ile etkileşim, bireyin gelişmesi ve yeteneklerini kullanması bakımından ona çeşitli fırsatlar yarattığı gibi, engelleyici de olabilir. Sorunlar, birey ile çevre arasındaki uyum dengesinin bozulması sonucu ortaya çıkmaktadır. Sorun, bireyin içinde yaşadığı çevreyi nasıl algılayıp yorumladığı, uyumsuzluğun hangi koşullarda ortaya çıktığı incelenerek belirlenebilmesidir (Duyan, 2010:172-173).

Yolcuoğlu (2013:381) da ekolojik sistem yaklaşımının sorun çözmedeki faydasını vurgulayarak, bazen yaşamın erken dönemlerinde maruz kalınan stresler ve riskler olsa bile daha sonraki dönemlerde bireyin sosyal desteği, sosyoekonomik durumu kötü değilse ve problem durumlarda gerekli tıbbi/psikolojik/sosyal destek sağlandığı takdirde, “geri dönüşsüz” diye düşünülen durumlarda dahi -yenik gibi görünen durumundaki basketbol

takımları gibi- pekala, muhteşem geri dönüşlerin yaşanabildiğine, bireylerin iyileşebildiğine dikkat çekmektedir.

Teater (çev. Karatay, 2015:37)'ın Gitterman ve Germain (1976)'den aktardığı ve onların ekolojik yaklaşıma dayalı olarak geliştirdiği “yaşam modeli”ne göre sosyal hizmetin amacı; insanlara yardım ederek onların kişisel ve çevresel güçlerini ve kaynaklarını bulup değerlendirerek onların yaşam stresörlerini hafifletmek ve/veya çevre ile aralarına girerek daha iyi kaynakların yaratılmasını sağlayıp bireylerin ihtiyaçlarını gidererek insan ve çevre arasındaki uyumun sağlanmasıdır.

Öyleyse bu çerçevede sivil toplumu ekolojik sistem yaklaşımıyla ele almak gerekirse sivil toplumun gelişimindeki ana faktör olarak “toplum sistemi” görülmektedir. Bu sistem kendi içinde de alt sistemlere ayrılıp birey, aile, grup, örgüt sistemi ve ekonomi, kültürel, eğitim, hukuk, bilgi ağı sistemi gibi sistemler olarak genişletilebilmektedir. Sivil toplum, toplumsal problemlerin çözümünde yer alan kuruluşlara sahip bir alan olduğu ve devletin yetersiz kaldığı alanlarda tampon görevinde yer almakta olduğu hatta sağlam bir örgütlenme zemini ile sosyal politikalar için etkili bir güç olabildiği kabul edildiğine göre yaşam modelinde olduğu gibi vatandaşların her alandaki çeşitli problemlerini tespit edip çözüme ulaştırdığında sivil toplum örgütlerinin geniş faaliyetleriyle onların yaşam kalitesini yükseltebilecektir. Böylece sivil toplum, birey-çevre etkileşiminde önemli bir görev başarmış olabilecektir.

Ayrıca “devlet-toplum-sivil toplum sistemleri” sistem teorisindeki gibi birbirlerinden izole olamamakta birbirlerini doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkilemektedir. Zira sivil toplum bağımsız olmasına karşın devletten bu bağımsızlığının sınırlarını çizecek olan devletten yasal desteğe ihtiyaç duyar, aynı zamanda sosyal hizmetin de temel kavramlarında yer alan sosyal politika, sosyal adalet, sosyal refah, yaşam kalitesi, demokrasi gibi unsurların gerçekleştirilmesi için hem devlet için denetim hem de devlete baskı oluşturabilmektedir. Bununla birlikte sivil toplum, gelişip büyüebilmesi ve sürdürülebilirlik için toplumsal katılıma yani bireye doğrudan ihtiyaç duymakta olduğu söylenebilir.

Diğer bir bakış açısıyla da ele almak gerekirse ekolojik sistem yaklaşımıyla sivil toplumda; bireylerin fikir ve uygulama üretme, toplumsal eksikliklere karşı harekete geçip onları iyileştirebilme, yardım edebilme, yanlışa karşı çıkabilme, iletişim kurabilme, örgütlenebilme gibi yaşam etkinliklerine bu alan izin verebildiği için bireylerin

enerjilerini olumlu yönler aktararak gerek bu uygulamaların muhatapları olan vatandaşlar için gerekse uygulayıcılar olan vatandaşlar için stresi önemli ölçüde azaltıcı etkisinin oluşabilme potansiyeli bulunmaktadır.

3.1.3. Sosyal hizmetin güçlendirme yaklaşımı ve sivil toplum

Ekolojik sistem yaklaşımı birey ve çevre arasındaki karşılıklı bağımlılık ve etkileşimi incelerken “güçlendirme yaklaşımı”, bireyler, gruplar, topluluklar ve/veya toplum ile iş birliği içinde uygulanabilen (Teater, çev. Karatay, 2015:68) ve bu sebeple sosyal hizmetin sıklıkla başvurduğu bir yaklaşımdır.

Güçlendirme, insanların, örgütlerin veya toplumların kendi yaşamları üzerinde kontrol yetisine sahip olabilmeleri olarak tanımlanabilmektedir. Güçlendirme, daha az güçlü bireylerin ve grupların güç ilişkilerindeki farklılıkları, güçlendirme yoluyla azaltmak için bir süreç/işlem ve çıktıdır. Güçlendirme; bireylere gruplara, ailelere ve toplumlara kendi içlerindeki ve çevrelerindeki kaynakları keşfetmelerine ve kullanmalarına yardımcı olma isteğini ve yardım etme sürecini ifade etmektedir. Sosyal hizmette güçlendirme terimi, insanların yaşamlarının kontrolünü almaları için gereksinim duydukları kişisel, kişilerarası ve politik güce sahip olmalarına yardımcı olmak ve onların yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen politikalar, kurumlar ve toplumsal tutumlarda değişiklikler yapacak şekilde müracaatçılarla çalışma tarzını ifade etmektedir (Duyan, 2010:198-199).

Güçlendirme yaklaşımının bir faktörü olan “sosyal destek” ise, bireye çevresindeki insanlar tarafından yapılan yardım olarak tanımlanabilmektedir. Kriz ve duygusal gerginlik durumlarında bireyler, doğal yardımcı olarak görülen aile üyeleri ve arkadaşlarına dayanma gereksinimindedirler. (Yolcuoğlu, 2014b:37). Bu temel dayanışma hali ile kişiler hem ruhsal ve hem de ekonomik olarak rahatlayabilmektedir. Ancak çağdaş insanın gereksinimleri ve diğer faktörler sebebiyle bu seçenek her zaman geçerli ve yeterli bir seçenek olamamaktadır.

Bu noktada Yolcuoğlu (2014a:141), “güç dengesizliğine” dikkat çekmektedir. Ona göre, toplumdaki “güç dengesizliğinin” ve olumsuz sosyal koşulların kurbanı olduğunu, kendisinin bir suçu olmadığını fark eden güçsüz bireyler, topluma yönelik eleştirel bir bakış benimseyerek sınıf bilinci geliştirir. Mağdur kitlelerin sorunlarının, yeterince güçleri olmayışından kaynaklandığını ve bunun bir kötü kader olmadığını

anlayarak, enerjisini bu işlevsiz toplumsal güç dengesizliğinin, doğru yönde değiştirilmesi yönünde harcamaya başlar. Kendini suçlama ve işlevsiz ajitasyon şemalarını terk ederek, yaşadıkları güçsüzlüğün ve sorunların, toplum kaynaklarına ulaşmalarının engellenmesinden -toplum zenginliğinden pay almalarından- ileri geldiğini tespit ederler. Risk altında yaşayan bireylerin enerjisini canlandıran bu farkındalık, değişim için ve yaşamlarını geliştirmek için sorumluluk almalarına, aktif katılımcı özne haline gelmelerine haklarını aramalarına olanak sağlar.

Bu sebeple hak arama mücadelesinde vatandaşlar profesyonel bir destek talebine ihtiyaç duymaktadır. İnsanın bu doğal gereksinimin ve talebinde gerek devlet desteği gerekse sivil toplum örgütlerinin desteği ön plana çıkmaktadır. Profesyonel bir seçenek olan sosyal hizmet uzmanları ise bireylere, ailelere, gruplara hatta topluma sırt vererek onların yaşamsal zorluklarını daha kolay atlmasına yaşadıkları “güç dengesizliğini” hafifletmeye yardımcı olabilmektedir. Bu anlamda sosyal hizmet uzmanlarının çözüm uygulamalarında “güçlendirme yaklaşımı” temel bir yaklaşım olarak kabul edilebilmektedir.

Güçlendirme yaklaşımında odak, ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, haklarını elde edebilmeleri ve hedeflerini gerçekleştirebilmeleri için bireyler, gruplar ve toplulukların iktidarını yerine koymaya yönelik müdahaleler gerektiren birey-çevre etkileşimine, bireylerin çevreden ve çevrenin bireylerden nasıl etkilendiklerine dair bir değerlendirmeyi kapsamaktadır. Bu yaklaşımın genellikle iki özel aşaması bulunmaktadır. İlki değerlendirme ikincisi de müdahaledir (Teater, çev. Karatay, 2015:71).

Sosyal hizmet uzmanının değerlendirme sürecine müracaatçının gücünü dahil etmesi kaçınılmazdır. Müracaatçı ile çalışırken sosyal hizmet uzmanları (müracaatçının) güçlüklerini çözümlenmeye yardımcı olmak için müracaatçının güç ve kaynaklarına odaklanma birlikte müracaatçıların kendi potansiyellerini geliştirme hakları olduğu (ve müracaatçıların cesaretlendirilmeleri gerektiği) konusunda büyük bir inanca sahiptirler (Zastrow, çev. Çiftçi, 2015:21). Müdahale sürecinde ise değerlendirme tamamlandıktan ve müdahale alanları belirlendikten sonra, sosyal çalışmacı ve müracaatçı hangi tür müdahalelerin gerektiğinin üzerinde birlikte anlaşılır. Buna ek olarak ekolojik perspektifin güçlendirme temelli yaklaşımın temelini oluşturduğundan hareketle, sosyal

çalışmacı ve müracaatçı hem bireysel hem de çevresel düzeyde müdahaleleri dikkate almak durumundadır (Teater, çev. Karatay, 2015:72-73).

Sosyal hizmet uzmanı, toplumdaki güç dağılımının analizini yaparak, güçsüzlüğün koşullarının, ihtiyaç sahibi birey ve aileleri nasıl böyle negatif etkilediğini göstererek, müracaatçılara aktarmak ve kendilerinin, toplum üyeleri olarak, potansiyel güç kaynaklarını tanımak, grupların harekete geçmeleri için kritik bir aşamayı oluşturmaktadır. Daha sonra topluluğun üyelerine problem çözüme, değişim için iş arama, kendini savunma, atılganlık, sosyal işlevsellik gibi “yaşam becerilerini” öğretir ve bunları geliştirmeye çalışır. Bu süreçte, toplum kaynaklarını harekete geçirmek ve ihtiyaç sahibi kitleler için savunuculuk, işe yarayacak etkili stratejilerdir (Yolcuoğlu, 2014a:414).

Güçlendirme yaklaşımının öğrenilmiş çaresizliğe karşı güçlü bir tavır olarak görülmesiyle beraber sivil toplumun günümüzdeki önemi ortaya çıkmaktadır. Sivil toplum, önce insan olmanın gerektirdiği doğal hakkını sonra vatandaş olmanın hak ve sorumluluğunu göz önünde bulundurarak, bireylerin yaşam standartlarını yükseltebilmek için çaresizliğe çare olma noktasında sosyal adaleti inşa edebilmek için önemli bir yerde durmaktadır.

Sivil toplum hizmetleri toplumun kolaylıkla ulaşabildiği bir alandır. “Toplum merkezli örgütlenmeler” aracılığıyla, devletin ulaşamadığı birçok noktaya ulaşip ihtiyacı olan bireylere sosyal hizmet sağlayarak onların yalnız olmadığını hissettirip güçlendirebilmesi, devlet merkezli örgütlenmelere sosyal girişimci ve savunuculuk rolüyle sosyal politikalar için baskı unsuru oluşturabilmesi ve sosyal iyileşmeyi sağlayabilmesi şeklinde önemli bir misyonu bulunduğu söylenebilir. Ayrıca sivil topluma örgütsel bazda bakıldığında vakıf, dernek ve sendikalar olarak sivil toplumun katılımcı yönüyle toplumu oluşturan tüm katmanlara sorumluluk aşılıyarak hem bireylerin “başkasına yardım etme” duygusunu ortaya çıkarıp onları ruhsal doyuma ulaştırır, hem de dayanışma ruhuyla hareket ederek toplumu haksızlığa karşı çıkma özelliği yükleyip kökten güçlendirebilir.

3.2. Sosyal Hizmetin Temel Kavramlarıyla Sivil Toplum İlişkisi

Sosyal bilimlerde pek çok kavram hem betimleme hem de değerlendirme amaçlı olup, aynı zamanda duygusal ya da kuramsal çağrışımlarla ve anlamlarla da yüklüdür. Örnek vermek gerekirse “sömürü”, “toplumsal sınıf” gibi terimler, ağır bir değer yükünü

de içinde barındırmaktadır (Yolcuoğlu, 2014a:175). Buradan yola çıkarak sosyal hizmet disiplini ve mesleğine ait kavramların gerek meslek hakkında en temel bilgileri vermesi gerek bu alanın vizyonunu oluşturması gerekse sosyal hizmetin hedeflerini net olarak çizebilmesi açısından önemli olduğu söylenebilmektedir.

Sosyal hizmet disiplininin temel kavramları kapsamlı olmakta ve bunlar birbirinden keskin bir çizgiyle ayrılmamaktadır, bir kavram diğerinin nedeni, bir diğerinin ise sonucu olabilmektedir. Bunlar kavramlar içinde insan hakları, sosyal adalet, sosyal politika, sosyal refah, sosyal yardımlar, demokrasi, sosyal kalkınma, yaşam kalitesi ve sosyal işlevsellik bulunmaktadır. Sosyal hizmet gerek uygulamada gerek uygulamaya zemin oluşturacak teorik bilgi de bu kavramlardan sıklıkla yararlanabilmektedir. Bu kavramlar sosyal hizmet alanı için “olmazsa olmaz” şeklinde nitelendirilebilmektedir.

Sosyal hizmet veya sosyal çalışma alanı bir meslek ve disiplini ifade etmekte ve ilkesel bir bakış açısıyla toplumdaki mağdur kesimler başta olmak üzere tüm ihtiyaç sahibi bireylere yönelerek devlet veya sivil toplum örgütleri gibi kanallar yoluyla vatandaşların iyilik halini yükseltme ve bunu koruma amacını taşımakta iken, sivil toplum alanı ise içinde sosyal hizmetin de yer aldığı devlet harici kapsamlı geniş bir alanı ifade etmekte ve toplum merkezli örgütlenmeler ile vücut bularak; topluma sorumluluk, katılımcı ruhu aşılama, tekel durumda olan devlet hizmetlerine karşı seçenek oluşturabilme, hatta örnek olabilme, devlete sosyal politika geliştirmesi için baskı oluşturabilme, hem kendi hem devlet hizmetlerini denetleyebilme, farkındalık yaratabilme gibi birçok işlevi bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebeple sivil toplum ile sosyal hizmetin arasındaki bu anlamsal bağlılığı derinleştirebilecek birtakım kavramların birbirini kapsayan ve birbirini destekleyen bu iki alan için kıymetli olabilmektedir.

Sosyal hizmet disiplini ile sivil toplum alanı insanın ihtiyaçlarını, insanca yaşamayı temel alarak çalışmakta ve birbirine dayanarak iş birliği içinde ya da iş birliği içinde olması uygun görülen iki alan olduğu görüşü hâkim olduğuna göre, sosyal hizmetin yararlandığı bazı temel kavramların sivil toplumla da doğrudan ilişkili olabilmesi durumu yadsınamaz bir gerçek olacaktır. Bu perspektifte sosyal hizmetin değerleriyle birebir örtüştüğü kabulüne göre insan hakları, sosyal adalet, sosyal politika, sosyal refah, sosyal yardımlar, demokrasi, sosyal kalkınma, yaşam kalitesi ve sosyal işlevsellik kavramlarının ele alınarak sivil toplumla olan ilişkisinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu düşünce rehber alınarak ele alınacak evrensel geçerliliği olan bazı temel kavramların sivil toplum ve sosyal hizmet ilişkisini de temellendirileceği ve bu şekilde aralarındaki bağın kuvvetliliğini daha net görülebileceği ve iş birliği vurgusu yapan bu çalışmayı destekleyebileceği düşünülmektedir.

3.2.1. İnsan hakları ve sivil toplum

Her insan, yalnızca insan olmanın gerçeğinden yola çıkarak belirli temel haklara sahip olma hakkına sahiptir. Bu bir “ayrıcılık” olarak tanımlamadan öte "insan hakları" şeklinde tanımlanan bir kavramdır. İnsan hakları, her birey için geçerli olup, bireye zarar vermek veya bireyi incitmek isteyecek insanlara karşı korumak için vardır. Ayrıca bu haklar, toplumdaki bireylerin birbiriyle bir arada ve barış içinde yaşamasına yardımcı olmak için var olan haklardır (<http://www.youthforhumanrights.org/what-are-human-rights.html>, Ulaşım: 03.07.2016). İnsan hakları, tüm insanlara özgü olup; milliyeti, ikamet yeri, cinsiyeti, ulusal veya etnik kökeni, rengi, dini, dili veya herhangi bir durumu ne olursa olsun değişmeyen haklardır. Ayrımcılık yapılmaksızın “herkes” eşit bir şekilde insan haklarına sahiptir. Bu haklar birbiriyle ilişkili, birbirine bağlı ve bölünemezdir (<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx>, Ulaşım: 03.07.2016).

Dünyada birçok kişinin kendi hakları hakkında bazı bilgilere sahip olduğu söylenebilir. Genel olarak kişiler, yiyecek hakkına ve kalacakları güvenli bir yere sahip olma hakkına, yaptıkları iş için para alma hakkına sahip olduklarını bilmektedir, fakat bununla birlikte diğer pek çok önemli hak bulunmaktadır. Öyle ki, insan hakları insanlar tarafından iyi bilinmediğinde, ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, adaletsizlik, baskı ve kölelik gibi kötüye kullanımlar ortaya çıkabilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan vahşetlerden ve muazzam hayat kaybından doğan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, herkesin haklarının ne olduğunun ortak bir anlayışını sağlayabilmek için 1948'de imzalanmıştır (<http://www.youthforhumanrights.org/what-are-human-rights.html>, Ulaşım:03.07.2016).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, “insan haklarının”, günümüzdeki ana referansıdır. Daha sonra 1953 yılında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin kabulüyle, uluslararası mahkeme, ülkelerin insan haklarına saygı göstermesini, “dilek ve temenninin ötesine” geçerek, ihlal durumunda bunu yaptırma bağlayarak garanti altına almıştır.

Örneğin, yaşama hakkı, özgürlük ve güvenlik içinde bulunma hakkı, inanç ve ibadet özgürlüğü, adli yargılanma hakkı, işkence ve kötü muamele uğramama hakkının muhatabı devlettir. 1966 yılında kabul edilen iki sözleşme olan, “sivil ve siyasal haklar uluslararası sözleşmesi” ve “iktisadi, sosyal ve kültürel haklar uluslararası sözleşmesi”, insan haklarının devletler için bağlayıcılığını perçinleyen önemli belgeler olmuştur (Yolcuoğlu, 2014a:270).

Evrensel insan hakları, çoğunlukla antlaşmalar, teamül, uluslararası hukuk, genel ilkeler ve diğer uluslararası hukuk kaynakları vasıtasıyla yasayla ifade edilmekte ve garanti altına alınmaktadır. Uluslararası insan hakları hukuku, insan haklarını ve bireylerin veya grupların temel özgürlüklerini teşvik etmek ve korumak amacıyla, hükümetlerin belirli şekillerde hareket etmesi ya da bazı eylemlerden kaçınması gibi yükümlülükleri ortaya koymaktadır (<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx>, Ulaşım: 03.07.2016). Böylece insan haklarının olası ihlallere karşı önlem almak adına caydırıcı bir rolü de bulunmaktadır.

Evrensel insan haklarının uygulanması sürecini bir merdivene benzetilirse eğer, bu hakların sorunsuz uygulanabilmesi ve korunabilmesi, desteklenebilmesi için atılacak ilk adım ülkelerde gelişmiş, yerleşmiş adil bir hukuk sisteminin oluşturulmasıdır. Bunun için de devletin “sosyal bir hukuk devleti” prensibine sahip olması beklenir. Yolcuoğlu (2014a:273)’na göre sosyal çalışmanın temel vurgularından biri olan sosyal devlet anlayışı, insan hak ve özgürlüklerine saygı gösteren, bireyin huzur ve refahını gerçekleştiren, teminat altına alan, kişi ile toplum arasında denge kuran, çalışanların insanca yaşamasını sağlayıp, işsizliği önleyici, gelir dağılımının adil olmasını sağlamaya yönelik tedbirler alan ve adaletli bir hukuk düzeni kuran devlettir. “Sosyal devlet; sosyal refahı artırabilen, sosyal adaleti sağlayabilen ve sosyal güvenliği, yönetilenleri koruyacak şekilde yaşama geçirebilen bir yapıdır” ve “sosyal devlet”, hukuk devletinin ileri aşamasıdır. Bu modelde devlet, toplumdaki güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği, yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü olan devleti temsil etmektedir.

Sosyal devletin temel amacı, herkese insan onuruna yaraşan asgari bir yaşam düzeyi sağlamaktır. Böyle bir yaşam düzeyini sağlayabilmek için en az şu sosyal hakların tanınması gerekir: çalışma hakkı, adil ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, konut hakkı,

sağlık hakkı ve eğitim hakkı (Yolcuoğlu, 2014a:274). Bu haklarla donatılan bir devlet sosyal olmakla kalmaz, aynı zamanda vatandaşların huzurunu ve o ülkeye ivme kazandırmayı da garantileyebilir.

Sivil toplum ise vatandaşın yanında vatandaşın lehine yer alan bir alan olarak kabul edilmektedir. Sivil toplum iki durumdan insan haklarına gereksinim duymaktadır. Bunlardan ilki, sivil toplumun örgütsel zeminini oluşturabilmek için gerekli olması, ikincisi ise vatandaşların hakları için savunuculuk rolüdür. Bu alan, sosyal devletin olduğu bir ortamda var olabilmektedir. Diğer taraftan ise sosyal devlet prensibinin devlet tarafından yaratılmasında baskın bir rolü bulunmaktadır. Sivil toplum var olma amacına uygun olarak tüm insan haklarının savunucusu ve insan haklarının gelişimine yönelik sosyal politika için devlete baskı oluşturan ya da baskı oluşturması gereken bir alandır. Çünkü birtakım organizasyonlar (devletler, cemaatler veya farklı devletlerin birlikteliğiyle oluşturulan yapılar, örneğin Avrupa Birliği, dini grup ve/veya otoriteler), savunmasız bireylerin temel haklarını korumakla yükümlüken, bu hakları ihlal eden yapılardır da. İnsan hakları savunuculuğu, bu yapılara karşı yürütülmektedir (Aktan, 2011:15).

Sivil toplum örgütleri insan hakları ihlallerini denetlemek, saptamak, ulusal ve uluslararası düzeyde kamuoyunu bilgilendirmek, insan hakları ihlal edilen kişilerin ulusal ve uluslararası organlara başvurusunda yardımcı olmak konularında etkili işlev yüklenebilirler. Ayrıca bu örgütler, insan haklarıyla ilgili gerekli inceleme, yayın, duyuru yapabilirler, ulusal ve uluslararası düzeyde toplumsal ve bilimsel toplantılar düzenleyebilir ve böylece kamunun, insan hakları konusunda duyarlılığın ve ulusal bilincin gelişimini sağlayabilir, insan haklarıyla ilgili çalışmalar yapan sivil toplum örgütlerinin uluslararası örgütlerle iletişim ve birlikteliklerinin gerçekleştirilmesi etkinliklerini arttırabilir (Aliefendioğlu, 1999:13).

Sosyal çalışma disiplini açısından söylemek gerekir ki, herkese uygun eğitim ve sağlık, bakım olanaklarına sahip olması, kimsenin yoksulluğa ve açlığa maruz kalmaması gibi “sosyal haklar” tesis edilerek güçlendirildiği sürece, o ülkedeki insani gelişme, sağlıklı değişme, toplumsal huzur ve barış ancak bu şekilde gerçekleşebilir (Yolcuoğlu, 2014a:284).

Sosyal hizmet, “toplumdaki dezavantajlı bireylerin mağduriyetlerini gidermek ve mağdur olmasını önlemek adına bireylerin yaşam kalitelerini yükselterek çalışma yapma”

misyonunu taşımakta olduğu söylenebilir, aynı zamanda “hak savunuculuğu” şeklinde önemli bir rolü de bulunur. Sivil toplum da sosyal hizmetin bu misyonunu destekleyen bir pozisyonda yer alarak insan haklarının gerçekleştirilmesine yönelik devleti denetleyebilmek için “hak savunuculuğu” yapmaktadır. Unutmamak gerekir ki, kazanılan ve kazanılacak tüm haklar ihtiyaçtan doğmaktadır, ancak hak talebi olmadan ne kadar ihtiyaç olursa olsun o hakların kazanılması devlet politikalarına bağlı olacaktır.

3.2.2. Sosyal adalet ve sivil toplum

Sosyal adalet, siyasal amaçlar çerçevesinde, özellikle farklılığın kabul edildiği bir yapıda izlenen ve eşitlikçi bir anlayış temeli üzerine inşa edilen sosyal, ekonomik ve çevresel sosyal politikalar bütünü olarak ifade edilebilmektedir. Toplumsal alanda eşitliğin korunması, her bireyin saygın, değerli ve eşit hakka sahip olduğu bilincinin yaygınlaştırılması, bu doğrultuda temel gereksinimlerin karşılanması ve ağırlıklı olarak dezavantajlı toplulukları içeren bir toplumsal yapıda eşit gelir dağılımının sağlanması sosyal adaletin temel çıktıları olarak görülebilmektedir (Tuncay ve Erbay, 2006:57).

Eşit paylaşım ve sosyal adalet kavramı, sadece ulusal bir problem olarak görülmemekte, uluslararası bir boyutu da bulunmaktadır. Adaletli bir hukuk sistemi ve sosyal sistem, artık sadece bir devletin kapsama alanıyla ilgili değildir. Böyle bir sistem devletlerarası kurumları hatta devletleri aşan, Avrupa Birliği gibi siyasi toplulukları dahi ilgilendiren bir konudur. Adil paylaşım konusu günümüzde, küresel bir özellik olarak, dünyanın farklı bölgelerinde ortaya çıkan derin uçurumlarla, kendisini göstermektedir. Bir tarafta açlıktan ve kuraklıktan ölen insanlar varken, diğer tarafta, neredeyse tek başına ortalama bir ülkenin toplam milli gelirinden daha fazla gelire sahip olan insanlar da bulunmaktadır. Bu durumun giderilmesi her şeyden önce hukuk devleti, sosyal devlet olma ve demokrasinin tam anlamıyla uygulanması ve uluslararası organizasyonların, bu işe önem vermeleri ile mümkün olabilir. Ayrıca burada, dünyada ekonomik güce sahip olan birey ve devletlerin de en azından ahlaki sorumluluk içinde davranmaları ve üzerlerine düşeni yapmaları gerekmektedir. Kesin olan bir şey varsa o da sosyal adalet kavramının tam anlamıyla, belki de hiçbir zaman ve hiçbir koşulda tesis edilemeyeceği gerçeğidir. Fakat, bu kavram bütün mal ve hizmetlerin mutlak eşitlik ilkesine göre paylaşımını da ifade etmektedir. Böyle bir yaklaşım, temelde adil olmayan bir yaklaşımdır ve böyle bir sistemde ütopyik bir sistem gibi görünebilir. Sosyal adalet kavramından anlaşılan ve beklenen birtakım sermaye ya da grupların tahakkümüne

sokmadan, herkesin çalıştığıının karşılığını alması ve sosyal paylaşımında, mümkün olduğu kadar sınıflar arasındaki farklılıkların giderilmesine hizmet edebilmesidir (Yolcuoğlu, 2014a:301-302).

Sosyal hizmet uzmanları devletin içinde profesyonel bir yapı olarak sosyal refahın üretim ve dağıtım mekanizmalarında rol alırlarken, sosyal adaletin işleyişine zarar getirebilecek sosyal politika uygulamaları ve hedefleri karşısında radikal, eleştirel ve muhalif bir duruş sergilemelidirler. Bu tutum büyük ölçüde sosyal hizmet disiplinin değer temeli içinde konumlanan demokrasinin de doğası gereğidir. Öte yandan sosyal hizmet uzmanlarının hem devletin içinde hem de müracaatçıların lehine onun karşısında olmasının pratikte oldukça güç olabileceğini de belirtmek gerekir. Bu güçlüğün aşılmasında önemli bir değişken sosyal hizmet mesleğinin amaçlarının ve eylem alanının kurumlar tarafından doğru biçimde algılanması ve benimsenmesidir (Tuncay ve Erbay, 2006:58).

Sosyal adalete ulaşabilmek için, özellikle emeğiyle geçen herkese milli gelirden, toplum yaşamına katılarak sosyalleşebildikleri ve yaşamlarını anlamlı, tatmin edici kılacak bir payın aktarılması şarttır. Bir toplumdaki bölüşüm modelinin, adalet ilkelerine uygun hale getirilmesi ve tüm yurttaşların asgari ve insan onuruna yakışır bir yaşam standardı seviyesine kavuşturulması “sosyal adalet” olgusunun temelidir (Yolcuoğlu, 2014:309).

Sosyal adalet, sıklıkla, “yeniden paylaşım” ve sosyal tabakalaşma mekanizmalarının yeniden yapılandırılmasını gerektirir. Çoğu durumda, önemli kurumsal değişikliklerin hukuki otorite gerektirmesi nedeniyle bu hedeflerin gerçekleşmesini sağlayacak yetkinliğe sahip olan tek güç devlettir. Ancak devlet, çoğu kez sosyal adalet için sadece çözüm değil, sorunun kendisidir. Dolayısıyla, sosyal adalete katkıda bulunmaya çalışan başka bir kuruluş kendini devletle karşı karşıya bulabilir. Bu açıdan, sivil kuruluşların devletin katkısı ve/veya devletle karşı karşıya gelmeleri olmaksızın sosyal adalet için çalışmaları oldukça zordur. Sosyal adaletin sağlanması, marjinalleşmiş gruplar ve ayrıcalıklı kişi ve kurumlar arasındaki güç ilişkilerinde değişim gerektirir (Gökşen, 2006:69-70).

Sivil toplumun, sosyal adaletin gerçekleşebilmesi için çalışmalar yapan bu konuda aktif rol oynayan bir alan olduğu bilinmektedir. Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerin

genel problemlerinden biri olan gelir dağılımı eşitsizliği sebebiyle sivil toplum, toplumun tarafında yer alarak sosyal adaletin var olabilmesi için çeşitli etkinlikler yapmakta ve farkındalık yaratabilmekte böylece toplumdaki “sorgulayıcılığı” geliştirebilmekte; devletin adalet sistemini denetleme, sistemdeki eksik yanlarını, bir mağduriyet olup olmama ihtimalini araştırma ve paylaşma, devlete karşı mağdur bireyleri destekleme gibi roller ile devletin var olan veya olası tahakkümüne karşı topluma koruyucu kalkan olabilmektedir.

Sivil toplum örgütleri Türkiye için en öncelikli ve önemli bulunan yolsuzluk, sağlık, demokrasi, düşünce ve ifade özgürlüğü gibi konularda da faaliyet göstermekte ve bazılarında başarılı olabilmektedir. Sivil toplumun içindeki gelişmekte olan çevre ve hak eksenli hareketler gibi alt sektörler sivil toplumdan önemli reform hareketlerine katılım olmasını sağlamış ve sosyal adalete katkısını artırmıştır. Böylece sivil toplum örgütlerinin gitgide daha çeşitli ve önemli konular etrafında örgütlendikleri görülmektedir (İçduygu ve ark., 2011:117).

Bu sebeple sosyal hizmet disiplini sosyal adaleti gerçekleştirilme mücadelesinde sivil toplum faktörünü göz ardı etmemeli ve sivil toplum örgütlerinin ya içinde yer alarak ya da bu tür örgütleri destekleyerek iş birliği içinde olmalıdır.

3.2.3. Sosyal politika ve sivil toplum

Geleneksel anlamda sosyal politikada beş temel alana ayrılmaktadır. Düzenli gelir; her bireyin hayatını idame ettirecek kadar yeterli bir gelire sahip olmasını sağlamak anlamına gelmektedir. Barınma; her bireyin temel ihtiyacıdır. Eğitim; eğitimin sağlanması, modern çalışma hayatının taleplerine hazırlanma, kısmen eğitilmiş bir işgücü sağlama ve çağdaş bir toplum içerisinde kişisel gelişimin ve vatandaşlığın genel şartıdır, Sağlık; kapsamlı sağlık hizmetlerini ve politikalarını kapsar. Bireye yönelik sosyal hizmetler; çocuk bakımı, toplum bakımı, ceza ve adalet sistemini kapsar. Bu alanlardan her biri, sosyal sorunların oluşmasını önlemek ya da oluştuğu takdirde onlara cevap bulmak ve vatandaşların refahını sağlamak amacı ile çeşitli hizmetleri sağlamaya yönelik politikaları içermektedir (Thompson, çev. Yıldırım ve diğerleri, 2014:66-72).

Koray (2008:36-37), zamanla gelişerek daha kapsamlı hale gelen geniş anlamdaki sosyal politikayı da şu nitelikleriyle tanımlamaktadır:

- ❖ Sosyal politika, temelde modern devlete ait bir politikadır ve varlığını, insan hakları ve demokrasi gibi siyasal gelişmelerle, liberal devlet anlayışını değişime zorlayan sınıfsal mücadelelere borçludur;
- ❖ Bir yandan demokratik bir sistem içinde devletin toplumsal sınıflar ve çıkarlar arasında uzlaşma sağlama ihtiyacı ve anlayışıyla ilgilidir, öte yandan devletin daha geniş alanda toplumsal eşitlik ve adalet sağlama yükümlülüğünden doğmaktadır;
- ❖ Bu nedenle sosyal politikayı hem makro ekonomik politikalarla hem de siyasal seçimlerle ilişkilendirmek ve bir toplumsal-siyasal ekonomi olarak düşünmek kaçınılmazdır;
- ❖ Sosyal politikaların geniş anlamda sosyal eşitlik ve sosyal adalet sağlayıcı bir işlev kazanması, sosyo-ekonomik hakların kabulü gibi hukuki bir temel, vatandaşlığın sosyal bir boyut kazanması gibi toplumsal siyasal bir gelişme ile çok yakından ilgilidir;
- ❖ Ücretli emeğin toplumsal bir dinamik olarak daha sınırlı ve güçsüz kaldığı toplumlarda ise, sosyal politikaların hem kapsamı ve içeriği yetersiz kalmakta hem de sosyal politikanın sosyal haklar veya sosyal vatandaşlıkla bütünleşemeyen bazı “sosyal hizmetler ve yardımlar” olmaktan öteye geçmesi mümkün olamamaktadır;
- ❖ Bu nedenle her ülkede az veya çok toplumun karşısına çıkan sosyal politikanın boyutları kadar, niteliği ve hedefleri de önemli olmakta ve bu nitelikler benimsenen devlet anlayışı açısından ayırt edici özellik taşımaktadır.

Sosyal politikanın farklı coğrafyalardaki tarihsel gelişim dikkate alındığında, bunların demokratik gelişmelerle, toplumsal güçler arasında daha dengeli ilişkilerle ve hem insan hakları hem de vatandaşlık anlayışının gelişimiyle yakından ilişkili olduğunu anlayabilmek mümkündür. Sosyal politikalar ancak sosyo-ekonomik hak ve özgürlüklerin kabulüyle genişlemekte ve hukuksal bir zemin, bir hak niteliği elde edebilmektedir. İnsan haklarına bu boyutların eklenmesinin gerisinde ise, en başta işçi sınıfının mücadelesi ve toplumsal bir güç konumuna gelmesi gibi etkenler rol oynamaktadır. Sosyal politikanın daha sonraki aşamalarında kadın, çevre gibi farklı odaklara yönelmesinde de bu konuları gündeme alan toplumsal hareketler etkili olmaktadır. Toplumsal güçlerin etkili biçimde devreye giremediği ülkelerde ise, insan haklarının daha az gelişmişliği gibi, geniş anlamdaki sosyal politikanın da hayata geçmesinde zorlandıkları görülmektedir (Koray, 2008:37).

Modern anlamda sosyal politikanın merhametten çok adalet düşüncesine, lütuftan çok hak temeline dayandığı gibi, bunlar gönüllü, gelip geçici, dar kapsamlı uygulamalardan çok kalıcı ve yaygın uygulamalar biçiminde olduğu söylenebilmektedir (Koray, 2008:42).

Sivil toplum örgütlerinin amaçlarına bakıldığında birçok yönden sosyal politikanın amaçlarıyla benzerlikler gösterdiğini söylemek mümkündür. Sivil toplum örgütü hem gelişmiş ve hem de gelişmekte olan ülkelerde sosyal hayata ve sosyal değişime önemli katkılar sağlamaktadırlar. Bu tür örgütler sosyal refah, sosyal bütünleşme, gelir dağılımı, çevre kirliliği, evrensellik gibi sosyal politikanın temel bazı amaçları doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Bir bakıma sivil toplum örgütleri kendi amaçlarına ulaştıkları ölçüde sosyal politikanın hedeflerini de gerçekleştirmiş olmaktadır (Şenkal, 2003:105).

Sosyal politikaların temelindeki ilkeler, insanlık sevgisini en yüce değer olarak görme ve insancıl değerleri, kişinin onurunu savunan felsefi ve edebi öğretilerden beslenmektedir. Bu bağlamda insan hakları temel alındığında, modern devletin sosyal politika alanındaki girişimleri, bir hayırseverlik veya yoksullara refah götürme amacından ziyade, her insan için aynı olan hakların herkese ve kesin olarak verilmesidir. Sosyal çalışmacılar sosyal politika konusunda derinlikli bilgi sahibi olması, ihtiyaç sahibi müracaatçı grupları için, neyin ulaşılabilir olduğunu ve bunun nasıl sağlanabileceği, başarılı sonuçlar elde etmek, sosyal politikaları zenginleştirmek için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini, çok iyi bilmek zorundadır (Yolcuoğlu, 2014a:187).

Sosyal politikalar, toplumdaki problemleri ve gereksinimleri takip ederek kendisini sürekli olarak “güncelleme” zorunluluğu olan ve aynı zamanda birtakım “değerleri” de içinde barındırması gereken bir özelliğe sahiptir. Devletin bu ilke çerçevesinde oluşturacağı sosyal politikalar ile toplumun ihtiyaçlarının azami olarak giderebilmesi önemlidir. Bununla birlikte sosyal hizmetin devlet tarafından yapılan sosyal politikaları uygulamada faaliyete geçiren bir alan olmaktadır. Ancak sosyal hizmet alanı sadece bununla kalmayıp, aynı zamanda insanla çalışan bir alan olması sebebiyle toplumsal gereksinimleri ve eksikleri araştırıp analiz edebilme, yani yapılan politikaların uygun veya yeterli olup olmadığını görebilme ve bu uygulamaların başarılı olup olmadığını test edebilme şansı elde eder. Böylece toplumun yanında yer alan sosyal hizmetin sosyal politikaların geliştirilmesi, iyileştirilmesi, yenilenmesi ile ilgili önemli

katkıları olabilmektedir. Bu anlamda sosyal hizmetin sosyal politika yaratmadaki rolü büyüktür. Sivil toplum ise sosyal hizmetin uyguladığı sosyal politikayı geliştirme, iyileştirme, yenileme konusundaki katkılarının yanında devlete baskı unsuru olarak sosyal politika yaratabilme katkısıyla da adaletin sağlanabilmesi, toplumun huzura kavuşmasına yönelik yarar sağlama misyonuna sahip olduğu söylenebilir.

3.2.4. Sosyal refah ve sivil toplum

Sosyal refahın hedefi, bir toplumdaki tüm bireylerin sosyal, maddi, sağlık ve boş zaman gereksinimlerini karşılamaktır. Sosyal refah, zengin ve yoksul tüm yaş gruplarının sosyal işlevselliğini artırmaya çalışmaktadır (Zastrow, çev. Çiftçi, 2015:38). Yoksulluğa karşı, işsizliğe karşı mücadele, asgari bir geçim düzeyinin sağlanması, sosyal güvenlik sistemi ve sosyal yardımlar, eğitim, sağlık, konut politikaları gibi uygulamalar sosyal politikanın temel uygulama alanlarıdır. Bu uygulamaların ulaştığı düzey ve sağladığı güvenlik de toplumun refah toplumu olarak ulaştığı gelişme düzeyini göstermektedir (Koray, 2008:95).

Zastrow (çev. Çiftçi, 2015:39), sosyal refahın konularını şu şekilde özetlemektedir:

- * Ailesi olmayan çocuklar için “evler” bulmak,
- * Alkol veya madde bağımlısı olan insanları rehabilite etmek,
- * Duygusal güçlükleri olan insanları tedavi etmek,
- * İleri yaştaki yetişkinler için yaşamı daha anlamlı hale getirmek,
- * Fiziksel veya zihinsel engeli olan kişilere mesleki rehabilitasyon hizmetleri sağlamak,
- * Yoksulların maddi gereksinimlerini karşılamak,
- * Suç işlemiş olan gençleri ve yetişkinleri rehabilite etmek,
- * Tüm ayrımcılık ve baskı yöntemlerini kaldırmak,
- * Ebeveynleri evin dışında çalışan çocukların bakımını sağlamak,
- * Çocuk ve iş istismarını da içerecek biçimde, aile içi şiddeti ödemek,
- * Maddi gereksinimi olanların sağlık ve yasal gereksinimlerini karşılamak,
- * Çeşitli kişisel ve sosyal güçlükler yaşamış olan birey ve gruplara danışmanlık vermek,
- * AIDS hastası olan bireylere, ailelerine ve arkadaşlarına hizmetler sağlamak,
- * Tüm yaş gruplarına yönelik dinlenme ve boş zaman hizmetleri sağlamak,

- * Bilişsel veya duygusal engeli olan çocuklara sosyalleşme tecrübeleri sağlamak ve onları eğitmek,
- * Yangın veya kasırga gibi fiziksel afetler yaşamış ailelere hizmet vermek,
- * Evsizlere elverişli barınma sağlamak,
- * Tüm çocukların ve yetişkinlerin normal büyüme ve gelişmelerini desteklemek ve artıracak programlar sağlamak,
- * İşsiz ve vasıfsız insanlara mesleki eğitim ve istihdam fırsatları sağlamak,
- * Siyahi insanların, göçmen işçilerin ve diğer azınlık gruplarının özel gereksinimlerini karşılamak,
- * Bireyleri, grupları, aileleri, örgütleri ve toplulukları, koşullarını geliştirmek için güçlendirmek.

Sosyal refah, modern sanayi ülkelerinin, toplumu oluşturan bireylerin kendi potansiyellerini geliştirebilmeleri, iyilik durumlarını sürdürerek toplumun etkili bir üyesi olarak katılım gösteren vatandaşlar olabilmeleri bakımından büyük önem taşımaktadır. Çünkü modern kavrayışta, çağdaş yaşamın karmaşıklığı göz önüne alınarak, bireylerin sosyal işlevselliklerini devam ettirebilmeleri için sistemin, vatandaşların sosyal statüsünü koruması gerekmektedir. Toplumsal, kültürel, ekonomik ve politik bakımdan “bireye, özne olarak değer veren” bu ileri düzeydeki bakış açısı, sağlıklı toplumsal değişmeyi ve gelişmeyi yöneten bir işlevsellik düzeyine işaret etmektedir (Yolcuoğlu, 2014a:191).

Sosyal refah kavramı iki aşamada şekillenmiştir. Kalıntı yaklaşımına göre, bireylerin gereksinimleri, aile ve piyasa ekonomisi gibi diğer sosyal kurumlar tarafından uygun bir biçimde yerine getirilmediği takdirde, devlet kurumlarının sosyal refah hizmetlerini sağlaması gereği üzerinde durmaktadır. Ancak, gereksinim içerisinde olan ve belli koşullara sahip olanlar bu olanaklardan yararlanabilmektedir. Yani, diğer ifadeyle, bütün diğer destek olasılıklarının tüketilmesinden sonra bireylerin sosyal refah hizmetlerinden yararlanabilmesi ile karakterize edilen bir devlet anlayışıdır (Özdemir, 2007:160-161).

Kurumsal yaklaşımın temelleri, aşağıdaki birbiriyle ilişkili üç düşünceye dayanmaktadır. Birincisi, bir ülkenin vatandaşı olan herkes, sunulan hizmet ve yararlardan faydalanma hakkına sahiptir. İkincisi, sosyal hizmetler evrensel olup, gelir, meslek, sınıf gibi farklar gözetilmeksizin herkese yöneliktir; çünkü vergiyi ödeyen vatandaşlar, yararlardan da faydalanma hakkına sahiptir. Üçüncüsü, sosyal refah

hizmetleri, hiç kimsenin yoksulluk sınırının altında olmayacağı bir yaşam standardını baz almaktadır. Refah kurumları aracılığıyla sunulan hizmetlerden yararlanabilmek için ne bir aciliyet durumu ne de normal olmayan koşulların varlığı söz konusudur (Özdemir, 2007:162-163).

Burada önemli olan nokta; tüm dünya ülkelerinin, modernleşme yolculuğunda ve gelişmişlik mecrasında, tortusal refah yaklaşımının sığ ve yetersiz felsefesinden ziyade, “kurumsal refah yaklaşımı”na doğru bir yönelişin, söz konusu olduğu gerçeğidir. Yani sosyal refah hizmetleri, hayırseverlikten kaynaklanan bir etkinlik olmaktan ziyade bir ülkenin vatandaşı olmaktan kaynaklanan bir insan hakkı kavramına dönüşmüştür. Dolayısıyla modern sosyal refah kavrayışı, her bir vatandaşın gereksinimlerinin karşılanması ve yaratılacak hangi optimum sosyal çevre ve kaynaklar yoluyla, bireylerin potansiyelleri, işlevselliklerinin daha iyi nasıl beslenip güçlendirileceği, arzu edilir bireysel toplumsal esenliğin nasıl sağlanabileceği arayışındadır. Bu ileri ve yüksek seviyeli sosyal anlayış, bireylerin değişimin getirdiği olumsuzluklara karşı adeta zırhlanması ve sağlıklı baş etme yanıtları verebilecek kapasiteye ulaşabilmesini sağlamaktadır. Bunun yanında, ülkenin sahip olduğu olanaklar, vatandaşların güç kazanarak toplumsal dinamizm yaratabilmesi yoluyla, ülke kalkınmasına da çarpan etkisi yaratabilmektedir (Yolcuoğlu, 2014a:191).

Sosyal refah, sosyal hizmete göre daha kapsamlı bir terimdir; sosyal refah, sosyal hizmeti kapsamaktadır (Zastrow, 2015:42). Sosyal hizmet, bireylerin esenliğini gözetmekte ve sadece problem çözmekle kalmamaktadır; sosyal hizmetin temel misyonunun ihtiyaçların giderilmesine yönelik çalışma yapmak olduğu ve sorunlar içinden çıkılmaz hale gelmeden önce tespit edilerek önlenmesi sürecini de kapsadığı söylenebilmektedir. Çünkü sosyal hizmetin çalışma alanı, hayat mücadelesinde zayıf kalan üçüncü bir destek bekleyen toplumun önemli bir kesimiyle ilgilendiği için, yapacağı çalışma ve hizmetler toplumun yararı için çok önemli bir özellik taşır. Aksi durumda ihmalkarlık ve önemsememe gibi nedenlerle toplumda gelişen birçok problem, zamanında müdahale edilmediği sürece bir kartopu gibi büyüyerek toplumun huzurunu ve refahını ciddi derecede engelleyebilmektedir.

Devletin sosyal refahı sağlamadaki rolüne bakıldığında elinde tuttuğu yetki, kaynak ve olanaklarla sorumlulukta ilk sırada yer aldığı söylenebilir. Bununla birlikte sosyal refahın tam anlamıyla sağlanabilmesi, toplumsal politikaların tam olarak

uygulanabilmesi için sivil toplum uygulamalarının ve etkinliklerinin de desteğine ihtiyaç vardır. Özellikle toplumsal problemlere en etkili müdahale yöntemi aslında henüz problemler çözülebilmeye aşamasındayken ve problem oluşmadan önce tespit edilerek yapılan müdahaledir. Sosyal refah, sosyal devlet anlayışıyla ve toplumsal gelişimle birlikte gerçekleşebileceğine göre sosyal devlet için gerekli olan politika ve uygulamalar için toplumda yerleşmiş bir sivil toplum anlayışına gereksinim olduğu söylenebilir. Böylece bir bütün olarak yeterli devlet politikaları, vatandaşlık bilinci, sivil toplum katılımı ve sivil toplum örgütlerinin politika yaratmadaki etkin rolü ve doğru sosyal hizmet uygulamaları ile iyileştirmenin yanında daha çok “koruyucu ve önleyici” anlayışa yer verilerek sosyal refaha ulaşma olasılığı artabilecektir.

3.2.5. Sosyal yardımlar ve sivil toplum

Dünya ülkelerinin çoğunda servetin belli aileler ve bireylerin elinde yoğunlaşmış durumda olduğu ne yazık ki bilinmektedir. Bu servetin küçük bir grubun elindeki birikimi diğerlerinin yoksunlaşması ile oluştuğundan aslında yoksulluk ve servet birbirleriyle oldukça bağlantılıdır. Ekonomik eşitsizliğin boyutları gelir ya da servet üzerinden ölçülmektedir. Buradaki gelir, bir kişinin yıllık kazanç miktarını, servet ise kişinin gayrimenkulleri, nakit birikimi, hisse senetleri, tahviller gibi varlıkları kapsayan toplam mal varlığını temsil etmektedir (Zastrow, 2015:170). Buradan yola çıkarak şöyle bir çıkarıma varmak mümkün görünmektedir. Servetin artması gelirin azalması ya da servetin artarken gelirin durağan kalması dengesizliğe işaret ederken, gelirin artıp servetin azalması ya da gelirin artarken servetin durağan kalması adil bir dağılımın olduğuna işaret etmektedir.

Hâlâ yirmi birinci yüzyılın en büyük problemlerinden biri olan gelir eşitsizliği ve sonucundaki yoksulluk sorunu devletlerin sosyal politikalarına göre azalmakta ya da artmaktadır. Burada doğru yaklaşım ve hangi müdahale yönteminin kullanıldığı çok önemlidir. Bu noktada sosyal politika uygulamalarından biri olan sosyal yardımlar bir çözüm yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır.

Sosyal yardımlar; temelde diğer sosyal güvenlik sistemlerinin boşluklarını dolduran eksikliklerini ve yetersizliklerini tolere eden, genellikle sadece münferit hallerde devreye sokulan, “tamamlayıcı ve onarıcı” bir sosyal güvenlik enstrümanıdır. Dolayısıyla da sosyal sigortalı olsun veya olmasın, gelir seviyesi düşük veya çok çocuklu olmak,

yüksek kira, iflas, doğal afet vb. değişik sosyal sebeplerden ötürü, gideri yüksek olan yoksul kesimlere, muhtaçlık derecelerine göre nakit ya da mal temini biçiminde yardım yapılması gündeme gelmektedir. Bu yönüyle “sosyal yardımlar”, sosyal sistemin olgunlaşması ve gelişmesine katkılar yapmakta ve adeta acil yardıma ihtiyaç duyan muhtaçlara yönelik karşılıksız ve şartsız ödemelerle onları açlıktan kurtaran bir nitelikte göstermektedir. Kişinin kamusal sosyal yardımlardan yararlanabilmesi için, muhtaçlık içerisinde olması gerekmekte olup, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Ekonomik Sosyal Destek Yönetmenliği’ndeki muhtaçlığın tanıma göre; “kendisini, eşini ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarını, bulunduğu mahalli hayat şartlarına göre asgari seviyede geçindirmeye yetecek geliri, malı veya kazancı bulunmama hali” olarak tanımlanmaktadır (Yolcuoğlu, 2014a:212-213).

Sosyal yardımların gerekliliğini ve önemini ifade eden temel yaklaşımlardan birisi olan yardımların “insani” yönü, kişinin “insan” olmasından kaynaklanan hakkı olarak, sosyal yardımı hak ettiği düşüncesinden doğmaktadır. Bu sayede ırk, dil, din veya cinsiyet ayrımı gözetilmeden sadece insan olmanın esas alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sosyal yardımların ele alınmasında ortaya konan diğer bir yaklaşım da “toplum odaklı” bakış açısıdır. Buradaki temel tartışma; sosyal yardıma muhtaç olanların, bu muhtaçlıklarının kendilerinden mi, yoksa toplumdan mı kaynaklandığı sorunsalı ile ilgilidir. Aksi takdirde, sadece bireyleri ilgilendiren küçük problemler yerine daha büyük toplumsal sorunların ortaya çıkması mümkündür (Karagöl ve Dama, 2015:9).

Çarkoğlu, “Türkiye’de Bireysel Bağışlar ve Vakıf Uygulamalarında Eğilimler” adlı çalışmasında görüşülen vakıf yöneticilerinden ile bireylerden bilgi elde ederek bazı bulgulara ulaşmıştır. Buna göre, bireysel bağışlar çalışmasından elde edilen bulguları; yoksullara yardım, vakıf, hayırseverlik kavramlarının algılanması ve bireysel bağışların yapılma biçimleri ve miktarları şeklindeki kilit temalar kapsamında toparlayarak sunmaktadır. Çalışmada bu temel bulguların bazıları şu şekilde özetlenmiştir:

- > Yoksullara yardım sorumluluğu: Görüşülen kişilerin büyük bir bölümü yoksullara yardımın devletin görevi olduğunu bildirmekte ve bu bağlamda özel hayırseverlik girişimlerine çok fazla sorumluluk yüklememektedirler,
- > Bağış Yapma Eğilimleri: Bağışlarda kurumsal aracılık çok düşük orandadır. Bireyden bireye doğrudan yapılan yardımlar yaygındır. İnsanlar, yoksul akrabalara, komşulara ve yakın çevrelerindeki insanlara doğrudan yardım etme eğilimindedirler,

- > Vakıf Amacının Algılanması: Vakıflar, temel olarak, yoksulluğun azaltılması için kurulmuş dinsel olmayan kuruluşlar olarak algılanmaktadır (Aydın ve ark., 2016:17-18).

Burada sosyal yardım hizmetlerinin devlet sorumluluğunda olduğu ve bu sebeple bireyler bir “sorumluluk” bilinciyle değil “hayırseverlik” düşüncesiyle bireysel ve yakın çevreye yardım yapmayı tercih ettiği dikkati çekmektedir. Ancak bununla birlikte bir sivil toplum örgütü olan vakıfların amacının sosyal yardım hizmetlerinde devlete destek rolünde olduğu görüşü de bulunmaktadır.

Yoksulluk, sadece belli bir kesimi etkilemekle kalmaz, tüm toplumu negatif yönde etkileyerek toplumsal kalkınmayı zayıflatmaktadır, bu yüzden sosyal bir problemdir. Sosyal yardım hizmetlerinin devlet merkezli olarak yürütülmesi doğrudur, ancak birtakım eksik yanları da bulunmaktadır. Yardıma ihtiyacı olan bireylere devletin ulaşması, tek olarak destek sağlaması zordur, farklı kanallara ihtiyacı vardır. Bununla birlikte çağımızda sosyal politika uygulamalarında son tercih olan sosyal yardıma başvurulması sosyal adalet için kesin çözüm sağlayamamaktadır çünkü yoksulluğu temelden çözmemektedir. Sivil toplum bugünün ve geleceğin katılımcı, bilinçli, toplumsal problemlere yönelik çözüme odaklı politikalar üretecek geniş bir alan yaratabilmektedir. Sivil toplumun bu etkin rolü benimsendiğinde daha etkili ve uzun süreli bir çözüm sağlanabilecektir.

3.2.6. Demokrasi ve sivil toplum

Demokrasi kavramı, içinde insan haklarına saygı, özgürlük, eşitlik ve sosyal adalet düşüncesi, çoğulculuk ve katılımcılık gibi öğeler barındırarak demokrasi kültürünün temel göstergelerini oluşturmaktadır. Demokrasi ve insan hakları kültürü; devlet yapısında, toplumsal sistemlerde ve insan ilişkilerinde, çok boyutlu olarak gerçekleşmektedir. Her alanda demokratik değer, tutum ve davranışların geliştirilmesi, insanın özgürlüğü ve mutluluğu, toplumsal örgütlenme ve nitelikli vatandaşların yetiştirilmesi, demokrasi insan hakları kültürünün temel dinamiklerini oluşturmaktadır (Yolcuoğlu, 2014a:236).

Bu arada yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden bağımsız yani “kuvvetler ayrılığı” ilkesinin de demokrasinin temel özellikleri arasında yer aldığını

belirtmek gerekir. Kuvvetler ayrılığı veya bir anlamda kuvvetler arasında bir dengenin kurulması, çeşitli kurumların işleyişini etkiler ve biçimler. Bu işleyiş aynı zamanda, demokrasinin temel ve ayırt edici bir özelliğine, yani bireyin sahip olabileceği özgürlüklerin ve hakların da bir teminatına işaret eder. Çünkü aksi takdirde örneğin, totaliter rejimlerde olduğu gibi, bireyler arasında gerek onların sahip olacakları imkanlar gerek haklar ve gerekse özgürlükler açısından bir eşitsizlik söz konusu olacaktır. Totaliter bir sistemde bazı bireyler bu özelliklere özgürce sahip olamayacakları gibi, onları eşit olarak kullanma olanağından da mahrum olurlar. Bu anlamda demokrasi, insan onuruna en fazla sahip çıkan, onu yücelten, onun gelişmesi için en uygun zemini sağlayan bir siyasi sistemin adı olarak kabul edilmek durumundadır. Yani kısaca demokrasinin ayrıcalığı, bireysel hak ve özgürlüklerin teminat altına alınabilmesidir (Ural, 1999:452).

Devlet iktidarının sınırları ve meşruluğuna ilişkin tartışmada sosyal kuvvetler olarak ön plâna çıkan sivil toplumdur. Demokrasinin temelini, yurttaşların devlete ve siyasal kurumlara duyduğu güven oluşturur. Sivil toplum örgütleri toplumsal ve siyasal düzeyde güveni üreten ve yayan kurumlar olarak, devletin meşruluğunu güçlendirir. Yurttaşlar yöneticileri kendilerinin de üye olduğu grupların üyeleri arasından seçtiğinde güven düzeyi yükselecektir. Güçlü, gelişmiş, demokratik yapılanmaları ve gelenekleri içinde barındıran bir sivil toplumun varlığı, devlet toplum arasındaki ilişkide ikinci tarafın etkinlik kazanmasını sağlayabilir. Toplum için devlet yaklaşımının egemenliğini mümkün kılar. Ancak aradaki güç dengesi toplumların özelliklerine ve devletin totaliter, kapsayıcı veya baskıcı niteliğine göre değişebilir. Baskıcı devletin varlığına karşın, iç dayanışmasını koruyabilen bir örgütlü sivil toplumun varlığı gelecek için bir umut anlamına gelmektedir (Kabasakal, 2008:74-75).

Keyman (2008:13)'a göre Michael Edwards'ın tabiriyle ifade edilen demokratik toplum alanı sivil topluma ahlaki ve siyasi değer yükleyen bir alandır ve sivil toplumun iyi ve adaletli toplum yaratmaktaki normatif işlevini simgelemektedir.

Eğer bir toplumda sivil itaatsizliğe olanak tanıyan bir siyasal kültür oluşmamışsa, mutlak ve tek bir gerçeğin arkasına sığınmış bir öznenin (şahıs, grup, cemaat), halkın ruhunu sahiplenmesinin, dolayısıyla farklı kimliklerin ve söylemlerin bastırılmasının, nihayet demokrasi ve sivil toplumun silikleşmesinin yolları açık demektir. Bu sebeple demokrasiye vücut veren siyasal haklar kadar, sivil toplumun ruhu olan medeni haklar da

önemli olup; bunların birbirini tamamlaması, yani demokrasi ve sivil toplumun örtüşmesi gereklidir (Sarıbay, 1997:35).

Sosyal grupların özerkliğini garantiye alan, devlet tarafından verilmiş yasalar çerçevesinde özerkliğini koruyan sivil toplumun varlığı demokratik meşruiyet için zemin hazırlayabilmektedir. Devletsiz bir toplumun toplumsuz bir devletin mümkünsüzlüğü bağlamında devlet-sivil toplum ilişkisinde demokratikleşme arayışının vardığı nokta, müzakereci demokrasi kavramıdır (Tosun, 2001:229).

Çoğulculuk, şeffaflık, katılım temelinde işlevsel olan demokrasi ve sivil toplum örgütleri, bireylerin kendilerini ifade etme alanıdır. Kentlileşme ve uygarlaşma temelinde gelişen sivil toplum, kentli kültürü ve farklılıkların birliğini içerir (Bayhan, 2002:10).

Müzakereci demokrasi, vatandaşların bilgilendirildiği ve birbirleriyle bilgi alışverişinde bulunduğu, toplumla ilgili görüşlerin oluşturulmasına katıldığı, siyasi süreçlere dahil olduğu bir modeldir. Bu niteliği itibarıyla müzakereci demokrasinin doğrudan demokrasi uygulamasına yakın olduğunu söylemek mümkündür. Müzakereci demokrasi, temsil esası yerine vatandaşların karar alma sürecine katılımına yani kararların müzakere ile oluşmasına vurgu yapmaktadır (Tunç, 2008:1125-1126).

Demokrasinin tabandan tavana doğru yaygınlaşması, politik kadroların yetişmesi, siyasi partilere sosyal bir taban oluşturması ve devlet üzerinde sınırlayıcı bir mekanizma rolünü oynaması gibi açılardan, sivil toplum çok kritik bir öneme sahiptir. Demokrasinin içsel boyutu, demokratik değerler ve bu değerleri ayakta tutan dinamizm ancak canlı, katılımcı bir toplumla sağlanabilir. Çünkü demokrasi de lütuf şeklinde kazanılan bir yönetim biçimi olmayıp, siyasal mücadele ve çabalar sonucunda kazanılan bir yönetim biçimidir. Sivil toplumun gelişmesiyle devlet, ulaşılmaz, sorgulanmaz, yarı-tanrısal bir otorite olmaktan çıkar ve eleştirilebilen, sorgulanabilen, gerektiğinde yanıldığı sivil toplum tarafından ortaya konabilen bir teknik örgüt ve hizmet veren yapı haline gelmektedir (Yolcuoğlu, 2014b:384).

Sosyal hizmet alanının “eşitlik” ve “adalet” vurgusuyla hareket etmesi gelir dengesizliğine karşı ilkeli olarak mücadele etmesi demokrasi varlığının bu alan için olmaz olmaz koşulunu oluşturmaktadır. Sivil toplum ise, devletin mutlak gücünü kırabilecek en önemli unsur ve toplumun çeşitliliğini ve problemlerini yansıtan çok sesli

bir yapıya sahip olduğu için demokrasiye işlerlik kazandırabilmektedir. Böylece sosyal hizmet müdahalesinden önce sivil toplum, örgütler vasıtasıyla yaptığı çalışmalarla sosyal hizmetin doğru tespitlere ulaşabilmesine, doğru hedefe yönelmesine destek olabilmektedir. Ayrıca sivil toplumun varlığı demokrasinin varlığı, demokrasinin varlığı ise sivil toplumun varlığı olabilmektedir.

3.2.7. Sosyal kalkınma ve sivil toplum

Sosyal hizmetlerin yakından ilişkili bulunduğu kalkınma kavramı sadece ekonomik büyümeyi değil sosyal gelişmeyi de içeren geniş bir kavramdır. Çünkü, sadece ekonomik büyüme ve gelişme sağlandığı takdirde toplumdaki sorunların çözüleceğini beklemek olanaksızdır. Bu nedenle, ekonomik ve sosyal gelişme kavramlarının kalkınma süreci içinde bir bütün olarak görülmesi gerekir (<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/153/oik605.pdf>, Ulaşım:11.04.2016).

Sosyal kalkınma sistemi kamunun ürettiği hizmetleri birey aile ve toplum yararına, ücretsiz veya sübvansede ederek, maliyetinin altında sunma olarak tanımlanabilmektedir (Yolcuoğlu, 2014a:312). Sosyal kalkınma anlayışı insanın yaşamını sürdürdüğü tüm hayat alanını ve bu alanın kapsadığı bütün unsurları iyileştirme daha modern hale getirme anlamını taşımaktadır. Yani nihai hedef mal ve paranın artırılması değil, insanın refah ve mutluluğudur (Kaya, 2008:50).

Sosyal kalkınma anlayışının temel özelliklerini genel çizgileriyle aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür:

- > Kalkınma, iktisadi büyümenin ötesinde insan yaşamının koşullarının iyileştirilmesiyle ilgili olmalıdır. Uzun dönemli çıkarları dikkate alan, kültürel farklılıkları, ekolojik dengeleri ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirlik boyutunu dikkate alan bir kalkınma anlayışı oluşturulmalıdır;
- > Disiplinler arası birleştirici bir yaklaşıma geçilmelidir. Buna göre, toplumun her alanında ekonomi temelli görüşün, yerini sosyal, politik ve kültürel boyutları da içeren diğer disiplinler ile birleştirici bir görüşe bırakması gerekmektedir;
- > Ortak çıkarların söz konusu olduğu gerçeği ile uzun dönemli çıkarlar için dünyayı bir bütün olarak uluslar üstü algılayan, sorumlulukların gelişmiş az gelişmiş tüm ülkelerin dayanışmasıyla paylaşıldığı bir yönetim anlayışı kurulmalıdır. Bu yeni

kalkınma anlayışında insanın ve doğal kaynakların doğru yönetimi, eşitlik, sosyal adalet önemli yer tutmaktadır. Ortodoks kalkınma anlayışının az gelişmiş ülkelere yönelik politika çözümü olarak önerdiği merkezi devletin yönetimine dayanan görüşünün, uluslararası finansal akımların bu ülkelerde borç krizine yol açmasıyla sonuçlandığı iddia edilmektedir. Oysa yeni kalkınma anlayışında ileri sürdüğü yeni yönetim anlayışı ile dış borçların yarattığı krizin ortadan kaldırılması mümkün olmamakla beraber, dış borçların yanlış dağıtılması engellenerek bağımlılığın ortadan kaldırılmasına yardımcı olacağı ileri sürülmektedir;

- > Demokratikleşme, sivil toplumun yaygınlaştırılması, ademi merkeziyetçilik, yerel yönetimlere daha fazla sorumluluk verilmesi, kaynakların yönetiminde yerel sivil topluluklara hükümetin yanında söz hakkı tanınması bu anlayışın sivil toplum kuruluşlarına verdiği önemi vurgulamaktadır (Kaya, 2008:50-51).

Sosyal kalkınmanın önemli araçlarından biri de sosyal hizmetlerdir. Sosyal yapının gelişmesi ve değişmesinde birinci derecede rol olan sosyal hizmetler günümüzde artık sadece muhtaç bireylere, yoksullara, marjinal gruplara hizmet götürme görevi ile sınırlı olmayıp, insan kaynaklarının geliştirilmesi, yaşam kalitesinin artırılması ve yerel toplumların kalkınmasının gerçekleştirilmesinde de önemli görevlere sahip bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, sosyal hizmetlerin gelir dağılımının düzenlenmesinde ve eşitsizliklerin giderilmesindeki rolünü de vurgulamak doğru olacaktır ((<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/153/oik605.pdf>, Ulaşım:11.04.2016).

ODI (Yurtdışı Kalkınma Enstitüsü- Overseas Development Institute), İngiltere'nin uluslararası kalkınma ve insani yardım konularındaki bağımsız düşünce kuruluşu olarak yer alma iddiasındaki bir kuruluştur. Bu kuruluş, yayınladığı “Politikaya Dahil Olma-Sivil Toplum Nasıl Daha Etkin Olabilir?” (Policy Engagement- How Civil Society Can be More Effective) adlı raporunda STK'ları oynadıkları işlevlere göre kategorize etmiştir. Kalkınma konusundaki başlıca STK fonksiyonlarını ise şu şekilde sınıflandırmıştır:

- ❖ Temsil (vatandaşların seslerini bir araya getiren örgütler),
- ❖ Savunuculuk (belirli konularda lobi faaliyetlerinde bulunan örgütler),
- ❖ Teknik girdiler (bilgilendirme ve tavsiye sağlayan örgütler),
- ❖ Kapasite geliştirme (diğer STK'lara, finansman dâhil olmak üzere destek sağlayan örgütler),

- ❖ Hizmet sunumu (kalkınma projelerini uygulayan kuruluşlar veya hizmet sağlayan örgütler),
- ❖ Sosyal işlevler (toplu rekreasyonel faaliyetleri teşvik eden örgütler) (Court et al., 2006:5).

Sivil toplum örgütleri, sivil toplumdaki belli ilgi gruplarını temsil etmek üzere organize olmuş kurumlardır. Etkinlik alanlarına göre belirtildiğinde, toplumun kalkınması amacını güden sivil toplum örgütleri sosyal ekonomik ve kültürel kalkınmayı hedeflerken; yardım amaçlı sivil toplum örgütleri dezavantajlı gruplar için insani yardım misyonunu üstlenmektedir (Yolcuoğlu, 2014b:380). Büyüme merkezli kalkınma yaklaşımları yerine insanı merkeze alan yeni kalkınma yaklaşımları STK'ları, kalkınma sürecinde devlet ile birlikte hareket eden “kalkınmanın yeni aktörleri” olarak tanımlanmışlardır (Kaya, 2008:53).

Toplumsal kalkınmanın aktörlerinden biri olan sivil toplum, devletin yetersiz kaldığı ya da kalabileceği noktaları örgütsel etik ve değerler çerçevesinde araştırarak kapsamlı çalışmalarıyla toplumun profili hakkında devleti bilgilendirebilmekte ve var olan kalkınma uygulamalarına yönelik toplumdaki olumlu veya olumsuz geri dönüşler olarak “denetleme” işlevi de görmektedir. Böylece sivil toplum, devletin sosyal kalkınma politikalarını oluşturabilmek, geliştirebilmek ve hizmette bulunabilmek için öncelik sırasını gözeterek toplumun hangi sistemlerine yönelik müdahale ihtiyacı olduğu hakkında yol gösterebilmektedir.

3.2.8. Yaşam kalitesi ve sivil toplum

Yaşam kalitesi, kişilerin temel ihtiyaçlarının, sosyal beklentilerinin karşılanmasını ve kişinin yaşadığı toplumun sunduğu fırsatlardan yeteneklerini kullanarak yararlanmasını ifade etmektedir (Şimşek, 2001:4).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 1997), yaşam kalitesini "hedefleri, beklentileri, standartları, ilgileri ile bağlantılı olarak, kişilerin yaşadıkları kültür ve değer yargılarının bütünü içinde durumlarını algılama biçimi" olarak tanımlamaktadır. Bu kavram, kişinin fiziksel sağlığı, psikolojik durumu, bağımsızlık düzeyi, sosyal ilişkiler, kişisel inançlar ve çevresindeki belirgin özellikler ile olan ilişkileri tarafından karmaşık bir şekilde etkilendiği geniş kapsamlı olan bir kavramdır (http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf, Ulaşım:28.07.2016).

Yaşamın bütünsel bir bakışla tüm boyutlarının üstün nitelikli olması kaliteli yaşamı olanaklı kılabilmektedir. Yaşam kalitesi ile yaşam standardı kavramları ise farklı kavramlardır. Yaşam standardı toplumlara, sınıflara, dönemlere göre değişkenlik gösteren, bireylerce tüketilen mal ve hizmet miktarı olarak açıklanabilir. Bunun en önemli örneklerinden birisi satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen milli gelirdir. Yaşam doyumu ise, kişinin beklentileri karşısında yaşam kalitesi unsurlarından elde ettiği hislerle ilgili bir karşılaştırma olup mutluluktan daha somut temellere dayanan bir kavramdır (Şeker, 2009:117).

Geniş bir kavram olan yaşam kalitesi, doğrudan sağlıkla ilgili konularının yanı sıra, sağlığı dolaylı yoldan etkileyen işsizlik, çevre ve diğer yaşam koşullarını da ele almaktadır (Şimşek, 2001:4). Bu sebeple yaşam kalitesinin pek çok bileşeninden söz edilebilir. Bunlar; sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma, yeterli beslenme ve korunma, sağlıklı bir çevre, hak, fırsat ve cinsiyet eşitliği, günlük yaşama katılma, saygınlık ve güvenlik olarak sıralanabilir. Bu bileşenlerin hepsi ayrı bir anlam taşıırken, herhangi birinin eksikliği kaliteli yaşamı olumsuz etkilemektedir (Şeker, 2011:22).

İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nin desteğiyle "Önce Çocuklar" projesi kapsamında öncelikli yaşam kalitesi göstergelerini 25 maddede sıralamıştır:

1. Sağlık personeli yardımı ile yapılan doğumların toplam doğuma oranı,
2. Rutin aşılama oranı,
3. Sağlık sisteminde hekim başına ve yatak başına düşen hasta sayısı,
4. Düşük doğum ağırlıklı bebek oranı,
5. Bebek ölüm hızı (0-1) yaş ve 5 yaş altı ölüm hızı,
6. Gebeliği önleyici modern yöntem kullanım oranı,
7. İntihar hızı,
8. İlköğretimde 8. Sınıfa erişim oranı,
9. Evsiz (barınacak yeri olmayan) insan sayısı ve oranı,
10. Sağlıklı suya hiç ulaşamayan hane oranı,
11. Kanalizasyona hiç ulaşamayan hane oranı,
12. Ortaöğretimde net okullaşma oranı,
13. Okul öncesi eğitimden yararlanan çocuk oranı (48-72 ay grubu-anaokulu/ana sınıfı),
14. İlköğretimde net okullaşma oranı,
15. Okuryazarlık oranı,

16. Meslek edindirme amaçlı yaygın eğitim programlarından yararlananların sayısı, oranı,
17. Sivil toplum örgütleri sayısı, üye sayısı ve oranı (dernekler, vakıflar, sendikalar, meslek kuruluşları),
18. Yasal bildirim süresinden sonra nüfusa kayıt olan çocuk oranı,
19. İstismara uğramış çocuk sayısı, oranı (2828 sayılı kanun kriterlerine göre),
20. Suça sürüklenmiş çocuk oranı,
21. Kişi ve mala karşı işlenen suçlarda davalı, davacı, sanık sayısı, oranı,
22. Korunma ve bakım altında bulunan kişi sayısı (çocuk, yaşlı, özürlü), oranı,
23. Korunma ve bakım için sırada bekleyen kişi sayısı (çocuk, yaşlı, özürlü), oranı,
24. Sosyal Güvenlik kapsamındaki insan sayısı (emekli sandığı, SSK ve BAĞ-KUR), oranı,
25. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından ve 2022 sayılı kanundan yararlananların sayısı ve oranı (https://www.unicef.org/turkey/pdf/_oc3.pdf, Ulaşım:29.08.2016).

Yaşam kalitesi göstergeleri maddelerinden anlaşılacağı üzere bu göstergeler birbirinden bağımsız değil birbirlerini etkileyebilmekte ve bu sebeple maddelerdeki oranların sadece bir kısmının olumlu olması yaşam kalitesinin varlığından söz edebilmek için ne yazık ki yeterli sayılamamaktadır.

Sosyal hizmetin nihai hedefi, toplumu oluşturan tüm bireylerin “yaşam niteliği”nin yükseltilmesi ve toplumsal yaşam koşullarının bireylere hizmet edecek şekilde organize edilmesidir (Yolcuoğlu, 2014a:342). Ancak bireylerin yaşam düzeylerine ivme kazandırmaya çalışan sosyal hizmetin bu hedefe ulaşabilmesi için öncelikle yaşam kalitesi olanaklarının devlet tarafından yaratılması gerekmektedir.

Sivil toplum alanı, bireylerin yaşamlarındaki sosyal etkinliğinin bir göstergesi olarak ifade edilebilmektedir. Çünkü bu alan kişilerin daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmesi için onları sorgulamaya, örgütlenmeye, katılıma yönelterek önemli bir seçenek yaratmaktadır. Bir yaşam kalitesi göstergesi olarak sivil toplumun toplumdaki etkinliği ve devlet üzerindeki etkililiği oranı ne kadar fazla ise kişilerin doğru sosyal politikalarla doğru sosyal hizmetlere ulaşma olasılığı artabilecektir. Ayrıca bu durum yaşam memnuniyetinin artmasına katkıda bulunarak vatandaşların yaşam süreçlerinde manevi doyuma ulaşması sonucunu da doğurabilecektir.

3.2.9. Sosyal işlevsellik ve sivil toplum

Sosyal işlevsellik kavramı, sosyal hizmeti anlamak ve ona diğer yardım amaçlı mesleklerden ayırmak için anahtar kavramlardandır. Pozitif sosyal işlevsellik, bireyin toplum içerisindeki başlıca rolünü gerçekleştirebilmesi ve kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için gerekli olan görev ve aktiviteleri başarabilme yeteneğidir. Temel ihtiyaçlar, beslenme, barınma, sağlık, kendini hasardan koruma, kabul görme ve sosyal destek, hayatın anlamı ve amacı olması gibi son derece temel endişeleri içermektedir. Toplum içerisindeki başlıca rollere örnek vermek gerekirse, aile ferdi olmak, ebeveynlik, çalışan olmak, komşuluk ve vatandaşlık bu rollerdendir. Bireyin sosyal rolleri, zaman içinde hayatı boyunca değişir ve rollerine bağlı beklentileri; bireyin cinsiyeti, etnik kökeni, kültürü, dini, mesleği ve cemiyetine göre değişiklikler göstermektedir. Yani sosyal işlevsellik kavramı hakkında söylenebilir ki bireyin sosyal ve ekonomik çevresi içerisindeki kapasitesinin ve eylemlerinin, talepler, beklentiler, kaynaklar ve fırsatlar ile eşleşme ya da uyuma odaklanmaktadır (Sheafor ve Horejsi, çev. Çiftçi, 2015:23).

Abraham Maslow (1943)'un "ihtiyaçlar kuramı"nda sunduğu çerçeveye göre; "Bütün canlıların gereksinimleri bir hiyerarşi içerisinde ve tüm gereksinimlerin temelinde güvenlik ihtiyacı bulunmaktadır ve bu durum fizyolojik ihtiyaçları da içermektedir. Daha sonra sevgi, saygı ve kabul görme, kendini gerçekleştirme gereksinimi gelmektedir. Bunu apartmana benzetirsek eğer zemin kat çökerse, diğer katların havada kalması mümkün olmayacaktır (Yolcuoğlu, 2014a:330). Bu çerçevede bireyler sağlam temeller inşa ederek hiçbir basamağı atlamadan ihtiyaçlarını noksansız karşılayabilmesi ile hem içsel olarak hem çevresel olarak işlevselliğini sağlayabilmektedir.

İşlevsel toplumun bazı temel ve önemli özellikleri şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Toplumun üyeleri insanca bir içtenlik içerisinde birlikte olmaktan zevk almaktadır, birbirini desteklemekte ve cesaret vermektedir.
- Kendilerinin ve toplumu oluşturan diğer bireylerin, subjektif görüşlerine ifade özgürlüğü olarak bakar ve saygı duymaktadır,
- Toplumun üyeleri, birbirleriyle açık ve dürüst bir iletişim içinde olmaktadır,
- Toplumun üyeleri kendi görevlerini ve sorumluluklarını yerine getirmekten, zor görevler olsa da toplum yararına bu işlerini yapmaktan kaçınmamaktadır,

- Toplumunu oluşturan bireylerin iyilik hali birinci derecede, vatandaşlık ikinci derecede doyum kaynağıdır. Çünkü bireylerin iyilik hallerinde meydana gelen bozukluklar, sorumlu vatandaş olabilmeyi de engellemektedir,
- Toplumunu oluşturan üyeler birbirine yakın ve yardımsever olmakla beraber, kişisel farklılıklara da saygı duymaktadır,
- Bireyler arasında, kendiliğinden oluşan pozitif bir etkileşim vardır. Katı kurallar koymaktan ziyade, yeni deneyimlere açık olmaktadır,
- Bireylerin davranışlarının kontrolünden ziyade, her konuda fikir alışverişi vardır. Baskıcı bir otorite, aşırı kontrol ve üstünlük yoktur; demokratik bir yaşam kültürü, hoşgörü ve insani gelişme vardır (Yolcuoğlu, 2013:313).

İnsan davranışlarının ve gereksinimlerinin en önemli özelliklerinden birisi birbirini etkileyen, birbirine bağlı bir sistem içerisinde yer almasıdır. Bir saatin çalışmasında gerekli olan işlevsel tüm parçalar gibi, toplumda sağlıklı bireylerin varlığı her sistemdeki sorunlu, işlevsiz bölgeleri tespit edip ona müdahale ederek sistemin işlenmesi mümkün olabilmektedir.

Bir meslek olarak sosyal hizmet sorun çözme ve değişme üzerine odaklanmaktadır (<http://www.shudernegi.org/?pnum=242&pt=Sosyal+Hizmet+Nedir%3F>, Ulaşım: 27.07.2016). Sosyal hizmetin amacı, insanların yaşam içinde sosyal rollerini yerine getirmeleri ve karşılaştıkları sorunlar ile baş edebilmeleri için yeteneklerini geliştirmek, insan ihtiyaçlarını yeterli ölçüde karşılanmasına olanak veren çevresel imkanları artırmaktır. Sosyal hizmetin mesleki etkinliğinin odağı, bireyin sosyal işlevselliği ve çevresi ile olan etkileşimi çerçevesinde değişme ajanlığıdır. Sosyal hizmet en temelde, sosyal işlevselliği aksaklığa uğratan bireysel ve/veya toplumsal sorun ve ihtiyaçlar ile bireysel ve toplumsal özelliklerin etkileşiminden doğan sorun ve ihtiyaçlar ile uğraşmaktadır (Şahin, 2002:2).

Sosyal hizmet mesleğinin profesyonel uygulayıcıları olan sosyal hizmet uzmanları, insanların sosyal işlevselliğini geliştirme sorumluluğunu yerine getirebilmek için sosyal gelişim ile halihazırda işlevlerini yerine getiren bir insanın yetenek ve performansını geliştirme, genişletme ya da daha ileriye götürme arayışına yönelir; sosyal tedavi ile bir bireyin ve ailenin işlevsiz, problemlili ya da sıkıntılı düşünce, his, davranış ve alışkanlıklarını değiştirmek veya düzeltmek için tasarlanmış eylemlerde bulunur; sosyal bakım ile de temel ihtiyaçlarına ulaşma ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılama

gereksinimi içinde olan kimselere, bu gereksinimlerini karşılamalarını sağlamak için tasarlanan aktivite ve çabalarda yer almaktadır (Sheafor ve Horejsi, 2015:24).

Sivil toplum örgütleri, yapmış oldukları etkinlik ve faaliyetleriyle ilgili oldukları konularda toplumu bilinçlendirmekte, “ortak iyi” etrafında kamuoyu oluşturup toplumun talepleri doğrultusunda bir baskı unsuru olmaktadır. Üyelerine, kurumsal katılım ve deneyimlerinden doğan demokratik tutum ve davranışlar kazandırmakta, otoriter yönetimden demokrasiye geçişler sırasında demokrasi kültürü yaymaları ve onu işlevsel hale getirmeleri açısından önemli bir rol oynamaktadırlar. Dolayısıyla sosyal düzen açısından, gelecek için tasarlanan demokratik toplumların oluşmasında önemli bir etkiye sahip olmaktadır (Özer, 2008:96).

Sosyal hizmet, bireylerin biyo-psiko-sosyal gelişimlerinde, ailelerin hem içsel hem dışsal olarak sağlıklı etkileşimde bulunmasına, toplumun refahını artırmada ve sosyal işlevselliğinde rol oynayan en önemli araçlardan biri olarak kabul edilebilir. Sivil toplum ise toplumun oluşan ve çözümsüz kalan problemler karşısında yükselen negatif enerjisini örgütlenme ile pozitif enerjiye dönüştürüp onlar için çözüm geliştirme, politika üretme, önleme ve korumaya yönelerek toplumun kendi kendini daha işlevsel yönetebilmesini sağlayarak böylece daha pahalıya mal olabilecek toplumsal patlamaların önüne geçilmesinde sivil toplumun önemli katkıları bulunabilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL HİZMET VE SİVİL TOPLUM İŞ BİRLİĞİNİN ELEŞTİREL ANALİZİ

4.1. Sivil Örgütlenmenin Toplumdaki Yeri: Devlete Karşı Mı Yoksa Devletin Yanında Mı?

Sosyal hizmetin uygulama yönünden olanakları itibarıyla devlet harici hizmetlere en iyi alternatif hizmet sunma yöntemlerinden biri olan ve politika yaratabilme gücü bulunan sivil toplum örgütlerinin devlete karşı mı yoksa devletin yanında mı yer alarak konumlanması gerektiği sorusu, sivil toplumla ilgili tartışılmalı muhtelif problemlerden biridir. Sorunun önemi, gerek sivil toplumun tanımsal karşılığını ve Türkiye'deki yerini görebilmek, gerekse 21. yüzyılda önemi daha fazla artan devlet merkezli hizmetlerin bir kolu olarak görülen sosyal hizmetin sivil toplumdaki vizyonunu çizilebilmek için gerekli görülmektedir.

Yakın tarihte, özellikle 1999 Marmara Depremi ve Avrupa Birliği uyum yasaları ile birlikte toplumdaki yerinin belirginleştiği görülebilen sivil toplum örgütlerinin günümüzdeki yeri, devletin yetersiz kaldığı noktalara ulaşarak toplumsal problemlerin çözümünde “destekleyici” rolde örgütler olması mıdır, yoksa bunun da ötesine geçerek, toplumun çıkarlarını gözeten ve sosyal politikalar için söz sahibi olan aktif topluma yönelen bir konumda olması mıdır?

Devlet, günümüzde vatandaşların ihtiyaçların giderilmesine yönelik hukuki temellerle faaliyet gösteren, bu amaçla var olan bir örgüt olarak kabul edilmektedir. Bünyesindeki çeşitli resmi kurum ve kuruluşlar aracılığıyla ihtiyaçlara göre planlar politikalar geliştirip uygulayarak topluma hizmet ulaştırabilmekte ve ulaştırması beklenmektedir. Bununla birlikte sivil toplum örgütü ise toplumun bağımsız, renkli yapısını yansıtmaktadır. Toplum merkezli örgütlenmeler olarak da söylenebilen sivil toplum örgütleri, vatandaşların gereksinimlerini dile getirmekle kalmayıp, bürokratik olmayan esnek yapısı sayesinde daha hızlı vatandaşlara ulaşım tampon olarak gerekli müdahalelerde bulunabilmekte böylece devlet hizmetlerine “destek” olduğu söylenebilmektedir. Ancak bunun yanı sıra devleti “denetleyici” olma özelliği de

taşımaktadır. Bu özellik, toplumu olası yanlış politika ve uygulamalara, hukuksuzluklara karşı kalkan gibi “koruyucu” bir işlev görür, bu sebeple önemli olarak kabul edilmektedir.

Sivil toplum örgütleri, ilkelerinden hiçbir şart altında taviz vermeyen, sorumluluk bilincinden dolayı örgütlenmesini “örgütlü sorumluluk”a asla dönüştürmeyen yapılardır. Aynı zamanda, sivil toplum örgütleri uzlaşmanın da mücadelenin de ilkelerinden kaynaklı olarak sürdürüldüğü politikalar güden örgütlenmelerdir (Akıncı, 2014:196).

Bir ülkede sivil toplumun gelişebilmesi için, sivil toplum unsurlarının devlet karşısında “bağımsız bir statüye” sahip olmaları ve şiddetten uzak, hukuk kuralları çerçevesinde, demokratik bir baskı mekanizması oluşturmaları gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının devlet müdahalesine maruz kalmaksızın ve devlete bağımlı olmaksızın, kendi varlıklarını, kimliklerini geliştirmeleri ve kuruluş amaçları doğrultusunda, “baskı grubu niteliği” gösterebilmeleri gerekir. Bunun başarılabilmesi için de sivil toplum örgütlerinin finansal amaç ve yasal bakımlardan, devletten özerk olması şarttır. Sivil toplum-devlet arasındaki bu ayrım ve ikilik, zaten günümüz modern toplum yapılarının ve çoğulcu demokratik sisteminin de bir ön koşulu olmaktadır (Yolcuoğlu, 2014a:324).

Ülkemizde, “sivil toplum örgütleri” adı altında bir hukuki statünün henüz tanınmamış olması toplum merkezli örgütlenmelerin örgütsel normlarını belirleyebilmek açısından ne yazık ki yetersiz kalmaktadır. Ayrıca sivil toplum örgütlerinin ülkenin yönetiminde politika belirleyici şekilde bir ağırlığı ne yazık ki bulunmamaktadır.

Bununla birlikte sivil toplum örgütlerine katılım zayıflığının olması ve devlet kontrollü bir yapı çizerek izin almadan yardım toplama hakkına sahip ayrıcalıklı sadece bazı sivil toplum örgütlerine devletin yer vermesi söz konusudur.

Türkiye yasal çerçevesinde hem merkezi hem de mahalli düzeylerde, karar verme sürecine STK’ların katılmasından açıkça bahsetmektedir. Aynı zamanda, her iki düzeyde de katılımı anlamlı kılacak somut mekanizmalardan yoksun olmaya devam etmektedir (Bullain ve Bikmen, 2006:23).

Devlet hukuk temelli olmayıp taraf olduğunda sivil toplum örgütleri arasındaki denge bozulduğundan, sağlıklı ve hakkaniyete dayalı bir sivil toplumun gelişebilmesi için, devletin “ideolojik değil, hukuk nitelikli” bir devlet olması şarttır. Bu anlamda devlet, toplumdaki çatışmaları, uzlaşmazlıkları, haksızlıkları gidermek suretiyle, sivil

toplumu öne çıkaran, sosyal taraflara önemli derecede söz hakkı tanıyan bir yapıda olmak durumundadır. Devlet ülkemizde olduğu gibi, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomiyle ilgili faaliyetlerin içinde ne kadar fazla yer alırsa, sivil toplum alanını o derece azaltmış olmaktadır (Yolcuoğlu, 2014:325).

Ülkemiz için belki de en büyük handikap, geçmişinden gelen ve bu zamana kadarki iyi niyetli girişimlere rağmen bir türlü kırılmamış biat kültürünün ve “yüce devlet” anlayışının toplumda varlığını sürdürmesidir. Bu da tamamen bağımsız bir sivil topluma ve örgütlenmeye ne yazık ki fazla bir alan bırakmamaktadır. Çünkü sivil toplumun can damarı olan “katılım”, toplumda yetersiz ve düzensiz olduğunda örgütlerin finansal ve ilkesel gücünü zayıflatarak devlete yönelik iş birlikçi değil bağımlı hale gelmesine neden olmaktadır. Ek olarak yapılan hizmet çeşitliliğinin az olması ve toplumun ihtiyaçlarını doğru okuyamaması sebebiyle talebe göre arz yaratamamaktadır. Bu da toplum ile sivil toplum örgütleri arasındaki mesafeyi derinleştirmektedir, denilebilir.

4.2. Sivil Toplumun Sosyal Hizmetle Olan Kan Bağı

Sosyal hizmet alanı hem disiplin olarak hem mesleki olarak öncelikleri belirleyip tüm bireylere ulaşarak insanların daimî esenliği için mücadele etme misyonu taşımakta olduğu söylenebilmektedir. Ancak bu mücadele belirli bir sistem ve düzen içinde gerçekleşebilmektedir. Böylece doğru zamanda, doğru odağa ve doğru şekilde müdahale edip çözüme kavuşturabilmektedir.

Sosyal hizmetin faaliyet alanı üç düzeyde ve müracaatçı grubun büyüklüğüne göre belirlenmektedir. Bunlardan mikro düzey üzerindeki çalışmalar bireyin kendisine ve onun en yakın ilişkilerine odaklanmaktadır. Mezzo düzey üzerindeki uygulama, kişiler arasındaki ilişkiler ile ilgilenirken, ilgilendiği ilişkiler aile ile alakalı olanlardan daha az yakınlık içeren organizasyon ve enstitü temsilcileri arasında meydana gelmiş ilişkilerden kişisel manada daha anlamlı olanlara odaklanmaktadır. Makro düzey uygulamalar ise örgüt, topluluk, devlet ve tüm toplumla olan çalışmalarını içermektedir (Sheafor ve Horejsi, çev. Çiftçi, 2015: 28-29).

Sivil toplumun ise bu alana üç düzeyde de yardım etmekte ve desteklemekte olduğu söylenebilir. Buna göre:

- Makro düzeyde uygulamalara sivil toplum örgütsel olarak ilkesel bir duruş sergileyerek sosyal hizmete destek vermekte ve sosyal hizmetin savunuculuk, sosyal adalet, insan hakları gibi insanı kapsayan birçok faaliyetlerinde ve toplum yararına politika yaratmada etkili bir aracı ve yardımcı bir faktör olarak yer alabilmektedir.
- Mezzo düzeyde uygulamalara yönelik sivil toplum örgütleri çeşitli hizmetler ve projeler, kampanyalar yoluyla grupların problemlerine odaklanıp sosyal problemlerin insanlarda yarattığı ağır yükü hafifletici bir yol sunarak sosyal hizmet alanıyla entegre çalışabilmektedir.
- Mikro düzeyde uygulamalarda ise sivil toplum bakış açısını biraz daha daraltıp odağını bireyin ve onun yakın çevresinin ihtiyaç ve problemlerine yönelterek hizmet üretmekte ve mağdur veya mağdur olmaya meyilli bireylere zamanında müdahale etmeye çalışabilmektedir.

Sivil toplum, sosyal hizmetin “hem yakın hem de uzak gözlüğü” gibidir. Sosyal hizmet disiplini, bu gözlük yardımıyla toplumsal problemleri ihtiyacına göre daha net, daha açık ve daha objektif biçimde görebilme şansını elde edebilmektedir. Bu alan mikro çerçevede müdahale etmek istediğinde sivil toplum ona adeta yakın gözlük olur ve problemler daha yerel, ayrıntılı, görülemeyen bulanık kısımları gösterebilen verilerle doludur. Sosyal hizmet hem akademik hem sosyal çalışmacılar aracılığıyla bu verileri yakalar, yorumlar ve buna göre müdahale edebilir. Sosyal hizmet, makro çerçevede müdahale etmek istediğinde ise bu alan için sivil toplum adeta uzak gözlük olur ve kapsamlı, toplumsal, hatta evrensel problemleri bu gözlük sayesinde daha geniş bakış açısıyla rahatça görebilir ve bu açığa uygun olarak müdahale edebilir.

Sheafor ve Horejsi (çev. Çiftçi, 2015: 29), sosyal hizmetin yaptırımlarından biri olan kâr güden ve gütmeyen kuruluşların sosyal hizmet uzmanlarının işlevlerine dikkat çekip, bu organizasyonların sosyal hizmeti sosyal hizmet uzmanlarını hizmet vermeleri için işe alarak ve ücretle çalıştırarak ya da serbest çalışanlardan veya diğer kuruluşlardan hizmet satın alarak desteklediğini ifade etmiştir. Böylelikle dolaylı olarak toplum sosyal hizmet uzmanlarının spesifik hizmetlerine izin vermekte ve ödemedede bulunmaktadır. Hizmete olan bu onayın karşılığında, sosyal hizmet uzmanları yüksek kaliteli hizmet sağlamak ve sosyal hizmet uygulayıcılarının etik değerlere sahip ve ahlaklı olduklarını garantileyecek makul adımları atmak zorundadır.

Toplum merkezli örgütlenmeler, projelerde, etkinliklerde bir profesyonel olan sosyal hizmet uzmanlarına yer vererek devlet hizmetlerinin tekel yapısını kırıp hem topluma hem sosyal hizmet uzmanlarına alternatif sunabilmektedir. Kar gütmeyen bu kuruluşların özelliğine göre (vakıflar, dernekler, sendikalar ve diğerleri), bireylerin, grupların ve toplumun yıkıma uğratan problemlerini önce analiz ederek tespit edip, daha sonra bireylere çeşitli ulaşım kanallarını kullanarak hizmet yaratabilmektedir. Bu yolla sivil toplum örgütleri devlete örnek uygulamalar geliştirebilmekte doğru zamanda doğru müdahalelerle hizmetlerini daha sağlıklı yapabilmektedir. Ayrıca sivil toplum bireyin önce insan sonra vatandaş olmasından dolayı elde ettiği birtakım önemli hakları hatırlatarak toplulukları harekete geçirebilmektedir.

Sosyal çalışma veya sosyal hizmet mesleği devlet denetimi ve kontrolünde gerçekleştirilen politika uygulamalarını kapsarken sivil toplum ise hem kendi kendini hem de devletin sağladığı sosyal politika uygulamalarını denetleyen bir mekanizmaya sahip olması sebebiyle sosyal hizmet uygulamalarına daha geniş bir alan bırakabilmektedir. Bu yaratılan geniş alan sayesinde uygulamada da önemli bir fark oluşabilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ekonomik, kültürel, eğitim, sosyal haklar gibi temel alanlarda gelişimini henüz tamamlamamış olup gelişimini yavaşça sürdüren bir devlettir. Bu sebeple ülkemizin birçok eksikliği ve problemlerinin bulunmakta olduğunu söylemek bu noktada yanlış olmayacaktır. Çünkü toplumsal esenliğin sağlanmasında temel göstergeleri oluşturmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse 2014 yılı İnsani Gelişme Endeksi (İGE) değerine göre 187 ülke ve bölge içinde 69. sırada yer alırken 2015 yılı İGE değerine göre ise 188 ülke ve bölge arasında 72. olmuştur (<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2015/12/14/turkey-ranks-72th-in-human-development-index-hdi-.html>, Ulaşım:18.09.2016).

Ülkemiz, yaşam mücadelesinde başarısızlığa uğramış, inancını yitirmiş, önemsenmemiş, unutulmuş, destek bekleyen vatandaşlarla doludur. Bu ileride oluşabilecek sosyal patlamaların öncü bir uyarı bilgisidir, denilebilir. Bu çerçevede düşünülürse yapılacak tüm hizmetler sadece mağdur kişilerin faydasına değil tüm toplumun faydasına olacaktır. Örgütler yoluyla sivil toplum alanı uzman bir dal olan sosyal hizmet disiplin ve mesleği ile entegre çalışarak daha fazla insana ulaşarak hizmet ulaştırabilme, koruyucu ve önleyici uygulamalara yer verebilmektedir. Bu misyonu

kısmen başarabilen örnekler ülkemizde mevcut olmakla birlikte yeterli düzeyde değildir. Çünkü devlet tarafından yasal yetersizlik, kültürel eksiklikler ve katılım zayıflığı, sivil toplum örgütlerinin kalite yoksunluğu gibi unsurlar bu durumu güçsüzleştirebilmektedir.

4.3. Katılımcı Toplum İçin Sosyal Politikalar

Herkesin topluma vatandaşlık temelinde eşit katılımı esas olarak görülmektedir, elbette bu da hak temelli bir sosyal politika anlayışını gerektirmektedir. Ancak Türkiye’de toplumsal katılımın devlet tarafından teşvik edilmesi ile ilgili ciddi sıkıntıların olduğu söylenebilir. Buna göre, 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulduktan sonra, 1986’da kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nun 2004 yılında genel müdürlüğe dönüşmesiyle ilerleyen sürecin sonunda ortaya çıkan ve Türkiye’nin en önemli sosyal yardım kurumu olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM), bu bakanlığa devredilmiştir. Aynı zamanda, daha önce Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesindeki Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Primsiz Ödemeler Müdürlüğü’nün sorumluluğundaki engelli ve yaşlı aylıklarıyla yeşil kart ödemeleri de SYGM’ye aktarılmıştır. Bu şekilde, çalışarak kazanılan bir hak olarak görülen sosyal güvenlik ile dul, yetim, gazi, engelli, muhtaç durumda yaşlı veya sadece muhtaç kategorilerindeki insanlara yapılan ve hak olarak görülmeyen yardımlar birbirlerinden kurumsal anlamda tamamen ayrılmıştır. Halen “gerçek vatandaş” olarak görülenlerle ilgili işlemler Çalışma Bakanlığı altındaki Sosyal Güvenlik Kurumu’nda yürütülürken, yardıma ve korunmaya muhtaç olarak algılanan kadınlar, engelliler, yaşlılar, çocuklar ve yoksullar ile ilgili işlemler ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nda hayırseverlik ve aile odaklı politikalarla yürütülmektedir (http://www.spf.boun.edu.tr/_img/1439808653_sosyal_politika_ilkeler_durum_tespiti_ve_cozumler_-_aralik_2014.pdf, Ulaşım:27.08.2016).

Sosyal hizmet anlayışıyla değerlendirildiği zaman, toplumun vatandaşlık hakkı olan hizmet talep etmeden herhangi bir hizmete ulaşması ya da lehine çıkabilecek bir sonuca ulaşabilmesi hak yoluyla değil ancak “sadaka” yoluyla olacaktır. Bu sebeple doğru ve yeterli sosyal politikaların oluşturulabilmesi için toplumsal katılım anlayışının önce toplumda karşılık bulması gerekmektedir.

Sivil toplumun demokratikleşmesi kendisini oluşturan sosyal hareketlerin taleplerini karar alma süreçlerine ekleme olasılığına sahip olmaları anlamına geldiği

sürece, bu süreç beraberinde devlet politikalarının demokratikleşmesini de getirecektir. Ancak modern örgütün güç merkezli yapılanma biçimi ve merkezden çevreye doğru işleyiş tarzı kendisini bir sosyal kontrol mekanizması haline getirmektedir. Bu da katılımcı örgüt yaşamını engellemektedir. Bu anlamda hem devlet hem de sivil toplum örgütlenmesinin yeniden tanımlanması katılımcı demokrasinin gerçekleştirilmesi sürecinin vazgeçilmez unsurudur (Üstüner ve Keyman, 1995:34).

Toplumun katılımcı örgüt yaşamını ifa edebilmesi ve yaşatabilmesi için devletin benimsemiş ve köklü bir adil bir yönetim anlayışına sahip olması gerekir. Bu noktada 21. yüzyılın olmazsa olmaz gereksinimlerinden biri olarak kabul edilen ve birçok alanda otoriterliğin kırılmasında etkili araçlardan biri olarak görülen yönetişim kavramı önemli görülmektedir.

Dünyada giderek yükselen iyi yönetim ve katılımcılık, hesap verebilirlik, başarılı kararların birlikte alınması felsefesi çerçevesinde yönetim kavramı öne çıkmaktadır. Yönetişim, sosyo-ekonomik, kültürel ve mekânsal yeniden yapılanmayı kapsayan ve hiyerarşik ve tepeden inmeci bir yönetim yapılanması yerine, yatay ilişkiler temelinde yükselen, tabana dayalı, gücünü halktan alan, yerinden, katılımcı, şeffaf, demokratik, denetime ve hesap vermeye açık politikalar, kurumlar ve buna uygun davranışlar üzerine oturan yeni bir ilişkiler sistemini hedeflemektedir. Gelişmiş bir ülke olabilmek için, sivil toplumun güçlendirilmesi, sivil topluma yetki devri yapılması, yurttaşların inisiyatiflerinin artırılması ve yönetim süreçlerine daha etkili ve gelişme sağlayacak tarzda katılması, zorunluluk arz etmektedir. Ancak bu yollarla, bireysel ve gruplar düzeyinde yönetime kararlara, politika süreçlerine katılım, örgütlenme düzeyinde hesap soran denetleyen ve kamu yararını içselleştirmiş baskı grupları ve kurumsal düzeyde ilkeler-kuralların kalitesi ile tüm bunlardan güç alan etkili kanun uygulamalarıyla, hukukun üstünlüğünün egemen kılınması olanaklı hale gelebilecektir (Yolcuoğlu, 2014:181-182).

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) tarafından yürütülen Türkiye'nin Stratejik Vizyonu 2023 Projesi'nde geliştirilmesi planlanan alt başlıklardan biri olan "Sosyal Politikalar ve Sivil Toplum"da, modern sosyal politikalar uygulamalarını teknik ve yönetim düzeyinde yüksek verimlilikle uygulamakla birlikte yeni bir strateji olarak; insan mutluluğunu temel alan, soyut projelere, sivil topluma yatırım yapan, maddi, manevi insan güvenliğini merkeze koyan ve bu temelde (tarihî

referanslarından da ilham alarak) proaktif sivil kurumların inşasını hedefleyen/destekleyen bir vizyonun kurumsallaşmasına stratejik katkı sektör çalışmalarının misyonu olarak tanımlanmıştır (<http://www.tsv2023.org/index.php/stratejik-lokomotif-sektorler.html?id=160>, Ulaşım:24.08.2016). Bununla birlikte ileriki projelerden biri olarak yer alan Türkiye'nin Stratejik Vizyonu 2053 Projesi'nde de birebir aynı hedeflerin olduğu dikkati çekmektedir (http://www.tasam.org/Files/Etkinlik/File/ProjeDosyasi/SPS53_Konsept_pdf_a0794ed0-fe16-4c8b-9f12-fcbe50d5bffa.pdf, Ulaşım:24.08.2016).

Günümüz Türkiye'sinde katılımcı toplum zemini ve sivil toplum için sosyal politikaların inşası hedef projelerde yer almakla birlikte ne yazık ki uygulamada zayıflıklar söz konusudur. Aynı zamanda sosyal politikalarla ilgili koyulan hedeflerin, bulunduğu çağ ile paralel olması, hedeflerin ve politikaların da “proaktif” olması açısından önem arz etmektedir.

4.4. İşlevsel Toplum İçin Etkili Sivil Toplum Uygulamaları

Bir ülkede işlevsel, etkili bir sivil toplumdaki bahsedebilmek için toplum merkezli örgütlerin tek başına niceliksel özelliklerine değil, niteliksel özelliklerine de bakılması elzemdir. Çünkü bu tür örgütler topluma fayda sağladığı sürece anlam kazanabilmektedir.

Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının işlevselliğine yönelik Yaşama Dair Vakıf (YADA)'ın önemli bir araştırması mevcuttur. YADA, “Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Algı ve Yaklaşımlar” adlı araştırma raporunda belirttiği üzere topluma göre sivil toplum kuruluşlarının itibarını olumlu etkileyen faktörlerden **toplumsal fayda, yardım işleri ve yapıp ettikleri** ön plana çıkarken topluma göre sivil toplum kuruluşlarının itibarını olumsuz etkileyen faktörlerden ise **pasiflik, etkisizlik ve tanınırılık sorunu** toplumun gözünde STK'ların itibarını düşüren unsurlar olarak ön plana çıkmıştır. Toplum daha aktif ve sonuç üreten bir sivil toplum beklemektedir. STK'ları daha yakından tanımak istemekte ve daha etkin olmalarını talep etmektedir (YADA, 2014b:35-36).

YADA'nın raporuna göre çıkan sonuçlarda sivil toplum örgütlerinin varlığını devam ettirebilmesi için gerekli olan en temel özelliklerin ülkemizde toplum nezdinde pek görülmediği, bu anlamda “zayıf” olarak nitelendirilebilecek bir duruşa sahip olduğu dikkati çekmektedir. Ancak buna rağmen kamuoyunda ön planda yer alan, sosyal hizmet

disipliniyle örtüşen, devletle iş birliğini gözeten, ama sivil konumunu koruyabilen, alanında başarılı, umut verici, etkili bazı saygın sivil toplum örgütlerinin uygulamalarından söz edebilmek mümkündür.

Bu tip başarılı uygulamalara ilk örnek olarak devlet tarafından vergi muafiyeti tanınan, kâr amacı gütmeyen, izin almadan yardım toplama hakkına sahip ve kamu yararına çalışan kuruluşlardan sayılan Lösemili Çocuklar Vakfı (LÖSEV) verilebilir. Kansere, çocuk ve sivil toplum kelimeleri bir araya gelince ilk akla gelen LÖSEV, Türkiye'nin dört bir yanındaki binlerce lösemili çocuk ve ailesine maddi, manevi, psikolojik ve sosyal yardımlarda bulunmak için kurulmuş kamu yararına bir kuruluştur. 24 Eylül 2000 tarihinde Türkiye'nin ilk ve tek Lösemili Çocuklar Hastanesi LÖSANTE'yi hizmete açmış; bugüne kadar binlerce lösemili çocuk ve ailesini yaşama bağlamış, kanserli çocukların tedavi süreçlerinde steril ortamlarda olabilmesi ve eğitimden geri kalmalarını önlemek için Türkiye'nin ilk LÖSEV Lösemili Çocuklar Okulu'nu açmış, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Pediatrik Hematoloji Servislerine destek vererek köklü çözümler yaratmayı, toplumsal ve kalıcı hizmetler vermeyi sürdürmüştür (<http://www.losev.org.tr>, Ulaşım:29.09.2016). LÖSEV, çağın en ağır hastalıklarından biri olan kanserle mücadelede toplumsal destek vermekle birlikte, başarılı uygulamaları ile çocuklara yönelik geçici değil, kalıcı ve etkili iyileştirmelere yönelmektedir. Böylece devlet uygulamalarına da örnek oluşturabilecek nitelikte olduğu söylenebilir.

Bir diğer vakıf örneği olarak Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, ön plana çıkmaktadır. Bu vakıf “otizm spektrum bozukluğu” olan çocukların erken tanısının konulması, özel eğitimi ile topluma kazandırılmasına öncülük edilmesi ve bunun yurt çapında yaygınlaştırılması amacıyla, kâr amacı gütmeyen ve kamu yararını gözeten bir sağlık ve eğitim vakfı olarak 15 Nisan 2003 tarihinde kurulan bir vakıftır (<https://www.tohumotizm.org.tr>, Ulaşım: 29.09.2016). Bu vakfı, ülkemizde otizm hastalığı konusunda otizmliler ve gençler ile onların aileleri başta olmak üzere bu hastalığa sahip kişilerle çalışan toplumdaki birçok kesimi bilgilendirme, eğitme, destek olma gibi faaliyetlerle farkındalık yaratabilmeyi ve birçok durumda dezavantajlı olabilen otizmliler bireylerin hayatlarını kolaylaştırabilmeyi ve iyileştirebilmeyi başarabilmiş alanındaki en önemli kuruluş olarak ifade edebilmek mümkündür.

Türkiye tarihinin eğitim alanındaki ilk sivil örgütlenme örneğini oluşturan Darüşşafaka Cemiyeti, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, babası ve/veya annesi hayatta

olmayan, maddi durumu yetersiz ve yetenekli çocukları, eğitimde fırsat eşitliğini sağlayarak yurt içinde ve dışında çağdaş eğitim esaslarına göre okutmak, yaşam boyu öğrenen, evrensel değerleri benimsemiş, özgüvenli, ülkesine ve topluma karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde lider bireyler olarak yetiştirmek amacını taşıyan bir dernektir. Darüşşafaka Cemiyeti her yıl Türkiye'nin birçok noktasında sınav düzenleyerek seçtiği öğrencilerin eğitim, sağlık, beslenme, barınma ve giyim gibi tüm gereksinimlerini karşılamakta, onları kolej seviyesinde yetiştirerek liseden mezun etmektedir. Bununla birlikte, başarılı öğrencilerini üniversite eğitimleri süresince de burs vererek desteklemektedir. Ayrıca bu Cemiyet, rezidans hizmetiyle bir kereye mahsus kuruluşa bağış yapan ve 65 yaşından büyük olan bireylerin ileri yaşlarını mutlu, güvenli, sağlıklı, konforlu ve diğer bağışçılarla beraber iyi bir atmosferde geçirmelerini sağlamaktadır (<https://www.darussafaka.org>, Ulaşım: 29.09.2016). Bu anlamda tarihsel gelişimiyle sürdürülebilir bir sivil topluma da örnek olabilecek Darüşşafaka Cemiyeti'nin yaşamın en önemli aşamalarından biri olan eğitimde anne-baba desteğinden mahrum kalan ve aynı zamanda ekonomik zorluklar yaşayan çocuklara çok önemli fırsatlar yarattığı söylenebilir.

Bir diğer sivil toplum örgütü olan Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV); eğitimde fırsat eşitliği ilkesinin hayata geçirilmesi, çocuk kadar çocuğun yakın çevresinin de desteklenmesi ve eğitimin bir yaşam boyu sürekli kılınması için, 1993 yılından bu yana uzman olduğu erken çocukluk ve yetişkin eğitimi alanlarında program geliştirmekte ve toplumun hizmetine sunmakta olan bir vakıftır. 2002 yılında TRT ile iş birliğinde hazırlanan okul öncesi yaş grubundaki çocuklara ve ailelerine yönelik ödüllü bir TV programı olan “Benimle Oynar mısınız?” projesi, 2006 ve 2007 yılında “7 Çok Geç” kampanyası ve “Anne Baba Olmak” projesi, 2009 ve 2010 yılında okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılmasına yönelik “Geleceğe İlk Adım” projesi ve “Ben de Ben de” projesi (<http://www.acev.org>, Ulaşım: 29.09.2016) gibi proje ve uygulamalarla, sadece çocuklara değil çocuklarla ilk iletişimi kuran anne ve baba ile ilgili programlara da yer vererek, alanında etkili bir sivil toplum örgütü olarak yer almaktadır.

Türkiye’de bunun gibi birçok işlevsel sivil toplum örgütlerini ve uygulamalarını görebilmek elbette mümkündür. Buradaki amaç, en iyiyi belirlemekten öte sosyal hizmet çerçevesiyle, yeri geldiğinde devletle iş birliği içinde olabilen, yeri geldiğinde uygulamalarıyla örnek olabilen, yeri geldiğinde de devletin karşısında yer alarak sosyal

politikalar için baskı unsuru olabilen, bununla birlikte sosyal hizmetin de ulaşmak istediği “koruyucu ve önleyici” faaliyetlere yer veren, dengeli sivil toplum örgütlerinden öne çıkanları inceleyerek zayıf sivil toplumu kıracak modellere ve uygulamalara örnek oluşturmak ve yeni fırsatlara yer açmaktır.

4.5. Sosyal Hizmet Anlayışıyla Sivil Toplumun Geleceği

Sivil toplum, örgütler aracılığıyla toplumsal dinamizmi yansıtan, toplumun sesi olan bir alan olarak kabul görmektedir. Can (2013:4)’a göre çoğulcu toplum yapısı içinde yer alan ve sosyo-politik yaşamın önemli bir parçası olan sivil toplum örgütleri, toplumdaki iç ve dış faktörlerin etkisiyle amaçları doğrultusunda, karar verme mekanizmalarını yönlendirebilmek için değişik araçlar kullanmaktadırlar. Farklı alanlarda (kadın, çocuk, gençlik, aile, kalkınma, eğitim sağlık, çevre, tüketicinin korunması gibi) hem çalışan hem hizmet veren bu gönüllü kuruluşlar uygulamaları ve çalışmaları ile kamuoyunu aydınlatma, örnek çalışmalar ile yönlendirebilme gücüne sahiptirler.

Sivil toplum alanı “toplum-sivil toplum örgütleri” paralelinde ilerlediği için çift taraflı bir ilişki yani aralarında bir “etkileşim” söz konusudur. Bu sebeple soran, sorgulayan, adalet duygusu gelişmiş, ülkenin problemlerini çözüme kavuşturmakta istekli, vatandaşlık hakları ve sorumlulukları konusunda bilinçli; diğer bir deyişle sivil toplum anlayışını benimseyen toplumlar, ancak güçlü sivil toplum örgütlerini oluşturabilmektedir. Ülkemizde günümüz sivil toplumun tarihsel gelişimindeki zayıflığından dolayı sivil toplum için kökleşmiş ve gelişmiş bir olgudan bahsetmek pek mümkün görünmemektedir.

Keyman (2006:67-68), Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin zayıflıklarını üç noktada özetlemektedir. Buna göre:

1. **Katılım:** Türkiye’de katılımcı siyasal kültürün bir yansıması olarak sivil topluma vatandaş katılımı ve bu katılımın derinliği çok düşüktür. Bu katılım sorunu hem genel düzeydedir hem de kadınlar, yoksullar gibi dezavantajlı gruplarda ve kırsal kesimler gibi ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük bölgelerde çok net bir biçimde gözlemlenebilmektedir. Katılım sorunu, araştırma boyunca sürekli dile getirilen, sivil toplumun en temel ve en belirgin sorunudur;

2. **Mali Kaynaklar:** Katılımın yanı sıra sivil toplumun ikinci temel ve belirgin sorunu, mali kaynakların düşüklüğüdür. Bireysel bağışlar ve üye aidatları STK'ların temel mali kaynak girdilerini oluştururken bu kaynaklar oran olarak çok düşüktür. STK'ların aynı zamanda devletten, ulusal özellikli ekonomik örgütlerden ve uluslararası örgütlerden mali kaynak yaratma kapasiteleri de düşüktür;
3. **Örgüt-arası İlişkiler:** STK'lar arası iş birliği, dayanışma ve iletişim eksikliği, sivil toplumun Türkiye'de zayıf yanlarından biridir ve sivil toplumun gelişmesi önündeki temel engellerin başında gelmektedir. Bu sorun hem sivil toplumun "yapı" içindeki düşük gelişim oranında, hem de "etki" içindeki sınırlı kapasitesinde kendini göstermektedir.

Ülkemizde sivil toplum örgütlerine yönelik 21. yüzyılın gerekliliklerine uygun ve sürdürülebilir bir yapılanmadan söz edebilmek için ilk olarak zayıflıklarının nedenlerini kısa sürede bulup daha sonra çözüm arayarak bir an önce harekete geçmesi gerekir. Buna göre, sivil toplum örgütleri, toplumsal katılımı sağlayabilmek için toplumsal kültür hakkında ihtiyaçlar hakkında geniş bilgi sahibi olması hem kurumsal olarak hem çalışanlar olarak gerekli bilgiye beceriye ve değere sahip olması, topluma kendini açık ve doğru anlatabilmesi, bununla birlikte devletin de katılımı teşvik edici yasal çerçeve ile destek vererek sistematik örgütlere zemin hazırlaması, ayrıca hizmetlere, politikalara karşı çıkmanın hangi durumlarda yanlış hangi durumlarda olağan olacağının sınırını doğru belirlemesi hukuksal temel çizmesi beklenmektedir. Mali kaynaklardaki zayıflıklarının çözümü için sivil toplum örgütlerinin yasal destekle güvence altına alınması ve örgüt içi bağış kültürünün ve örgütlerdeki üye katılımın daha çok belirginleşebilmesi önemlidir. Örgütler arası ilişkilerdeki zayıflıklara yönelik ise öncelikle ulusal olmak üzere hem ulusal bazda hem küresel bazda iş birliğinin ve farkındalığın artırılması, belirli örgütlerin tekelleşmesi ve\veya devlet politikalarının buna neden teşkil etmesi önlenmesi ve sivil toplum örgütlerinin daha çok çoğulcu yapıya ayna olabilmesi gerekir.

Denilebilir ki toplumsal birçok problem zamanında dikkate alınıp çözülmediği takdirde toplumda büyük bir maddi ve manevi zarara sebep olarak ülkedeki gelişimin ve refahın gerçekleşmesini zayıflatabilir. Elbette bu risk faktörünün gerçekleşmesi, yapılacak doğru zamanda doğru reflekslere göre şekillenmektedir. Sosyal hizmetin çalıştığı dezavantajlı gruplar nedeniyle problem varken "**çözüme kavuşturulmasının** ve

iyileştirilmesinin” yanında bir satranç oyunundaki gibi problem var olmadan önce olabilecek problemleri önceden öngörerek “**koruyucu ve önleyici**” faaliyetleri önem arz etmektedir. Bu anlamda toplumun gereksinimlerini doğru okuyarak “**koruyucu ve önleyici**” faaliyetlerine ağırlık veren sivil toplum örgütleri daha etkili ve uzun ömürlü olabilecektir.

Sivil toplumun Türkiye eksenindeki geleceğini anlamlandırabilmek adına kültürel ve çağa yönelik girişimlerde bulunarak, buna yatırım yaparak ve sosyal hizmet disipliniyle donatarak kalıcı çözümlere ulaşabilmek umut vaat edici olabilmektedir. Buna göre, kültürel bazda yüksek bir değer olarak ifade edilebilen diğerkâmlık duygusuna, sosyal hizmetin tarihsel gelişimde önemli bir yer tutan toplum merkezlerine, yeni fikir ve çözümlerin üretilebileceği alanlar yaratan sosyal inovasyona, katılımcılığı kolaylaştıran, günümüz teknolojik şartlarına uygun etkileşimliliğe (interaktif) yer vermek önemli görülmektedir.

4.5.1. Diğerkâmlık duygusu ve değiştirici-dönüştürücü toplum

Diğerkâm, diğer bir adıyla özgeci, sözlük anlamıyla ifade etmek gerekirse kişisel yarar gözetmeksizin başkasına yararlı olmaya çalışan kimseye denilmektedir (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori=veritbn&keli_mesec=252782, Ulaşım: 08.10.2016). Bu kişisel özellik aynı zamanda toplumsal değerlerden birini oluşturmakla birlikte sivil toplum anlayışının da toplumda kök salmasını sağlayan temel taşlarından birini oluşturmakta olduğu söylenebilir.

Diğerkâmlık kavramının anlamıyla ilgili bir örnek vermek gerekirse, eğer bir tiyatrodaki biri “yangın var!” diye bağırdığında bazı insanların çıkış kapısına doğru koştuğu görürse, kişi gerçekten bir yangın çıktığına inanır ve olabildiğince çabuk kendisini dışarıya atmaya çalışır. Fakat, herkes yerinde oturursa, kişi bunu büyük bir olasılıkla yangın haberinin bir şaka ya da yanlışlık olduğunu varsayar, yerinden kıpırdamaz. Diğer bir deyişle, yükleme kuramı açısından da olduğu gibi durumu açıklama biçimimiz davranışımızı etkilemektedir ve açıklamamız, bir bölümü ile başkalarının davranışlarına bağlıdır, denilebilir (Freedman ve ark. çev. Dönmez, 1987:122-123).

Bu örnekten yola çıkılırsa eğer, insanlar doğaları gereği bir arada hareket etme eğiliminde oldukları ve birbirlerinden olumlu veya olumsuz etkilenebildikleri için, bir

kişi, grup veya toplum, olası haksızlıklara karşı uygulayacağı kararlar ve davranışlar ile diğer kişilere farkındalık kazandırabilme, eyleme geçebilme, problemleri kestirebilme gibi hayat kurtarıcı özellikler aşılayarak toplumsal değişime-dönüşüme yönelik itici güç sağlayabileceğini söylemek mümkündür.

Diğerkam davranışını etkileyen temel etkenlerden olarak görülen toplumsal adalet ve eşitlik duygularının hayır kurumlarına bağışta bulunmaların, yardım derneklerinde yer almanın ve sosyal hizmet programlarının altında yatan temel güdü olduğu varsayılmaktadır. İnsanlar dünya kaynaklarından en alt düzeyde de olsa herkesin bir pay alması gerektiğine inanmak eğilimindedir ve hiçbir şeyi olmayan birine, toplumsal eşitliği bir ölçüde de olsa sağlamak için genellikle bir şeyler verilir. Fakat bireyler ayrıca çaba gösterenlerin göstermeyenlerden daha fazlasını hak ettiğine inanmaktadır, bu iş arayıp aramadıklarına ya da yardımı hak etmek için başka özel bir nedenlerinin bulunup bulunmadığına bakmaksızın yardım dağıtan sosyal hizmet programlarına itirazları açıklayabilir. Diğer bir deyişle herkesin bakım görmesi ve herkese yiyecek ve barınak verilmesi gerektiği yönündeki genel inanca ek olarak, bazılarının harcadıkları çabaya ve yaptıkları katkıya bağlı olarak diğerlerinden daha fazla hak ettiklerini düşünmek eğilimindedirler. Kuşkusuz bu, herkesin her zaman herkese karşı adaletli davrandığı ya da davranacağı, dünyada açgözlülük diye bir şey olmadığı ya da insanların hak ettiklerinden daha fazlasını aldıklarında memnun olmayacakları anlamına gelmemektedir. Önemli olan, bir ölçüde de olsa, insanların toplumsal adalet doğrultusunda bir baskı duyduklarını ve bunu başarmak için belli bir eğilim gösterdiklerini belirtmektir (Freedman ve ark. çev. Dönmez, 1987:122-123).

Ülkemizdeki toplumsal görüntüye bakıldığında, son on yıllarda kırdan büyük kentlere doğru sosyal çalışma müdahalesinden yoksun yaşayan kontrolsüz göç, büyük kentlerde evsiz, işsiz hiçbir geliri olmayan ve dilencilik, hırsızlık, suç gibi marjinal olaylara yönelen, problemlili yüz binlerce nüfus kitlesini ve buna bağlı ciddi “sosyal riskleri” ortaya çıkarmıştır. Bu gibi tablolardan temellenen “yabancılaşma” (anomi), karmaşık sanayi toplumlarında, özellikle de büyük şehirlerde insanların sık sık tecrübe ettikleri, kişinin içinde bulunduğu topluma, gruba, kültüre ya da bizzat kendisine yabancılık duyması halini ifade eden bir kavramdır. Bu durum, örneğin bürokrasi karşısında kişiliksizleşme, toplumsal olay olguları etkileyebilme gücünden yoksunluk ve

diğer insanların yaşamlarıyla bütünlük kuramama gibi “insanın nesneleşmesi” deneyimlerine yol açmaktadır (Yolcuoğlu, 2014:133).

İngiltere merkezli Yardım Kuruluşları Vakfı (Charities Aid Foundation–CAF)’nın hazırlamış olduğu Dünya Bağışçılık Endeksi (World Giving Index), 2013 ve 2014 verilerine göre Türkiye 135 ülke içinde 128. sırada yer almaktadır. Bununla birlikte Türkiye 2015 ve 2016 yılında yayınlanan endekste yer almamaktadır (<https://www.cafonline.org/about-us/publications>, Ulaşım: 19.10.2016).

4.5.2. Toplum merkezleri ile sivil toplum inşası

Sosyal hizmet disiplinin tarihsel seyrinde toplum merkezleri önemli bir aşamadır. “Yerleşim Merkezleri Hareketi (Settlement House Movement), adıyla tarihe geçerek, bir kilise papazı ve İngiliz sosyalistlerinden olan Samuel Barnett tarafından 1884 yılında Londra’da “Toynbee Hall” adıyla başlayan üniversite öğrencilerinin kaldığı ve birbirlerinin ihtiyaçlarına yardımcı olarak, bilgi, beceri ve değerlerini paylaşarak farklı sosyo-ekonomik kesimlerden bireylerin, komşuluk temelli etkili iş birliği, yardımlaşma ve dayanışmayı başlattıkları, bir ortak hareketin adı olarak tarihe geçmiştir. Daha sonra bir sosyal hizmet uzmanı, toplum organizatörü ve barış aktivisti olan Jane Addams da bu sosyal hareketi örnek alarak Amerika Birleşik Devletleri’nde 1889 yılında “Hull House”u kurmuş ve bu tür kuruluşların yaygınlaştırılmasında öncü bir rol oynamıştır. ABD’deki yerleşim evleri (toplum merkezleri), daha çok sosyal araştırma ve sosyal reform konularıyla ilgilenmiş ve buralarda mağdur kitlelere yönelik sosyal kazanımlar elde edebilmek için, politik aktivistlik öne çıkartılmıştır (Yolcuoğlu, 2014:73-74). Yerleşim Merkezleri Hareketi, İngiltere ve Amerika’dan sonra birçok ülkede ve o ülkenin şartlarına uygun benzer oluşumlarla taşıdığı misyon sebebiyle başarılı bir sosyal hizmet uygulaması olarak yer almıştır.

Ülkemizde ise bu tip merkezler, birtakım değişiklikler geçirerek, devlete bağlı “toplum merkezleri” veya “sosyal hizmet merkezleri” adıyla yer alarak varlığını devam ettirmekte olduğu söylenebilir.

“Toplum merkezleri” hızlı toplumsal değişme, kentleşme ve göçün yarattığı sosyal sorunlar doğrultusunda, bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun bu tip sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale

gelmesi amacıyla; koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, bir arada ve en kolay ulaşılabılır biçimde, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile iş birliği ve eşgüdüm içinde sunmakla görevli ve yükümlü bulunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları olarak tanımlanmaktadır (<http://www.sisli.bel.tr/icerik/toplum-merkezi>, Ulaşım: 12.10.2016).

Toplum merkezleri, Türkiye’de 2013 tarihli “Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği”ne göre, “Sosyal Hizmet Merkezleri” adıyla da tanımlanarak, sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, risk taşıyan gruplar olarak çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu-önleyici, destekleyici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık odaklı sosyal hizmetlerin, hizmete erişim kolaylığı esasıyla bir arada ve gerektiğinde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler ile iş birliği içinde sunulduğu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet gösteren merkezler olarak konumlandırılmıştır (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130209-3.htm>, Ulaşım: 12.10.2016).

Ülkemizde sosyal, kültürel ve ekonomik gelişimin gerek bölgeler arası ve gerekse iller arasında kayda değer farklar içerdiği hatta kümelenme olduğu ve bu farkların toplumsal etkileşimi, toplumsal refahı, sosyal adaletin sağlanmasını zorlaştıran en büyük etkenlerden olduğu düşünülürse, toplum merkezleri veya sosyal hizmet merkezleri, **devlet-sosyal hizmet-sivil toplum** üçgeninde hem problemlere çözüm sağlamak için hem de problemleri önlemeye ilişkin tampon olabilmek, yani günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilmesi açısından geliştirilmesi kritik olan aracı kurum niteliğindeki merkezlerdir.

İş birliği, etkileşim, dayanışma, sosyal adalet, sosyal gelişim, araştırma gibi nitelikleri bir arada barındıran toplum merkezlerinin, rahat ulaşılabılır doğru noktalarda yer aldığı, toplumun ihtiyaç ve beklentilerini karşıladığında, sürekli hizmet üreterek aktif olduğunda, çeşitli örgüt ve kuruluşlarla iş birliği yapmaktan çekinmediğinde günümüzde devlet ile toplum arasındaki mesafeyi azaltma hedefini destekleyebileceğini ve bununla birlikte sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile birlikte proje, etkinlik, geliştirme ve benzeri uygulamalarıyla gelecekteki güçlü ve etkili sivil toplum inşasında önemli bir rolü olacağını söyleyebilmek mümkündür.

4.5.3. Sivil toplum için sosyal inovasyon ve etkileşim

Sosyal inovasyon, sürdürülebilir bir yaşam için karmaşık sosyal meseleler karşısında, etkin, bütüncül ve toplumu dönüştürücü yeniliklerin tasarlanması ve hayata geçirilmesi sürecini kapsamaktadır. Bu yenilikler; hem yeterince karşılanmayan toplumsal ihtiyaçların karşılanmasına hem de yeni iş birlikleri kurulmasına sebebiyet veren fikir, ürün, hizmet, sistem ya da strateji olarak gün yüzüne çıkmaktadır. Bu perspektifte, sosyal inovasyon, sadece çözüme katkıda bulunmanın ötesinde, sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet veren algı, tutum ve davranışların fark edilmesini ve değişmesini de amaçlamaktadır (<http://www.khas.edu.tr/2721/odak-3-sosyal-inovasyon>, Ulaşım: 09.10.2016).

Sosyal sorunlar ve onları ortaya çıkaran nedenlerin çok katmanlı ve karmaşık nitelikleri nedeniyle, sosyal inovasyon süreçleri birçok farklı alandan insanın ve kaynağın bir araya gelebileceği, ortak akıl, paylaşım ve dayanışma prensiplerinin uygulanabileceği yaratıcı angajman alanlarına ihtiyaç duymaktadır. Sosyal inovasyon kamu sektörü, özel sektör ve yurttaş sektörü arasındaki sınırların ötesine geçmeyi mümkün kılan diyalog ortamlarında gelişir. Amaç tüm toplumun faydası için daha etkili, daha verimli, daha sürdürülebilir ve daha adil çözümler geliştirmektir (<https://istasyon.tedu.edu.tr/tr/istasyon/sosyal-inovasyon-nedir>, Ulaşım:09.10.2016).

Koç (2010:211), sosyal inovasyonların genel niteliklerini sıraladığında şu tip hususlara özellikle vurgu yapmaktadır:

- Sosyal inovasyonlar, uzun ömürlü ve dayanıklıdır.
- Sosyal inovasyonlar, toplumun çok çeşitli unsurlarını aynı çatı altında buluşturabilir.
- Sosyal inovasyonlar, sosyal girişimci ve girişimlerini gerekli kılar.
- Sosyal inovasyonlar, -negatif veya pozitif- sonuçları itibarıyla geniş toplumsal kesimleri etkileme gücüne sahiptir.
- Sosyal inovasyonlar, sosyal problemlerin uzun süreli analizini gerektirir.
- Sosyal inovasyonlar, sosyal farkındalık ve desteğe gereksinim duyar.
- Sosyal inovasyonlar, teknoloji, medya gibi bir takım altyapı faktörleriyle desteklenmeyi gerektirir.

Sadece sosyal fayda üretmek amacı ile kâr amacı gütmeyen kurumlara yoğunlaşan veya şahsi kabiliyetleri öne çıkaran sosyal girişimciliğin ötesinde sosyal inovasyon, kalıcı

etki bırakan ve sosyal fayda üreten bir süreç için, kamu kuruluşları, işletmeler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki sınırları geçirgen hale getirerek kalıcı sosyal fayda üretimini ve sosyal değişimi öngörmektedir. Dünya, büyük problemlerin çözümü adına sektörünün sınırlarına hapsolmemiş iş adamlarının, aktivistlerin, devlet adamlarının bir araya gelip sosyal inovasyon üretmesine her zamankinden daha muhtaç bir konumdadır (Torun, 2015:6).

Sosyal inovasyonlar, ancak sosyal girişimciler aracılığıyla geleceğin olası ihtiyaç ve problemlerinden beslenip buna uyarlanan çözümler bularak işlevsel fikirler açığa çıkarabilmektedir. Ayrıca sosyal inovasyonlar, devlet merkezli örgütler de dahil olmak üzere, kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütlerinde ve\veya tek başına sosyal inovasyon misyonunu taşıyan sivil toplum oluşumlarında görülebilmektedir. Ancak, yenilikçi-dönüştürücü-iyileştirici fikirlerin oluşturulabilmesi elbette toplumsal zemine bağlı olmaktadır. Gelişmeye açık, toplumsal problemlere duyarlı, hukuki sistemin yerleşmiş olduğu toplumlarda ancak sosyal girişimcilere alan kazandırabildiği ve bağlantılı olarak sosyal inovasyonlar varlığını ve etkinliğini sürdürebildiği açıktır.

Türkiye’de yenilik, değişim ve güncelleştirme gerektiren birçok alanın bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çünkü ülkemizde sosyal politika yetersizliklerinden ve sistematikleşmiş sosyal hizmet eksikliğinden dolayı sosyal sorunlar “günlük” çözümlere maruz kalmakta bu sebepten dolayı problemler kökten çözüme kavuşturulmadığı için üst üste eklenmiş problemler yumağını oluşturmaktadır. Zamanında müdahale edilmeyen bu tür problemler ise daha sonra büyük sosyal patlamalara sebep olabilmektedir.

Ülkemizde iyi niyetli girişimler, inovatif fikirler elbette mevcuttur ancak ihtiyaç miktarıyla ne yazık ki paralel ve organize gitmemektedir, bununla birlikte sosyal inovasyon yaratacak sosyal girişimcilerin sayısı da yetersizdir. Bilinmesi gerekir ki Türkiye’nin geleceğini aydınlatacak sosyal inovasyonlara fırsat verildiği oranda ancak sosyal hizmetin de temel kavramları olan sosyal refah, sosyal işlevsellik, sosyal kalkınma gibi ideallerden bahsedilebilmektedir.

4.5.4. İnteraktif bir sivil toplum platformu: Change.org

“Dünyanın değişim platformu” sloganıyla, dünyanın en bilinen ve imza kampanyalarının interaktif olarak yürütüldüğü bir platform olan Change.org, çağın en çok

başvurulan bir iletişim ve haberleşme ağı olan internet yoluyla bireylerin problemlerine çözüm arayan interaktif bir sivil toplum girişimi olarak yer almaktadır.

Change.org sivil platformunun çalışma sistemi ise şu şekilde işlemektedir (<https://www.change.org>, Ulaşım: 09.11.2016):

1. Dünyanın her yerinde bireyler ve kuruluşlar ücretsiz olarak kampanya başlatabilmektedir.
2. Bir kampanyayı arkadaşlar, aile ve diğer destekçilerle paylaşmak, bir kamuoyu oluşturmaktadır.
3. Bir kampanyanın basında yer alması ve sahadaki etkinlikler, kampanyayı yeni kitlelerle buluşturmaktadır.
4. Karar vericiler, kendilerine hitaben başlatılan kampanyaya yanıt verebilmektedir.
5. Bir çözüme erişildiği zaman kampanya başlatan “başarı” ilan etmektedir.

Böylece bu platform sosyal değişimi hedefleyerek, bireylerin, grupların hatta sivil toplum örgütlerinin toplumsal problemlerini veya örgütsel taleplerini siteye üye olarak kampanya başlatan bireyler ve örgütler, diğer üyelerin imzaları oranında destek olarak ilgili merciye taleplerini sunup hem kamuoyunun hem de kurumların dikkatini çekebilmektedir. Bununla birlikte Change.org, vatandaşları sivil katılıma da teşvik edebilmektedir. Siteye üye olan bireyler, istedikleri herhangi bir kampanyaya sadece imza desteği vermekle kalmayarak bazı sosyal medya platformlarında ilgili kampanyaları yayabilmekte ve bu anlamda daha çok kişiye ulaşma şansına erişebilmektedir.

196 ülkede faaliyet gösteren Change.org’a göre bu sivil platformun yarattığı doğal güç sayesinde toplam **20 470** adet başarıya ulaşan kampanya bulunmaktadır (<https://www.change.org>, Ulaşım: 09.11.2016).

Bu platformda başarıya ulaşmış kampanyalardan olan Hayat Sende Derneği’nin “18 Yaş Çok Erken” adlı kampanyası sosyal hizmet-sivil toplum etkileşiminin başarılı bir örneği olarak nitelendirilebilir.

Buna göre, yetiştirme yurtlarında kalan çocukların yurtlardan ayrılma yaşının hayatla tek başına daha güçlü mücadele edebilmesi için çok erken olarak görülen 18 yaşından 21 yaşına çıkarılmak istenmesi ile ilgili başlatılan bu kampanya toplam **22 442** kişinin imza desteğini alıp kampanya muhatapları olan Türkiye Büyük Millet Meclisi,

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na ulaştırılmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakan Yardımcısı olan Mehmet Ersoy ise bu konuyla ilgili açıklamada bulunarak tüm kurumların “20 yaşından önce koruma altındaki gençlerin çıkarılmaması” yönünde talimatlandırıldığını bildirmiştir (<https://www.change.org>, Ulaşım: 09.11.2016). Bu anlamda kampanyanın kayda değer bir kazanım elde ettiği sonucuna ulaşılabilir.

Change.org'un sosyal problemlerde bir çözüm bulma aracı olarak bireylerin problemler karşısında yalnız olma endişesini azaltabilme, kısa ve basit yoldan birçok insana hızlıca ulaşarak yardım edebilme, imza sayısına göre muhatapları etkileyebilme gücü, kurumlar arası iş birliğini sağlayabilme, değişim yaratabilme, farkındalık kazandırabilme, kampanya yaratılması için konu çeşitliliğine izin verebilme, sosyal adaleti sağlayabilmek için kişilere umut olabilme, devlet merkezli kuruluşlar ve diğer kurum ve kuruluşları harekete geçirebilme gibi olumlu özelliklerinin bulunduğu söylenebilir.

Bununla birlikte bu platformda uzun dönemde toplumsal yönelim için bazı olumsuz noktaların da olduğu gerçeği atlanmaması gerekir. Özellikle ülkemiz gibi “gelişmekte olan ülke” statüsünde yer alan ülkelerde yetersiz sivil katılım düzeyi nedeniyle bireylerin bu tip sivil alanlara başvurma oranının zayıf kalabilmesi söz konusudur. Ayrıca salt internet ortamında imza kampanyaları yoluyla sivil katılımın gerçekleştirilmesi sebebiyle bireyleri “sanal katılıma” yöneltmektedir. Bu yönelim de örgütsel ve fiili katılımdan uzaklaştırma riskini doğurmaktadır.

Change.org için sosyal hizmet alanının örgütsel olarak bireylere ulaşabileceği bir kanal açtığı söylenebilir. İnteraktif sivil platformun açtığı bu kanal, iki farklı sosyal hizmet uygulayıcısını harekete geçirmektedir; bunlar da devlete ait örgütler ve sivil toplum örgütleridir.

Sosyal hizmet, çocuklar, gençler, yaşlılar, engelliler, göçmenler, yoksullar, işsizler gibi grupların toplumda sosyal işlevselliklerini tam anlamıyla sürdürebilmeleri için kilit rolde yer alarak her koldan mücadele eden uygulamalı bir disiplin olarak kabul edilmektedir. Sosyal hizmetin sivil toplum uygulamalarıyla uyumlu olabilmesi böylece ulaştığı birey sayısını artırabilmek için bu yüzyılın en işlevsel araçlarını ve potansiyellerini göz ardı etmeyerek “gerekli oranlarda” kullanması gerekmektedir.

GENEL TARTIŞMA VE SONUÇ

Sivil toplum alanının öz niteliğinde **bir aradayken güçlü olarak yaşayabilme, hep birlikte problemleri çözebilme, topluma koruyucu kalkan olabilme** gibi idealleri bulunmakta iken, sosyal hizmet alanında da başta dezavantajlı gruplar olmak üzere tüm toplumun yaşam kalitelerini **iyileştirme, değiştirme, geliştirme** ve **koruma** şeklinde dört temel amaç üstüne inşa edilen idealleri bulunmaktadır. Bu ideallerin beslendiği en temel unsur, adil ve iyi bir yaşam talep etmesi beklenen toplumun kendisidir.

Kökten bir sivil toplum yapılanmasından söz edebilmek için öncelikle örgütlenme anlayışının içinde yer alan; sivil itaatsizlik, vatandaşlık statüsü, sosyal girişimcilik, katılımcı demokrasi ve kamusal alan gibi güçlü etmenlerden söz edebilmek gerekmektedir. Ancak Türkiye’de sivil toplumun bu güçlü etmenleriyle yoğurulamamış bir tarihsel geçmişe sahip olması sebebiyle kavram ve konum olarak tam bir mutabakata varılamamış ve toplumda bir türlü kökleşememiş bir alan olarak yer almaktadır.

Bu durumun ülkemizde yarattığı zincirleme sonuçlarını ise şu şekilde ifade edebilmek mümkündür:

1. Türkiye’de sivil toplumun kavramsal sınırları net çizilememektedir. Bu durum, sivil toplumun örgütsel tabanında “bir devlet örgütü” refleksi göstermesine yol açmakta, toplum çıkarlarını baz alan, bağımsız, güçlü “bir sivil örgüt” olarak kalabilmesini engelleyebilmektedir.
2. Hukuki anlamda sivil toplum için devlete karşı güvence sağlayacak bir “statü” henüz Türkiye’de bulunmamakta, yasal düzenlemeler dağınık ve yetersiz olmaktadır. Bu durumun sivil toplumun hareket alanını önemli derecede kısıtlaştırmakta olduğu söylenebilir.
3. Sivil toplumun örgütsel çeşitliliğinin ve niteliğinin zayıf olmasıyla birlikte topluma yönelik sağlanan “ihtiyaç ve sunulan hizmet” eksenine paralel gitmemekte, ayrıca bu durumun örgütsel katılımın sağlanmasını da olumsuz etkileyen bir faktör olmasına sebebiyet vermektedir.
4. Sivil toplumun niceliksel olarak örgütsel yapılanması, bazı bölgelerde ve büyük şehirlerde kümelenemekte, diğer bölgeler ve şehirlerde ise cılız kalmaktadır. Toplumun belirli kesiminin yeri geldiğinde devlete yönelik sesini, ihtiyaçlarını ve beklentilerini duyurabilecek ve karşılayabilecek, yeri geldiğinde ise onu devletten

koruyabilecek sivil toplum örgütlerinden yoksun kalması, sosyal refahın önündeki en büyük engellerden biri olmaktadır.

5. Ülkemizde toplumsal katılımın genel görüntüsü pasiftir. Yetersiz bir katılım hem sivil toplumun örgütsel gücünü zayıflatmakta, hem temsiliyet gücünü de etkilediği için toplumun aynası olma iddiasını taşıyamamakta, hem de devlet merkezli örgütlerde söz sahibi olabilmesini zorlaştırabilmektedir.
6. Türkiye'deki sivil toplum, özellikle niteliksel zayıflık sebebiyle bu zamana kadarki başarılı uygulamaların ve iyi niyetli girişimlerin olduğu sivil toplum örgütlerine rağmen evrensel boyutta temsiliyet gücü ve devletlere yönelik sosyal politika yaratıcı bir özelliğe sahip olamamaktadır.

Toplumunu oluşturan her bireyin işleyen sistemdeki olmazsa olmaz parçasını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Denilebilir ki sistemdeki olası her aksaklık, o sistemin öncelikle bir kısmına zarar verirken, zamanında ve gerekli miktarda müdahale edilmediği zaman da sistemin bütününe zarar vererek tüm bireyleri belirli önem derecelerine göre etkileyebilmektedir. Bunu önleyebilmenin en işlevsel yolu ise her sistemin diğer sistemle denge ve uyum içinde varlığını sürdürebilmesi, sürekli etkileşim içinde kalabilmesidir.

Sonuç olarak sosyal hizmet disiplinin tüm insanlara ulaşarak sosyal problemlere çözülebilir noktasındayken müdahale edebilmek, bir diğer deyişle “koruyucu-önleyici” uygulamalara yer vererek toplum sistemini güçlendirebilmek için salt var olan devlet politikalarına değil, çağa en çok ayak uydurabilen, esnek yapıya sahip, aralarında hedef olarak güçlü bir bağ olan sivil toplumun rehberliğine ve desteğine başvurarak birbirleriyle etkileşimde ve gerekli durumlarda iş birliğinde tam olarak yer alamadığı, bu sebeple sosyal refahın da kurumsallaşmadığı görülebilmektedir.

İvedilikle yapılması gereken; topluma sadaka değil, hizmet kültürünün aşılabilmesi, katılımcı toplum için hem yasal olarak teşvik edilebilmesi, hem de bilgi-beceri-değer temelini özümsemiş sivil toplum örgütlerine yer verilebilmesi, sosyal hizmet vizyonuna sahip etkili sivil toplum uygulamalarının arttırılabilmesi, güncellenmiş toplum merkezlerinin sosyal hizmet-sivil toplum arasında dayanışma yaratabilecek boyuta indirgenebilmesi ve günümüzün kitlesel araçlarını tüm vatandaşların hayatını olumlu yönde etkileyebilmek için yenilikçi anlayışla kullanılabilmesidir. Bu, ülkemizin sosyal refaha ulaşabilmesine, kurumsallaşmasına destek olacak kritik bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Adams, Robert; Dominelli, Lena; Payne, Malcolm (2015), Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar (T. Tuncay, Çev. Ed.), Nika Yayınevi, Ankara

Akay, Hale ve Kurma, Emel (2005), Sivil Toplum Tartışmaları, STK Eğitim ve Sertifika Programı Ders Notları, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi STK Çalışmaları Eğitim CD Dizisi No:1, İstanbul, http://stk.bilgi.edu.tr/media/cd/01/doc/okuma_01-2.pdf, Ulaşım: 20.5.2016

Akıncı, Selçuk (2014), Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Sivil Toplum Kuramcıları, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Sayı 11, Eylül

Akpınar Gönenç, Ayşenur (2001), Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi, Altkitap E-Kitap Yayınevi, www.altkitap.net, <http://docplayer.biz.tr/7676111-Sivil-toplum-duthunsel-temelleri-ve-turkiye-perspektifi.html>, Ulaşım: 15.04.2016

Aksoy, Necdet ve Torun, Mustafa (2006), Türkiye’de STK’ların Sivillliği, III. Uluslararası STK’lar Kongresi, Sivil Toplum/Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel ve Kavramsal Bir Bakış, 9-10 Aralık, Çanakkale, <http://web.hitit.edu.tr/dosyalar/yayinlar/fatihsanoz@hititedutr030320153ZOL2U3W.pdf>, Ulaşım: 26.04.2016

Aktan, İrfan (2011), Türkiye’de Hak Temelli Sivil Toplum Örgütleri Sorunlar ve Çözüm Arayışları ‘İnsan Hakları’, ss.13-66, (Ö. Aslan, Ed.), Ankara, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/u/turkiyede-hak-temelli-stoler.pdf>, Ulaşım:15.07.2016

Aliefendioğlu, Yılmaz (1999), İnsan Hakları ve Sivil Toplum Örgütleri, Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHAK) Kuruluş Etkinlikleri, 10 Aralık, Ankara, <http://www.abchukuk.com/makale/makale25.html>, 20.06.2016

Arendt, Hannah; Dworkin, Ronald; Habermas, Jürgen; Galtung, Johan; King, Martin Luther; Rawls, John; Saner, Hans ve Thoreau, Henry David (1997), Kamu Vicdanına Çağrı Sivil İtaatsizlik (Y. Coşar, Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Armağan, Ahsen (2013), Girişimcilik ve Otonomi (Özerklik) İlişkisi: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/12 Fall, p. 49-69, Ankara, http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1096772932_04Arma%c4%9fanAhsen-sos-49-69.pdf, Ulaşım: 25.06.2016

Arslan, Zehra (2010), Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan’da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 3, Sayı 11, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11pdf/arslan_zehra.pdf, Ulaşım: 22.04.2016

Aslan, Seyfettin (2010), Türkiye’de Sivil Toplum, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, C.9 S.31 ss. 260-283, ISSN:1304-0278, www.esosder.org, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/viewFile/5000068303/5000063366>, Ulaşım: 25.06.2016

Aydın, Davut; Çizakça, Murat; Çarkoğlu, Ali; Gökşen, Fatoş (2006), Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet, TÜSEV Yayınları No:38 ISBN 975-01025-1-7, Aralık, İstanbul, <http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/ford/Kavramsal%20Cerçeve%20ve%20Yoneticisi%20Ozeti.pdf>, Ulaşım:20.09.2016

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) (2004), İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (İnsan Hakları Komisyonu, Çev.) UNICEF Türkiye, Mullan'lar, http://www.unicef.org/turkey/pdf/_gi17.pdf, Ulaşım: 08.04.2016

Bullain, Nilda ve Bikmen, Filiz (2006), Türkiye'de STK'lar ve Kamu Sektörü Arasında İşbirliğine İlişkin Yasal Çerçevenin Değerlendirilmesi, ECNL (Avrupa Kâr Amacı Gütmeyen Hukuk Merkezi) ve TÜSEV, Türkiye'de STK'lar ve Kamu Sektörü Arasında İşbirliğinin Geliştirilmesi ve STK'ların Demokratik Katılım Düzeyinin Güçlendirilmesi Projesi, Mart, http://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/SKIP-yasal_evrenin_degerlendirilmesi.pdf, Ulaşım: 28.08.2016

Can, Mustafa (2013), Sosyal Hizmetlerde Kamu-Sivil Toplum Ortaklıkları: Değerlendirmeler ve Öneriler, Sivil Toplum Kamu İş Birliği (Türkiye'de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum-Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi), Uluslararası Konferans, İstanbul/Point Hotel Barbaros, 25-26 Nisan, http://www.siviltoplum-kamu.org/usrfiles/files/Mustafa-Can_Sosyal-Hizmetlerde-Kamu-Sivil-Toplum-Ortakliklari.pdf, Ulaşım: 24.06.2016

Court, Julius; Mendizabal, Enrique; Osborne David and Young John (2006), Policy Engagement- How Civil Society Can be More Effective [Politikaya Dahil Olma- Sivil Toplum Nasıl Daha Etkin Olabilir] ISBN 0 85003 814 6, ODI, <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/200.pdf>, Ulaşım: 18.06.2016

Çaha, Ömer (2008), Sivil Toplum, Aydınlar ve Demokrasi, Plato Film Yayınları, İstanbul

Çaha, Ömer (2012), Aşkın Devletten Sivil Topluma, Orion Kitabevi, Ankara

Çarkoğlu, Ali ve Aytaç, S. Erdem (2016) Türkiye'de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik Raporu, TÜSEV Yayınları, Eylül, İstanbul, No: 71 ISBN 978-605-83950-6-0, http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Turkiye'de_Bireysel_Bagiscilik_ve_Hayirseverlik.pdf, http://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/belgeler/Turkiye'de_Bireysel_Bagiscilik_ve_Hayirseverlik_Ozel_Bulten.pdf, Ulaşım: 20.09.2016

Demirel, Nuri (2009), Kuramsal ve Tarihsel Aşamaları İle Sivil Toplum ve Türkiye, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul, <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, Ulaşım: 20.04.2016

Demirel, Nuri (2011), Farklı Bir Platformda Sivil Toplum ve Türkiye, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 26, ss. 145-164, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/sefad/article/download/5000177142/5000159064>, Ulaşım: 20.10.2016

Denizalp, Hülya (2009), Toplumsal Dönüşüm İçin Sosyal Girişimcilik Rehberi, Genişletilmiş 2. Baskı, STGM, Ankara, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/s/o/sosyal-girisimcilik-rehberi-2.-baski.pdf>, Ulaşım: 22.04.2016

Dönmezer, Sulhi (1993), Atatürk ve Çağdaşlaşmada İnsan Prototipi, T.C. Başbakanlık Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Cilt: 9, Mart, Sayı: 26 ss. 281-287, <http://www.atam.gov.tr/wp-content/uploads/Sulhi-DÖNMEZER-Atatürk-ve-Çağdaşlaşmada-İnsan-Prototipi.pdf>, Ulaşım: 25.05.2016

Durak, İbrahim (2016), Sosyal Girişimcilik ve Ahilik Teşkilatı: Teorik Çerçeve, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 47, Ocak-Haziran ss. 101-120, http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi47/ERUJFEAS_Jan2016_101to120.pdf, Ulaşım: 25.06.2016

Dural, A. Baran (2012), Antonio Gramsci ve Hegemonya, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, ISSN:1304-0278, Cilt:11 Sayı:39, ss. 309-321, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/download/5000068481/5000063543>, Ulaşım: 24.04.016

Durkheim, Emile (2006), Sosyoloji Dersleri (A. Berktaş, Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul

Duyan, Veli (2010), Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Yayın No: 16, Ankara

Dündar, İ. Pelin ve Deniz, Didem (2010), Vatandaşlık Bilinci Üzerine: Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Bilgi, Vatandaşlık ve Sivil Toplum Kurulularına Bakış Açılarını Sorgulayan Bir Araştırma, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume: 3 Issue: 12 Summer, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi12pdf/dundar_pelin_ve_didemdeniz.pdf, Ulaşım: 22.04.2016

Freedman, Jonathan L.; Sears, David O. ve Carlsmith, J. Merrill (1987), Özgecilik ve Olumlu Sosyal Davranış (A. Dönmez, Çev.), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 20 Sayı: 1, Ankara, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/518/6478.pdf>, Ulaşım: 09.10.2016

Geray, Cevat (1969), Sosyal Hizmetler Alanında Halk Katılımlarının Sağlanması ve Gönüllü Dernekler, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), Amme İdaresi Dergisi, Sayı 2/4, Aralık, <http://www.todaie.gov.tr>, [http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/44a6af4e3419359_ek.pdf?dergi=Amme İdaresi Dergisi](http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/44a6af4e3419359_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi), 20.05.2016

Gökşen, Fatoş (2006), Türkiye’de Hayırseverlik: Vatandaşlar, Vakıflar ve Sosyal Adalet, ‘Türkiye’deki Vakıfların Niteliksel Değerlendirmesi’, ss.59-80, TÜSEV Yayınları No:38 ISBN 975-01025-1-7, Aralık, İstanbul, <http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/ford/Kavramsal%20Cerceve%20ve%20Yoneticisi%20Ozeti.pdf>, Ulaşım:20.09.2016

Gözler, Kemal (2010) (Haz.), Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Ekin Yayınevi, Eylül, Bursa, s. 144, <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>, Ulaşım: 10.04.2016

Habermas, Jürgen (1997), Kamusalın Yapısal Dönüşümü (T. Bora ve M. Sancar, Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul

Haşlak, İrfan ve Güleler, Serdar (2006), Sosyal ve Siyasal Düşünce Sivil Toplum Tartışmaları ve Toplulukçu Düşünce Topluluk, Birey ve Devlet Anlayışı, III. Uluslararası STK’lar Kongresi, Sivil Toplum/Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel ve Kavramsal Bir Bakış, 9-10 Aralık, Çanakkale, <http://web.hitit.edu.tr/dosyalar/yayinlar/fatihsanoz@hititedutr030320153Z0L2U3W.pdf>, Ulaşım: 26.04.2016

Hobbes, Thomas (2007), Elementa Philosophica De Cive: Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri (D. Zarakolu, Çev.), Belge Yayınları: 565, Siyasal Düşünce Klasikleri Dizisi: 5 İstanbul

İçduygu, Ahmet; Meydanoglu, Zeynep ve Sert, Deniz Ş. (2011), Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası CIVICUS Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Türkiye Ülke Raporu I-II, TÜSEV Yayınları, Mart, No: 51, http://www.step.org.tr/images/UserFiles/File/step2011_web%20SON.pdf, Ulaşım: 24.09.2016

Kabasakal, Mehmet (2008), Sivil Toplum ve Demokrasi, T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Denetçi Yeterlilik Tezi, Ankara, http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/sivil_toplum_ve_demokrasi.pdf, Ulaşım: 20.05.2016

Karagöl, Erdal Tanas ve Dama, Nergis (2015), Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar, Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), Analiz, Sayı: 139, Kasım, İstanbul, http://file.setav.org/Files/Pdf/20151216161419_139_web.pdf, Ulaşım: 11.07.2016

Karakuş, Olcay (2006), Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’deki Sivil Toplum Kuruluşları, T.C Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Isparta, <http://tez.sdu.edu.tr/Tezler/TS00581.pdf>, Ulaşım: 28.05.2016

Kaya, Özer (2008), Sivil Toplum Kuruluşları ve Kalkınma (Yeterlilik Tezi), T.C İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Şubat, Ankara, <https://www.icisleri.gov.tr>, http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/sivil_toplum_kuruluslari_ve_kalkinma.pdf, Ulaşım: 20.05.2016

Kaypak, Şafak (2012), Devletten Yerel Yönetime Değişim Sürecinde Sivil Toplumun Yeni Yüzü, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 1 Sayı: 1, ISSN: 2147-5962, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/41798>, Ulaşım: 11.05.2016

Keyman, Emin Fuat (2008), Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum, Koç Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, STGM STK Kapasite Geliştirme Eğitim Programı, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/a/v/avrupadaveturkiyedesiviltoplum.doc>, Ulaşım: 10.04.2016

Keyman, Emin Fuat (2004), Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye (A. Karamani, Haz.), Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, STK Çalışmaları Eğitim CD Dizisi No:4, İstanbul, http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_4.pdf, Ulaşım: 22.04.2016

Keyman, Emin Fuat (2006), Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Kasım, Ankara, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/u/turkiye-de-sivil-toplumun-seruveni.pdf>, Ulaşım: 22.04.2016

Koray, Meryem (2008), Sosyal Politika, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara

Koç, Oktay (2010), Toplumsal Sorunlarla Mücadelede Bir Kaldıraç Olarak Sosyal İnovasyon ve Sosyal Girişimcilik Açısından Önemi, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Journal of Entrepreneurship and Development, Cilt:5, Sayı:2, Aralık, ss. 205-212, http://gkd.comu.edu.tr/images/form/dosya/dosya_932266.pdf, Ulaşım: 09.10.2016

Köroğlu, Cemile Zehra ve Köroğlu, Muhammet Ali (2013), Klasik Kamusal Alan Modelleri ve Türkiye’nin Kamusal Alan Tecrübesi Üzerine Genel Bir Değerlendirme, The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science Volume 6 Issue 4, p. 913-936, April, http://www.jasstudies.com/Makaleler/323926817_48K%c3%b6ro%c4%9fluCemileZehra-vd-913-936.pdf, Ulaşım: 20.05.2016

Küçükömer, İdris (2009), Sivil Toplum Yazıları, Profil Yayıncılık, İstanbul

Lewis, Bernard (2003), Demokrasinin Türkiye Serüveni (H. Aydoğan ve E. Ermert, Çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Mardin, Şerif (1990), Türkiye’de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul

Marshall, Thomas Humphrey ve Bottomore, Tom (2000), Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar (A. Kaya, Çev.), Gündoğan Yayınları, Ankara

Marshall, Thomas Humphrey (2006), Sosyal Politika Yazıları ‘Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf’, ss. 19-32, (A. Buğra ve Ç. Keyder, Der.; B. Y. Çakar ve U. B. Balaban, Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul

Özalp, Ali (2008), Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımdan Önemi (Dernekler Denetçiliği Yeterlilik Tezi), T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara, http://www.ardahan.gov.tr/ortak_icerik/www.icisleri/tez9.pdf, Ulaşım: 17.05.2016

Özdemir, Süleyman (2007), Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 2074-57, <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0018458.pdf>, Ulaşım: 10.07.2016

Özbek, Meral (2004), Kamusal Alan (Ed.), Hil Yayın, İstanbul

Özer, M. Halis (2008), Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, ISSN:1304-0278, Güz-2008 C.7 S.26 ss. 86-97, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/download/5000068187/5000063251>, Ulaşım: 18.05.2016

Özerkmen, Necmettin (2004), Ahiliğin Tarihsel –Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları –Sosyolojik Yaklaşım, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi, 44, 2, ss. 57-78, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/916/11414.pdf>, Ulaşım: 25.06.2016

Sarıbay, Ali Yaşar (1997), Türkiye’de Demokrasi ve Sivil Toplum, Liberal Düşünce Dergisi, Cilt: 2, Sayı:6, Liberal Düşünce Dergisi, Bahar, Ankara, ss. 32-43, <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/06/Sayi-06.pdf>, Ulaşım: 10.07.2016

Sarıpek, Doğa Başar (2006), Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık, Çalışma ve Toplum Ekonomi ve Hukuk Dergisi, ISSN 1305-2837, Sayı: 9, Şubat, <http://www.calismatoplum.org/sayi9.htm>, Ulaşım: 11.05.2016

Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu (2012), 6356 Sayılı Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6356.pdf>, Ulaşım: 22.06.2016

Sheafor, Bradford W. ve Horejsi, Charles J. (2015), Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler (D.B. Çiftçi, Çev. Ed.), Nika Yayınevi, Ankara

Şahin, Fatih (2002), Genelci Sosyal Hizmetin Doğuşunu Hazırlayan Etmeler, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Hizmet Sempozyumu “*Sosyal Hizmet Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar*” 18-19 Ekim, Ankara, www.sosyalhizmetuzmani.org/genelcisosyalhizmetindogusu.doc, Ulaşım: 27.07.2016

Şahin, Levent ve Öztürk, Mustafa (2008), Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'deki Durumu, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 54, ss.3-29, <http://dergipark.gov.tr/iusskd/issue/899>, Ulaşım: 28.07.2016

Şeker, Murat (2009), Mutluluk Ekonomisi, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları, ISSN: 1304-0243 Sayı:39, ss. 115-140, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuoskon/article/viewFile/1023005914/1023005438>, Ulaşım:28.07.2016

Şeker, Murat (2011), İstanbul’da Yaşam Kalitesi Araştırması, İstanbul Ticaret Odası (İTO) Yayınları, ISBN: 978-9944-60-838-1, Yayın No: 2010-103, İstanbul, <http://www.ito.org.tr/itoyayin/0023050.pdf>, Ulaşım: 29.08.2016

Şenkal, Abdülkadir (2003), Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum Örgütleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, ISSN: 1304-0103 Sayı:45, ss. 97-123, <http://ist-univ.dergipark.gov.tr/download/article-file/9583>, Ulaşım: 12.07.2016

Şimşek, Zeynep (2001), Yaşam Kalitesi Ölçeğinin Psikometrik Olarak Değerlendirilmesi, Hacettepe Üniversitesi, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, ISSN: 1302-7867, Cilt:12, Sayı:2, ss. 3-30, Nisan, Ankara, <http://www.tsh.hacettepe.edu.tr/Arsiv/20011.pdf>, Ulaşım: 21.07.016

Talas, Mustafa (2011), Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi, Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR), ISSN: 1300-7874 29. Sayı, ss. 387-481, Bahar, Niğde, <http://tubar.dergipark.gov.tr/tubar/issue/16970/177312>, Ulaşım: 22.04.2016

Teater, Barbra (2015), Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri Uygulama İçin Bir Giriş (A. Karatay, Çev. Ed.), Nika Yayınevi, Ankara

Tekeli, İlhan (2004), Katılımcı Demokrasi, Sivil Ağlar ve Sivil Toplum Kuruluşları, 15. STK Sempozyumu Sunum Bildirisi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, STK Çalışmaları Eğitim CD Dizisi, İstanbul, http://stk.bilgi.edu.tr/media/cd/01/doc/okuma_02-2.pdf, Ulaşım: 28.06.2016

Thompson, Neil (2014), Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak (B. Yıldırım, B. Hatiboğlu Eren, Ç. Öngen, E. Beydili, G. Erükçü Akbaş, İ. B. Adıgüzel, S. Akçay, Ö.S. Özateş Gelmez, Çev.), Dipnot Yayınları, Ankara

Thoreau, Henry David (2003), Sivil İtaatsizlik (M. Ölçüm, Çev.), Kafekültür Yayıncılık, İstanbul

Toprak, Zafer (1985), “1909 Cemiyetler Kanunu”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi 1. Cilt, ss. 205-208, İletişim Yayınları, İstanbul

Torun, Mustafa (2015), Sosyal İnovasyon Nedir, Örnekleri ve Mekanizması, İstanbul Fikir Araştırmaları Merkezi (İSFAM), ss. 1-8, <http://isfam.org/sosyal-inovasyon-nedir-ornekleri-ve-mekanizmasi/>, Ulaşım: 09.10.2016

Tosun, Gülgün (2001), Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi Bağlamında. Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal ve Pratik Bir Yaklaşım, Ege Akademik Bakış, Cilt:1 Sayı:1, ss. 224-243, http://www.onlinedergi.com/MakaleDosyalari/51/PDF2001_1_11.pdf, Ulaşım:14.07.2016

Tuncay, Tarık ve Erbay, Ercüment (2006), Sosyal Hizmetin Temel Hedefi Sosyal Adalet Güçlendirmeye Retorikten Pratiğe, Hacettepe Üniversitesi Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Cilt:17, Sayı:1, Nisan, Ankara, <http://www.tsh.hacettepe.edu.tr/Arsiv/20061.pdf>, Ulaşım: 20.06.2016

Tunç, Hasan (2008), Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:12, Sayı: 1-2, ss. 1113-1132, http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/12_42.pdf, Ulaşım: 20.06.2016

Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğü, (2000), Türk Dil Kurumu Yayınları: 603, Ankara

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2015), İllerde Yaşam Endeksi, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1106, Ulaşım: 22.04.2016

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2016), İllerde Yaşam Endeksi, Haber Bülteni Sayı: 24561, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24561>, Ulaşım: 22.04.2016

Türk Medeni Kanunu (2001), 4721 Sayılı Kanun, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>, Ulaşım: 22.06.2016

Uluç, A. Vahap (2013), Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokrasi İlişkisi, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 14, Sayı 1, ss. 399-418, <http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/trkiye8217desiviltoplumvedemokrasilikisi.pdf>, Ulaşım: 20.04.2016

Ural, Şafak (1999), Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 40 Sayı: 1, Ankara, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/743/9508.pdf>, Ulaşım: 25.08.2016

Üstel, Füsun (1999), Yurttaşlık ve Demokrasi, “Devlet-Sivil Toplum-Kamusal Alan ve Yurttaşlık” (77-91), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara

Üstüner, Yılmaz ve Keyman, Emin Fuat (1995) Globalleşme, Katılımcı Demokrasi ve Örgüt Sorunu, Ekonomik Yaklaşım, Cilt 6, Sayı 17-18, http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V06_N18_19_A02.pdf, Ulaşım: 16.04.2016

Yaşama Dair Vakıf (YADA) (2014), Verilerle Sivil Toplum Kuruluşları, Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi, Birinci Baskı ISBN 978-605-83578-2-2 Basım: Odak Ofset Matbaacılık, Ankara, <http://en.yada.org.tr/pdf/c9b3f2a6d1595bde1124f6df6e830903.pdf>, Ulaşım:20.05.2016

Yaşama Dair Vakıf (YADA) (2014), Sivil Toplum Kuruluşlarına Yönelik Algı ve Yaklaşımlar, Türkiye’de Sivil Toplumun Gelişimi ve Sivil Toplum Kamu İşbirliğinin Güçlendirilmesi Projesi, Birinci Baskı ISBN 978-605-83578-1-5 Basım: Odak Ofset Matbaacılık, Ankara, <http://en.yada.org.tr/pdf/b4402e8f14173672f0d783253efce9db.pdf>, Ulaşım:20.05.2016

Yeğen, Mesut (2005), Yurttaşlığın Diyalektiği, Yurttaşlığın Trajedisi, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE), Amme İdaresi Dergisi, Cilt 38, Sayı 1, ss. 69-87, Mart, <http://www.todaie.gov.tr>, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/d48e4e44c999018_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi, Ulaşım: 10.05.2016

Yıldırım, Ahmet (2001), Sosyal Bütünleşme Açısından Sivil Toplum Örgütleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Isparta, https://www.researchgate.net/publication/277232164_Sosyal_butunlesme_acisindan_sivil_toplum_orgutleri_Isparta_uygulamasi, Ulaşım: 26.06.2016

Yıldırım, Murat (2003), Sivil Toplum ve Devlet, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 27, No: 2, ss. 226-242, Aralık, <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/635.pdf>, Ulaşım: 13.06.2016

Yolcuoğlu, İsmet Galip (2013), Toplumsal İşlevsizlik, Nar Yayınevi, İstanbul

Yolcuoğlu, İsmet Galip (2014a), Sosyal Hizmet\Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Giriş, Nar Yayınevi, İstanbul

Yolcuoğlu, İsmet Galip (2014b), Bireylerle, Ailelerle, Gruplarla ve Toplumla Sosyal Hizmet, Nar Yayınevi, İstanbul

Zastrow, Charles (2015), Sosyal Hizmete Giriş (D.B. Çiftçi, Çev.), Nika Yayınevi, Ankara

<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46224>, Ulaşım: 28.05.2016

<http://www.acev.org>, Ulaşım: 29.09.2016

<https://www.akut.org.tr/tarihce>, Ulaşım: 15.04.2016

http://www.csgb.gov.tr/media/3400/2016_temmuz_6356.pdf, Ulaşım: 17.08.2016

<https://www.change.org/>, Ulaşım: 09.11.2016

<http://www.dernekler.gov.tr>, Ulaşım: 18.09.2016

<http://ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/>, Ulaşım: 27.05.2016

<https://istasyon.tedu.edu.tr/tr/istasyon/sosyal-inovasyon-nedir>, Ulaşım:09.10.2016

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/153/oik605.pdf>, Ulaşım:11.04.2016)

<http://www.khas.edu.tr/2721/odak-3-sosyal-inovasyon>, Ulaşım: 09.10.2016

<http://nedir.ileilgili.org/causa+sine+qua+non-nedirnedemek-ileilgili-bilgiler.html>, Ulaşım: 27.05.2016

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx>, Ulaşım: 03.07.2016

<http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/sivil-toplum-is-basinda-2>, Ulaşım: 28.06.2016

<http://reformlar.gov.tr/ui/pdf/2016-hukumet-eylem-plani.pdf>, Ulaşım: 09.05.2016

<http://sendika11.org/2005/08/10-soruda-sendika/#2>, 22.06.2016

<http://www.shudernegi.org/?pnum=242&pt=Sosyal+Hizmet+Nedir%3F>, Ulaşım: 27.07.2016

<http://www.sosyalgirisim.org//content/detail.aspx?cid=10>, Ulaşım: 28.05.2016

http://www.spf.boun.edu.tr/_img/1439808653_sosyal_politika_ilkeler_durum_tespiti_ve_cozumler_-_aralik_2014.pdf, Ulaşım:27.08.2016

http://www.tasam.org/Files/Etkinlik/File/ProjeDosyasi/SPS53_Konsept_pdf_a0794ed0-fe16-4c8b-9f12-fcbe50d5bffa.pdf, Ulaşım:24.08.2016

http://www.teksif.org.tr/mevzuat_shk_19.html, Ulaşım: 22.06.2016

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5776caad68c724.28284788, Ulaşım:15.04.2016

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=sivil%20toplum&guid=TDK.GTS.52c5bbf7567e36.53450971, Ulaşım: 15.04.2016

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.577a6c80e14318.64087021, Ulaşım: 15.04.2016

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=252782, Ulaşım: 08.10.2016

<http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/presscenter/pressreleases/2015/12/14/turkey-ranks-72th-in-human-development-index-hdi-.html>, Ulaşım:18.09.2016

<http://www.tsv2023.org/index.php/stratejik-lokomotif-sektorler.html?id=160>, Ulaşım:24.08.2016

<http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Uluslararası%20STEP%20Turkiye%20Ulke%20Raporu.pdf>, Ulaşım: 20.04.2016

https://www.unicef.org/turkey/pdf/_oc3.pdf, Ulaşım:29.08.2016

<http://www.vgm.gov.tr>, Ulaşım: 18.09.2016

<http://yarsav.org.tr/index.php?p=190#.WBkNU4VOJPY>, Ulaşım:10.04.2016

<http://www.youthforhumanrights.org/what-are-human-rights.html>, Ulaşım:03.07.2016

http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf, Ulaşım:28.07.2016